The Journal of
THE TANJORE SARASVATI MAHAL LIBRARY

EDITED BY:

S. GOPALAN, B. A., B. L.,
Honorary Secretary, T. M. S. S. M. Library,
TANJORE.

Vol. XI **No. 3**

PUBLISHED WITH THE PERMISSION OF
THE ADMINISTRATIVE COMMITTEE OF THE LIBRARY.

1957

Annual Subscription Rs. 4.

The Journal of
THE TANJORE SARASVATI MAHAL LIBRARY

EDITED BY :

S. GOPALAN, B. A., B. L.,

Honorary Secretary, T. M. S. S. M. Library,

TANJORE.

Vol. XI **No. 3**

PUBLISHED WITH THE PERMISSION OF

THE ADMINISTRATIVE COMMITTEE OF THE LIBRARY.

1957

Annual Subscription Rs. 4.

CONTENTS

No.		Pages
1.	Editorial	
2.	" பகவன் " (முற்றொடர்ச்சி) — நாவல்பாக்கம் ஸ்ரீ தேவநாதாச்சாரியர், மீமாம்ஸா சிரோமணி.	16–33
3.	Sangīta Makarandam – Nṛtyādhyāya by Vēdasūri. Text and Translation — Sri K. Vāsudeva S'āstri, B. A. (continued from Vol. XI No. 2)	23–30
4.	श्रीमद्भगवद्गीता — माधवस्वामिकृत मराठीभाषान्तर (चतुर्दश पञ्चदश षोडशाध्यायाः, सप्तदशाध्यायस्य भागश्च) — Sri G. Nagaraja Rao	140–161
5.	वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता An Analysis in English by Late Sri P. V. Nāganātha S'āstri (continued from Vol. XI No. 2) — Sri N. S. Devanathachariar, Meemamsa S'iromani	67–82
6.	पारिजातनाटकस्योपोद्घातः — Sri N. S. Devanathachariar, Meemamsa S'iromani	13–20
7.	Tanjāvūru Saraswatī Mahalu Sandars'anamu (A Telugu Translation of " Peeps into Saraswathi Mahal ", by S'rīmathi M. Ādilakshmi M. A.) — Sri V. Sundara Sarma.	2+38=40
8.	Reviews	1–2
9.	Our Exchanges	1–2

THE JOURNAL OF
THE TANJORE SARASVATI MAHAL LIBRARY.

Vol. XI 1957 No. 3

EDITORIAL

The serial article on 'Bhagavān' occuring in the first stanza of Tirukkural is concluded in this issue. The serial publication with translation of Saṅgīta Makaranda Nṛtyādhyāya, the Marathi version of Srīmad Bhagavadgīta, the analysis in English of Siddhānta Kaumudi, and the Sanskrit introduction to Pārijāta Nāṭaka of Kumāratātācārya are being continued. A new work published in this issue is a Telugu version of "Peeps into Saraswathi Mahāl" translated by Srimati M. Adilakṣmi, M. A.

We have to record with profound sorrow the sad demise at the age of 50 of our beloved Librarian Sri V. SRINIVASACHARIAR who succumbed to a sudden atttack of cerebral haemorrhage on the 7th September 1957. He served the Library with exemplary rectitude, distinction and universal popularity for the last twenty-four years. He was the only son of late Sri Venkateśācharìar, Dvaita Scholar of Kumbakonam. He was a Sanskrit graduate, well-versed in Dvaita Philosophy. He had excellent proficiency in Marathi, his mother tongue, and has ably edited the Marathi inscriptions in the Big Temple of Tanjore on the history of the Maratta Kings, entitled 'Bhonsle Vamśa Caritra' with a translation in Tamil. He has equally ably edited 'Satyasandha Vijaya', the life of the Madhva Saint, and 'Bhakta Vilas', the Marathi version of Periya Purānam, translated by one Virūpākṣa Kavi under directions of Rāja Serfoji. He has earned, by his rare integrity, the fullest confidence of the Library authorities, and by his uniform kindness and courtesy, the deep and sincere love of all members of the staff as well as the public who came in contact with him. He leaves behind, his wife and three daughters. His passing away is mourned by all members of the Library staff as well as others as a loss 'too deep for tears'. We hereby convey our deepest sympathies to the bereaved family. May his soul rest in peace.

S. GOPALAN,
Editor.

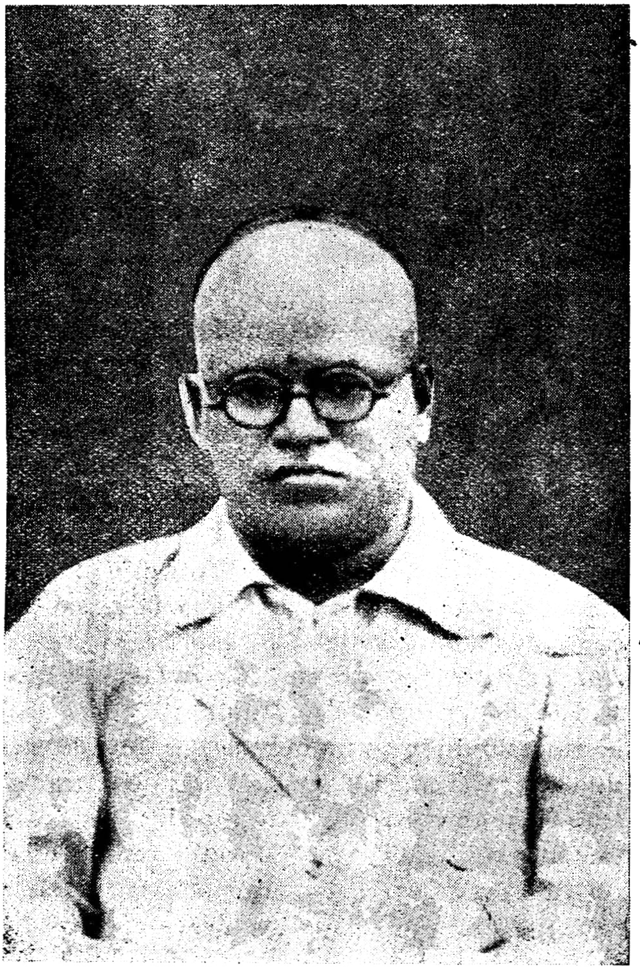

LATE SRI V. SRINIVASACHARIAR

Born 21—11—1907 *Expired 7—9—1957*

யொற்றியே இக்கட்டுரையின் தொடக்கத்தில், "பகவன்" என்னும் சொல் எந்த மொழியைச் சார்ந்தது? என்னும் சர்ச்சையில் நாம் ஈடுபடவில்லை. கருத்தொற்றுமை ஒன்றையே தழுவிப் போந்தனம். புத்தர், அருகன், நம்மாழ்வார் போன்ற திருமாலடியார் இவர்கள் தோன்றிய நன்னாளில், அதற்கு முன்பு (இவ்வுலகில்) சூழ்ந்திருந்த இருள் (அறியாமை) அகன்றும் புதிய ஒளி (ஞானச்சுடர்) வீசப் பெற்றும், மறுமலர்ச்சியடைந்த உலகம் அன்றுமுதல் புதிதாகக் காட்சியளித்தும் இருக்கக்கூடுமல்லவா? அதுபற்றி "ஆதி பகவன் முதற்றே யுலகு" என்று சொல்வதில் குற்றமொன்றுமின்றாம். இனி வருங்காலத்தில் தோன்றப்போகும் சிறந்த மக்கள் விஷயத்திலும் இச்சொல்லைப் பொருந்த விடுவதில் தவறு யாதுமிலது. எக்காலத்தும் உலகக்ஷேமத்திற்கு இன்றியமையாதவாறு ஏற்றதாகவே தமிழ்த் திருமறையாகிய திருக்குறள் தோன்றியதல்லவா?

பகவன் = உழவன்

வேதவாக்கியங்களின் கருத்தை உற்றுநோக்குங்கால் நாம் மேற்கூறிய முடிவுக்குத்தான் வரவேண்டியிருக்கிறது. 10 செய்யுட்களையேயுடைய பல அதிகாரங்களின் குவியலாகிய திருக்குறளும் பல ஸூக்தங்களின் கூட்டமாகிய வேதத்தைப் போன்றதேயல்லவா? ஆதலின் திருக்குறளுக்கும் ஸம்ஸ்க்ருத மொழியிலுள்ள வேதவாக்கியங்களுக்கும் மிகவும் கருத்தொற்றுமை [1] காணப்படுவதியல்பே. பகன்-பகவன்-பகவான் இம்மூன்று சொற்களுள் பொருள்-வேறுபாடு இல்லை என்பது தொடக்கத்திலேயே எடுத்துக்காட்டப்பட்டது. அவ்வாறே 'பகவன்' என்னும் சொல் "பகு" என்னும் தமிழ்ப் பகுதியினின்றும், அல்லது "பஜ்" (भज्) என்னும் வடமொழிப் பகுதியினின்றும் தோன்றியது என்பதில் நடுவுநிலைமையிலேயே நாம் இருக்கின்றனம் என்பதும் ஈண்டு நினைத்தற்குரியதாம். முந்துறமுன்னம் தமிழ்ப்பகுதியின் பொருளை விளக்கிவிட்டுப் பின்னர் வேதவாக்கியங்களின் கருத்தொற்றுமையை விளக்கிக் கூறுவோம்.

"பகு" என்னும் பகுதி "பகுத்தல்" என்னும் பொருளுள்ளது. "பகவன்" பகுப்பவன். நிலங்களை, நன்செய்-புன்செய்-தோட்டக்கால் என்று பற்பல வகையாகப் பகுத்தல் செய்பவன் உழவனே. அவ்வாறே பலதரப்பட்ட நிலங்களில் செய்யவேண்டிய பயிர்வகைகளையும் பகுத்தல் செய்கிறான் உழவன். நெல், கடலை, பருத்தி, கரும்பு, சோளம், பழவகைகள் இதுபோன்றவற்றுள் "எந்த நிலத்தில் எது சிறப்பாக வளர்ந்து பயன்தரும்" என்பதையறியாமல் பயிர் செய்தல் நகைப்புக்கிடந்தருமல்லவா? மேலும், பலவகைப் பயிர்களையும் விதைப்பதற்கேற்ற சமயம், அவைகட்கேற்றவாறு நீர் பாய்ச்சுதல், எரு விடுதல், களை

1. செய்யா மொழிக்குந் திருவள்ளுவர் மொழிந்த
பொய்யா மொழிக்கும் பொருளொன்றே (திருவள்ளுவமாலை—23)

யகற்றுதல், அறுவடை செய்தல், அவற்றின் பயனைக் காலந்தவறாது உருவாக்குதல், அதனைத் தனக்கும் உலகினருக்கும் விநியோகித்தல், மீண்டும் பருவகாலத்தில் விதைப்பதற்கு விதைகளைக் காய்ச்சல் போட்டுக் காத்துவைத்தல், பருவக் காற்று, மழை இவற்றைப் பகுத்துணர்தல், இது போன்ற எண்ணற்ற பாகுபாடுகள் உழவுக்கின்றியமையாதனவாகலின் உழவனைப் "பகவன்" என்பது மிகமிகப் பொருத்தமுடைத்தாம். கலப்பையால் பூமியைக் கீறி இரண்டாகப் பிரிப்பதே உழவு. ஆதலின் "பகவன்" என்னும் சொல் முக்கியமாக உழவனையே உணர்த்த வல்லது. ஏனமாய் நிலங்கீண்ட என்னப்பனே! கண்ணா! என்பர் நம்மாழ்வார்.

இதுபோலவே பல்வேறு தொழில்களுக்கும் அவ்வவற்றுக்கேற்ப பற்பல பாகுபாடுகள் தோன்றுவதுண்மையேயாயினும் "பகவன்" என்னும் சொல்லால் உழவனையே ஈண்டு குறிப்பிட்டார். "புத்தி" (அறிவு) யாவருக்கும் உண்டேயாயினும் சிறந்த அறிவுடையவனை "புத்திமான்" என்று வழங்குதல் இயல்பேயல்லவா? "பகவன் முதற்றேயுலகு" என்றது; "உழவன் முதற்றேயுலகு" என்றதற் கொப்பாம். "உழவு" என்னும் ஒரு அதிகாரத்தைத் தமது தெய்வத் திருமறையில் அமைத்து, உழவு மற்றெல்லாத் தொழிலினும் சிறந்ததென்னும் உண்மையை உறுதிப்படுத்துகிறார் திருவள்ளுவர்.

"சுழன்று மேர்ப்பின்ன துலக மதனு-
லுழந்து முழவே தலை"

என்பது அவ்வதிகாரத்தின் முதற்குறள். இதில் "ஏர்ப்பின்னதுலகம்" என்றும், "உழவேதலை" என்றும் கூறும் நாயனார், "பகவன் முதற்றேயுலகு" என்னும் பகுதியையே விரித்துரைக்கிறார் போலும். "உழுவாருலகத்தார்க்காணி" என்று, உலகத்தாரைக் கலங்காமல் நிறுத்தலின், தேருக்கு ஆணி போன்றவர் உலகுக்கு உழவர் என்கிறார். அடுத்த குறளில், தமக்கும் பிறருக்கும் உணவுப்பொருளை யுற்பத்தி செய்யும் உழவரது வாழ்வே சிறந்தது என்கிறார். அடுத்த குறளில் "அலகுடை நீழலவர்" என்னும் சொல்லால் நெல்லுடையவராகிய உழவரை "நீழலவர் = நிழல்போன்ற (தாபத்தைத் தணிக்கும்) தண்ணளி (தயை)யுள்ளவர்" என்று உயர்த்திப் பேசுகிறார். "உழவினார் கைம்மடங்கின்" என்னும் குறளில், "உழவன் தன் வேலையைச் செய்யாவிடின் உலகம் நிலை பெறாது" என்கிறார்.

இவ்வாறு "உழவனால்தான் உலகம் உய்வு பெறுகின்றது" "உழவனின்றேல் உலகம் உய்யும் வகையில்லை" என்று அன்வயத்தாலும் (விதி முகத்தாலும்) வ்யதிரேகத்தாலும் (நிஷேத முகத்தாலும்) அறுதியிட்டுக் கூறும் நாயனார், தமது முதற் குறளில் அமைந்துள்ள "பகவன்" என்னும் சொல்லால் உழவனையே குறிப்பிடுகிறார் என்பது சாலப் பொருந்தும். "உலகெலா மொளி விளங்கு முழவருழுமுழவாலே" என்று கம்பரும் கூறுகிறார்.

இனி வேதவாக்கியங்களைக் கவனிப்போம்.

[1] "भगः फालैस्सीरपतिर्मरुद्भिः"

(பக: பாலைஸ்ஸீரபதிர் மருத்பி:)

என்பது மைத்ராயணீய ஸம்ஹிதையில் உள்ள வாக்கியம். "பகன்" (भगः) என்னும் தேவன், இதில் "கலப்பை முதலாளி" என்றும், [2] காரினால் மண்ணைக் கீறி உழுபவனென்றும், பருவக்காற்றுக்களால் தன் தொழிலைச் செய்பவனென்றும் வர்ணிக்கப்படுகிறான். "உழவே தலை" என்கிறபடி மனிதர்களுள் சிறந்தவன் உழவனாக இருத்தல்போலத் தேவர்களுள் சிறந்தவனாகிய 'பகன்' (भगः) என்பவனும் உழவனாகவே இருப்பதை இதனால் அறியலாகும்.

[3] "भगो नो राजा निकृषिं तनोतु"

(பகோ நோ ராஜா நிக்ருஷிம் தநோது)

என்பது அதர்வண வேதத்தில் உள்ள வாக்கியம். நம் அரசனாகிய [4] "பகன்" (भगः) நன்றாக உழவேண்டும்" என்று இதற்குப் பொருள். புதிதாக ஓரிடத்தில் வீடு கட்டப்படும்பொழுது ஆங்கு நடத்தவேண்டிய விதிமுறைகளை விளக்கிக் கூறுமிடமிது. "ஸவிதா, வாயு, இந்திரன், பிருகஸ்பதி என்னும் தேவர்கள் இந்தக் கட்டிடத்தில் எழும் தூண்-வாயிற்படிகள்-முதலியவற்றிற்காக அளவு எடுக்கட்டும். "மருத்" (காற்று)துக்கள் மழைபொழிந்து நனைக்கட்டும்" என்னும் கருத்துள்ள வாக்கியங்கள் இதற்குமுன்பு உள்ளன.

புதிதாக ஒரு இடத்தில், யாகம் செய்வது, வீடுகள் கோவில்கள் கட்டுவது, யந்திரசாலைகள் ஏற்படுத்துவது, கிராமங்கள், பட்டினங்கள் முதலியன தோற்றுவிப்பது இப்படிப்பட்ட ஸமயங்களில் முதன் முதலில் செய்யவேண்டிய வேலை **உழவே**யாகும். நன்றாக உழுத பிறகே தலத்திற்குத் தூய்மை (சுத்தி) உண்டாகின்றது. உழுது சுத்தப்படுத்தப்பட்ட இடத்திலேயே மற்ற காரியங்கள் செய்யப்பட வேண்டும். ஆதலின் பயிர்த்தொழிலுக்கு மட்டுமன்றி, மற்றெல்லாத் தொழில்களுக்கும் **உழவு** முதன் முதலில் இன்றியமையாதது. "कर्षणादि-प्रतिष्ठान्तं" (கர்ஷணாதி ப்ரதிஷ்டாந்தம்) என்று இதை வழங்குவர். "உழவு முதலாக ப்ரதிஷ்டை (பூர்த்தி) வரையில்" என்பது இதன் பொருள்.

இவற்றினின்றும் ஒருண்மை புலனாகும். உலகத்தை உண்டு பண்ணிய "ஆதிபகவன்" (பகன் भगः) ஒரு **உழவனே**. கலப்பையின் கார்போல் கூர்மை

---

1. மைத்ராயணீய ஸம்ஹிதை—2-7-12.
2. கார் = கலப்பையின் நுனியில் பொருத்தப்பட்டுள்ள இரும்புக்கருவி.
3. அதர்வண வேதம் ஸம்ஹிதை—3-12-4.
4. பகன், பகவன், பகவான் இம்மூன்று சொற்களும் ஒரே பொருளுள்ளவை என்பதை மறத்தலாகாது.

யான தனது ஸங்கல்பத்தினுல் (தியானத்தால்) அகண்டமான மூலப்பிரகிருதியைப் பிளந்து ஒரு பகுதியை அதனின்றும் வேறுபடுத்திப் புதிய உலகை அவன் தோற்றுவித்தான். அவ்வாறு புதிதாகத் தோன்றிய உலகத்திலும் முதன் முதலில் செயல் புரிந்தவன் அவ்வாதிபகவனே. அவன் தனது தொழிலாகிய **உழவையே** முதலில் செய்தான். அதனுல் பண்படுத்தப்பட்ட உலகத்தில் பல்வேறு தேவர்கள் தத்தம் தொழில்களைச் செவ்வனே நடத்தினர். உழவுத் தொழில் ஆதிபகவனுல் மேற்கொள்ளப்பட்டது. தெய்வீகத்தன்மை வாய்ந்தது. அரும்பாடுபட்டு உலகைத் தோற்றுவித்த ஆதி பகவன், அது நிலை குலைந்து போகாமல் காக்கப்பட வேண்டுமென்பதற்காகவே, தனக்கு இனியதான உழவுத் தொழிலை உலகினருக்கும் கற்பித்து, வேறெந்த தொழிலுக்குங்கூட முதன் முதலில் உழவுதான் செய்ய வேண்டுமென வகுத்தான். ஆதலின் உலகின்கண் உழவராக வேலை செய்பவர் யாவரும் ஆதிபகவன் வம்சத்தினர், அவன் கோலின வழியில் செல்பவர். உழவனைப் பழிப்பது ஆதி பகவனைப் பழிப்பதாகும். அவனைப் பூசித்தல் இறைவனைப் பூசித்தலாகும். பகவானுக்குப் பிரதிநிதியாக விருந்து உலகைக் காப்பவன் உழவன்.

"அலகிலா மறை விளங்கு மந்தணராகுதி விளங்கும்
பலகலையாந்தொகை விளங்கும் பாவலர்தம் பாவிளங்கும்
மலர்குலாந்திரு விளங்கு மழைவிளங்கு மனு விளங்கும்
உலகெலாமொளி விளங்குமுழவருழு முழவாலே"

என்னும் பாட்டில் (ஏரெழுபது) நம் கவிச்சக்ரவர்த்தி இக்கருத்தையே வெளியிடுகிருர்.

ஆதிபகவன் உழவு மட்டும் செய்ய வில்லை; உழுது, தான் விளைவித்த தானியத்தில் **வாரமும்** கொடுத்து வந்தான். மொத்த மகசூலில் ஒரு பகுதியைப் பிரித்துத்தானே "வார"மாகக் கொடுக்க வேண்டும்? "பகவன்" (பகுப்பவன்—பங்கிடுபவன்) என்று உழவனை வழங்குவதற்கு இதுவும் காரணமாகும். இவ் விஷயத்தில், ஸம்ஸ்க்ருதமும் தமிழும் "பகவன்" என்னும் சொல்லுக்குப் "பகுப்பவன்" என்றே பொருள் விளங்குமாறு அமைந்துள்ளன.

• [1] "विहव्यमग्निरानुषग्भगो न वारमृण्वति"

(விஹவ்யமக்நிரானுஷக்பகோ ந வாரம்ருண்வதி)

"அக்நிதேவன் யாகத்திலுள்ள ஹவிஸ்ஸுக்களை தேவர்களுக்குப் பிரித்துக் கொடுக்கிருன். அவன் (மனிதர்களுக்கு) "பகன்" (भग:) போல் **வாரம்** கொடுக்கிருன்" என்பது இதன் கருத்து. இந்த வேதவாக்கியத்தில் "வாரம்"

1. ருக்வேதம் 5-வது மண்டலம், 16-வது ஸூக்தம், 2-வது ருக்.

என்னும் சொல் அப்படியே காணப்படுகின்றது. அதற்கு "விரும்பப்படுவது" என்று பொருள் விளக்கப்பட்டுள்ளது பாஷ்யங்களில். 'பகன்" என்னும் பகவனுடைய சேர்க்கையாலும், விளைந்த மகசூலின் ஒரு பகுதியும் "விரும்பப் படும் பொருளாகவே" இருப்பதனாலும், "வாரம்" என்னும் இச்சொல் உழவர்கள் கொடுக்கும் "வார"த்தையே குறிப்பிடுவதாகக் கொள்வதில் மிக்க பொருத்த முண்டு.

[1]" प्रातर्जितं भगमुग्रंहुवेम वयं पुत्रमदितेः "

(ப்ராதர்ஜிதம் பகமுக்ரம்ஹுவேம வயம் புத்ரமதிதே:)

என்னும் வேதமந்திரம் பக(வ)னை (உழவனை) "அதிதியின் மகன்" என்று கூறுகின்றது. [2] "इयं वा अदितिः" (இயம் வா அதிதி:) என்னும் வேதவாக்கியம் "இந்த பூமியே அதிதி' என்கிறது. உழவனைப் "பூமியின் மகன்" என்று வேதம் புகழ்கின்றது. இம்மாநிலத்தில் பல்வேறு தொழில்களில் ஈடுபட்டுநிற்கும் மக்கள் யாவரும் இம்மண்ணில் தோன்றி, வளர்ந்து மண்ணிலேயே கலந்துவிடுபவர்கள் தான். ஆனால் இப்பூமி உழவனுக்குத்தான் நேராகத் தனது ஸாரத்தை அருளுகின்றது. அவன் மூலமாகவே பிறர் அதைப்பெற முடியும். கன்றுக்காகப் பசுவின் மடியில் சுரக்கும் பாலை மற்றவர்களும் பருகுவது போலவே இதுவும். கன்று இல்லாத பசுவினிடம் பால் கிடைக்காது. அதுபோலவே பூமியின் குழந்தையாகிய உழவன் இல்லாவிடில் பூமி ஒரு பயனையும் தராது. இக்கருத்தை ஷை வேதவாக்கியங்கள் நன்கு விளக்குகின்றன.

[3]" भगो विभक्ता शवसावसागमत् "

(பகோ விபக்தா சவஸாவஸாகமத்)

"பிரித்துக் கொடுப்பவனாகிய "பகன்" உணவுப் பொருள்களுடன் வந்து காப்பாற்றட்டும்" என்பது இதன் பொருள். "மலைகளும் ஆறுகளும் நம்மைக் காப்பாற்றட்டும்" என்னும் கருத்து இதற்கு முன் பகுதியில் உள்ளது. மலைகளிலிருந்து ஆறுகள் தோன்றிப்பெருகி வயல்களில் பாய்வதும், உழவன் உணவுப் பொருள்களை உற்பத்தி செய்து, அதைப்பிரித்துக் கொடுத்து உலகைக் காப்பதும் இந்த மந்திரத்தில் நன்கு விளக்கப்படுகின்றன.

"[4] भगश्च दातु वार्यम् "

(பகச்ச தாது வார்யம்)

என்னும் மந்திரத்திலும் "பகனும் நமக்கு வார்யத்தை (விரும்பக்கூடியதை

1. ருக்வேதம் 7-42-2.
2. க்ருஷ்ண யஜுர் வேதம் தைத்-ஸம்ஹிதை 2-2, 6-1.
3. ருக்வேதம் 5-46-6.
4. ருக்வேதம் 7-16-11.

=வாரத்தை)க் கொடுக்கட்டும்" என்கிற பொருள் புலப்படுகின்றது. [1] वृङ् = संभक्तौ" என்னும் தாது (धातु) வினின்றும் தோன்றிய "வாரம்" என்னும் சொல், ருக்வேதத்திலேயே, பகனுல் (உழவனுல்) பிரித்துக் கொடுக்கப்படுவதாகிய மகசூலின் பகுதியைக் குறிப்பதைக் கண்டோம். இன்றும் நம் நாட்டில் உழவன் 'வாரம்" கொடுப்பது வழக்கத்திலுள்ளது.

உழவனுக்கு, காற்று – மழை – மலைகள் – ஆறுகள் – இவற்றைப்போல், உழவுக்கு மாடுகளும், குதிரைகளும் வேலை செய்வதற்கு ஆள் பலமும் வேண்டுமல்லவா? கீழே தரப்படும் மந்திரங்களைக் கவனிக்க வேண்டும்.

[2] "भगो गोषु प्रविष्टो यः"
(பகோ கோஷு ப்ரவிஷ்டோ ய:)

"பகன் (பகவன் = உழவன்) பசுக்களின் நடுவில் இருப்பான்" என்பது இதன் கருத்து.

[3] "भगो वा गोभिरर्यमेमनज्यात्"
(பகோ வா கோபிரர்ய மேமநஜ்யாத்)

"கோக்களுடன் (கூடிய) பகனும் "அர்யமா" எனப்படும் தேவனும் இந்த பயனைக் கொடுக்கட்டும்" என்பது இதன் பொருள்.

[4] "भग प्रणो जनय गोभिरश्वैः भग प्र नृभिर्नृवन्तस्स्याम"
(பகப்ரணோ ஜனய கோபிரச்வை: பகப்ர ந்ருபிர்ந்ருவந்தஸ்ஸ்யாம)

"பகனே! (भग) நாங்கள் ஏராளமான மாடு, குதிரைகளுள்ளவர்களாகுமாறு அருளவேணும். பகனே! (भग) நல்ல திறமைசாலிகளான மனிதர்களால் ஆள் பலமுள்ளவர்களாக நாங்கள் விளங்குமாறு அருளவேணும்" என்பது இதன் பொருள். இதே வாக்கியம் பல வேதங்களிலும் இதே கருத்துடன் காணப்படுவதைக் கீழே கொடுத்திருக்கும் விவரங்களிலிருந்து அறியலாம். [5] भगेन मा संशपेन (பகேந மாஸம்சபேன) என்னும் வாக்கியம் "ஸம்சபன்" என்று பகனைக் கூறுகிறது. எருதுகள்–குதிரைகள் முதலியவற்றின் குளம்புகள் இவனிடம் ஒன்று சேர்ந்திருக்கும் என்பது இதன் பொருள். இவ்வளவும் அமையப்பெற்ற பகவனுக்கு (உழவனுக்கு) உடல் வலிமை நிகரற்றதாயிருத்தல் மிக மிக முக்கியமல்லவா? அதை ஒரு வேதவாக்கியம் விளக்குகிறது:—

---

1. பாணினீய தாது பாடம்.
2. அதர்வண வேதம் ஸம்ஹிதை 14–2–55.
3. ருக்வேதம் 10–31–4.
4. ருக்வேதம் 7–41–3; அதர்வண வேதம் 3–16–3; சுக்ல யஜுர்வேதம்-வாஜஸநேய ஸம்ஹிதா 34–36; க்ருஷ்ண யஜுர்வேதம் தைத்திரீய ப்ராம்மணம் 2–5–5–2; 8–9–8.
5. அதர்வணவேதம் 6–129–1.

[1] "भगस्य तन्वो बले"
(பகஸ்ய தந்வோ பலே)

"பகனுடைய உடலின் வலிமை (எனக்கு உண்டாகுக)" என்பது இதன் கருத்து. "மன்மதனுடைய அழகு எனக்கு உண்டாகட்டும். குபேரனுடைய பணம் எனக்கு உண்டாகட்டும்" என்பதுபோல் வலிமையை விரும்பும்போது அதில் சிறந்தவனாகிய பகனைச் சொல்லி அதை வேண்டுகிறது வேதம்.

பகன் (பகவன்) ஏர் உழும் வகையை ஒரு வேதவாக்கியம் சுவைமிக்க வருணனையால் காட்டுகின்றது:—

[2] "यो अंधो यः पुनस्सरो भगो वृक्षेष्वाहितः"
(யோ அந்தோ ய: புனஸ்ஸரோ பகோ வ்ருக்ஷேஷ்வாஹித:)

"பகன் குருடன். அதனால் சென்ற வழியிலேயே திரும்பித் திரும்பி வந்து கொண்டிருப்பான். அவன் மரங்களை நம்பிப் பிழைப்பவன்" (அல்லது—மரங்களில் முட்டிக்கொள்வன்) என்பது இதன் கருத்து. பின்மாலை வேளையில் மாடுகளை ஓட்டிக்கொண்டு உழுவதற்காகச் செல்லும் உழவன், இருளில் குருடனைப்போல மெதுவாகத் தரையைத் தடவிக்கொண்டே வழியை ஊகித்தறிந்து கொண்டு செல்வான். அவ்வாறு செல்லும்போது எதிரில் ஏதாவது மரங்கள்—அல்லது கட்டைகள் (நிறுத்திவைக்கப்பட்டவை) தோன்றினால் அவற்றை யறியாது அவற்றில் மோதிக்கொள்வான். (அல்லது கலப்பை—ஏர்க்கால்—ஏற்றம்-மடல்கள் தழை உரம்—வீட்டுக் கூரைக்கு ஓலைகள் இதுபோன்ற பல உபயோகங்களுக்காக மரங்களை நம்பி வாழ்வான்). அவன் ஒவ்வொரு வளைப்பிலும் பல தரம் உழும்போது, போனவழியிலேயே மீண்டும் மீண்டும் திரும்பி வருவான். இவற்றையெல்லாம் உற்று நோக்குங்கால் அவனைக் குருடனென்னுமல் வேறென்னவென்பது ?

"பகன் (பகவன்) எல்லோருக்கும் தலைமை தாங்கி, முன்னே செல்பவன்" என்று கோஷிக்கிறது வேதம்.

[3] "भगो राजा पुर एतु प्रजानन्"
(பகோ ராஜா புர ஏது ப்ரஜாநன்)

"அரசனாகிய பகன் முன்னே அறிந்துகொண்டு செல்லட்டும்" என்பது இதன் கருத்து. [4] "भग प्रणेत:" (பக ப்ரணேத:) "எங்களைச் சிறந்த முறையில்

---

1. அதர்வண வேதம் 2–29–1.
2. ,, 6–129–3.
3. ,, 14-1-59.
4. ருக்வேதம் 7–41–3; அதர்வணவேதம். 3–16–3; சுக்ல யஜுர்வேதம் வாஜஸநேய ஸம்ஹிதை 34–36; க்ருஷ்ண யஜுர்வேதம், ப்ர 2–5–5–2, 8–9–3.

அழைத்துச் செல்பவனே!" என்று பகனைச் சொல்லுகிறது இவ்வாக்கியம். இது போன்ற பல வாக்கியங்கள் "பகன் முன்னே அழைத்துச் செல்லும் ஆற்றல் வாய்ந்தவன்" எனப் புகழ்கின்றன. உணவைக் கொடுத்து உலகைக் காக்கும் பகவன்தான் உண்மையில் எல்லோருக்கும் தலைமை தாங்கி அழைத்துச் செல்லக் கூடியவன். மற்றவர்களுக்குப் போல் உழவர்களுக்குள்ளும் முன்னே ஏர் ஓட்டிச் செல்பவன்தான் தலைவனாகக் கருதப்படுவான். அவனுடைய மாடுகளும் பல முள்ளவையாகவே இருக்கும். உழவர்கள் பலர் தங்களுடைய மாடுகளுடன் ஏர் உழுவதற்கு நிலத்தில் குழுமி யிருக்கும்போது முன்னேர் உழுவதில் சர்ச்சை ஏற்படும். யாரும் தன் மாடுகளை முன்னேரில் கட்டி ஓட்ட எளிதில் இணங்க மாட்டார்கள். அதில் கஷ்டம் அதிகமாக இருப்பதே அதற்குக் காரணம். தனக்கு முன்னே வேறு யாரும் செல்லாத நிலையில் தானே வழிகாட்டியாகச் செல்லவேண்டியிருக்கிறதல்லவா? அதுபோலவே, ஏர் உழும் பழக்கமில்லாத மாடுகளையும் இளைத்த மாடுகளையும் பின்னேரில் கட்டி ஓட்டுவது வழக்கம். முன்னே போய்க்கொண்டிருக்கும் மாடுகளின் வழியில் பின்னால் தொடர்ந்து செல்வதில் மாடுகளுக்கு அவ்வளவு கஷ்டமிருக்காது. மாடுகளுக்குப் போலவே முதன் முதலில் ஓட்டிச் செல்லும் உழவனுக்கும் கஷ்டம் அதிகம். உழவில் ஏற்படக்கூடிய தவறுகளைக் கூர்ந்து கவனித்து நடத்தவேண்டிய பொறுப்பு அவனைச்சார்ந்தது. உழவர்கள் உழும்போது "என்னேரு(று) முன்னேரு(று)" என்று பெருமிதத்துடன் பாடிக்கொண்டே உழுவதை இன்றும் காணலாம். பல தெய்வங்களையும் அவற்றின் சிறப்பான பண்புக்களையும் கூறிப்புகழும் வேதமும் தெய்விக உழவனாகிய பக(வ)னையே "முன்னே செல்பவன்" எனப் புகழ்கின்றது. அது இன்றளவும் தொடர்ந்து வழக்கத்தில் வந்திருத்தல் பொருந்துமல்லவா?

உழவனாகிய பக(வ)னுக்குக் கூர்மையான புத்தியும் அதிகமான உழைப்பும் அவசியம்.

[1] "भगः पुरंधिर्जिन्वतु प्रराये"

(பக: புரந்திர்ஜின்வது ப்ரராயே)

[2] "भगं धियं वाजयन्तः पुरंधिं"

(பகந்தியம் வாஜயந்த: புரந்திம்)

[3] "भगो अर्यमा सविता पुरंधिः"

(பகோ அர்யமா ஸவிதா புரந்தி:)

---

1. ருக்வேதம் 6–49–14;
2. ௸ 2-38-10; மைத். ஸம். 4–14–6; தை. ப்ரா. 2-8–6–3.
3. ௸ 10–85–36; அதர்வ. வே. 14–1–50. ஸாமவே. மந்த்ரப்ரா—1-2–16.

மேலே காட்டப்பட்ட வேதவாக்கியங்களில் "புரந்தி:" என்னும் அடைமொழி பக(வ)னுக்குக் கொடுக்கப்பட்டுள்ளது. "பேரறிவு படைத்தவன்–கற்பனு சக்தி மிகுந்தவன்–பெரும் உழைப்பாளி" என்பவை இச்சொல்லின் பொருள்கள்.

பகவ (உழவ)னுக்கு, தாராளமாக அள்ளிக்கொடுக்கும் இயல்பு உண்டு:—

[1] "भगो ह दाता भग इत्प्रदाता"

(பகோ ஹ தாதா பக இத் ப்ரதாதா)

"பக(வ)ன்தான் கொடையாளி. பக(வ)னே பெருங் கொடையாளி" என்பது இவ்வேதவாக்கியத்தின் கருத்து.

"இரவா ரிரப்பார்க் கொன்றீவர் கரவாது
கை செய்தூண் மாலை யவர்"

என்னும் குறள் இக்கருத்தையே தெரிவிக்கிறது. "கை செய்து = தன் கையால் (உழுதலைச்) செய்து, ஊண் மாலையவர் = உண்ணுதலை இயல்பாக உடையவர். "தம் கையால் உழுதுண்டலை யியல்பாகவுடையவர். பிறரைத் தாமிரவார்; தம்மையிரப்பார்க்கு அவர் வேண்டிய தொன்றனைக்[2]கரவாது கொடுப்பர்" என்று இக்குறளுக்கு உரை எழுதிய பரிமேலழகர், கை செய்தூண் மாலையவ ரென்பது "ஒரு ஞான்றும் அழிவில்லாத செல்வமுடையரென்னும் ஏதுவையுட் கொண்டு நின்றது" என்று இதன் கருத்தை விளக்குகிறார். நெற்றி வியர்வை நிலத்தில் விழுமாறு மெய் வருந்தி உழைத்து அவ்வுழைப்பின் பயனாகப் பெறப் படும் செல்வம் எஞ்ஞான்றும் அழியாத்தன்மையதல்லவா? அச்செல்வத்தைப் பெற்றவன் பிறரை இரவான். தம்மையிரப்பார்க்கும் இல்லையென்னுமல் கொடுப்பான். மேலே காட்டப்பட்ட வேதவாக்கியமும் குறளும் ஓரே கருத் துள்ளனவாம். ஷை குறளின் உரையில் கூறப்பட்டபடியே பக(வ)ன் பெரும் செல்வவந்தனாகவும் அதைப் பிரித்து வழங்குபவனாகவும் வேதத்தில் வருணிக்கப் படுகிறன்:—

[3] "भगः पुरंधि र्जिन्वतु प्र राये"

(பக: புரந்திர் ஜின்வது ப்ர ராயே)

[4] "भगश्च मे द्रविणश्च मे"

(பகச்ச மே த்ரவிணஞ்ச மே)

"பெரும் உழைப்பாளியான பக(வ)ன் நம்மைச் செல்வம் பெறுமாறு

1. க்ருஷ்ண யஜுர்வேதம். தை. ப்ரா—3-1-1-8.
2. கரவாது = ஒளிக்காமல்.
3. ருக்வேதம்—6-49-14.
4. வாஜ. ஸம்ஹிதை—18-8; தைத்—ஸம்ஹிதை—4-7-3-1; மைத்—ஸம்ஹிதை—2-11-3;

தூண்டுதல் செய்யவேண்டும்" "எனக்கு பக(வ)னும் பணமும் (வேண்டும்)" என்பது இவ்வாக்கியங்களின் கருத்துக்களாகும்.

பக(வ)ன் ஏராளமான இரத்தினங்களை வைத்திருப்பான். அவற்றைப் பிறருக்கும் பங்கிட்டுக்கொடுப்பான்.

[1] "भगश्च रत्नं विभजन्त मायोः"

(பகஞ்ச ரத்நம் விபஜந்த மாயோ:)

[2] "भगं न कारे महिरत्न धीमहि"

(பகந்நகாரே மஹிரத்நதீமஹி)

" மனிதர்களுக்கு இரத்தினங்களைப் பங்கிட்டுக் கொடுக்கும் பக(வ)னையும் (நாம் அடைகிறோம்).

"பெரும் அளவில் இரத்தினங்களையுடைய அக்னியே! பக(வ)னைப்போல் உன்னைத் துதிக்கிறோம்" என்பது ஷை வாக்கியங்களின் பொருள்.

[3] "भगो वां विभजतु इति हि भगस्य विभजनं प्रसिद्धम्"

என்பது இங்குள்ள வேத பாஷ்யம். "பக(வ)ன் உங்களுக்குப் பிரித்துக்கொடுக்கட்டும்" என்கிறபடி பக(வ)னுக்குப் பங்கிடும் வேலை பிரசித்திபெற்றதல்லவா? என்பது இதன் கருத்து.

[4] "स हि रत्नानि दाशुषे सुवाति सविता भगः । तं भागं चित्रमीमहे"

(ஸஹி ரத்நாநி தாசுஷே ஸுவாதி ஸவிதா பக:। தம் பாகம் சித்ரமீமஹே)

என்னும் ருக்வேத மந்திரம்; (எல்லோரையும்) தூண்டுதல் செய்யும் அந்த பக(வ)ன் (யாகத்தில்) அவிஸ்ஸுக்களைக் கொடுக்கும் எனக்கு இரத்தினங்களை அனுப்புகிறான். இது பிரசித்தமான விஷயம். அந்த பக(வ)னைப் பணம் கொடுக்குமாறு இரக்கின்றோம்" என்னும் கருத்துடையது.

[5] "मात्राविभिन्नदेहस्य सप्त सप्ताश्वसारथेः ।
निपेतुरण्डखण्डानि यासु यासु स्थलीषु च । तासु तास्वाकरा आसन्"
மாத்ராவிபின்னதேஹஸ்ய ஸப்தஸப்தாச்வஸாரதே:।
நிபேதுரண்டகண்டாநி யாஸு யாஸு ஸ்தலீஷு ச।
தாஸு தாஸ்வாகரா ஆஸன்"

1. ருக்வேதம்—5-49-1,
2. ஷை 1-141-10.
3. ஷை 5—49-1—பாஷ்யம்.
4. ருக்வேதம்—5-82-3.
5. ரத்நபரீக்ஷா (ஈச்வரதீக்ஷிதர் என்பவர் இயற்றியது. ஸரஸ்வதிமகால் சுவடி. B, 2039 எண்ணுடையது)

என்னும் சுலோகம் "ரத்நபரீக்ஷா" என்னும் நூலில் உள்ளது. இரத்தினங்களின் உற்பத்தி, குணங்கள், தோஷங்கள், கிடைக்குமிடம் இதுபோன்ற விஷயங்களை இந்நூல் விளக்குகிறது. பூமியில் பலவிடங்களிலும் சுரங்கங்களுள் இரத்தினங்கள் மறைந்து கிடக்கின்றன. அதனால் பூமியை रत्नगर्भा (இரத்தினகர்ப்பா) என்பர். "இரத்தினங்களைத் தன் வயிற்றில் கருவாகத் தரித்திருப்பவள்" என்பது இப்பெயரின் கருத்து. இக்கனிகள் பூமிக்கு எங்கிருந்து வருகின்றன ? இக்கேள்விக்கு மேற்கண்ட சுலோகங்கள் பதில் கூறுகின்றன.

ஏழு குதிரைகளைப் பூட்டிய இரதத்தில் பிரயாணம் செய்யும் சூரியனுடைய வடிவத்தின் ஒரு சிறு பகுதி பிளவுண்டது. அந்தத் துண்டு பலவாகச் சிதறிப் பற்பல இடங்களிலும் போய்விழுந்தது. அந்த இடங்களிலெல்லாம் (பலவகையான இரத்தினங்களையுடைய) கனிகள் தோன்றின" என்பது ஷ சுலோகங்களின் கருத்து. பரந்த வானவெளியில் பலகோடி மைல்களுக்கப்பாலிருந்து சோதிவடிவமாகிய இரத்தினங்களை அன்புடன் அனுப்பியருளும் பக(வ)ன் தேவர்களுள் சிறந்தவனாகிய சூரியனே. அவ்வாறு பூமியில் சுரங்கங்களில் புதைந்து கிடக்கும் இரத்தினங்களைக் கடும் முயற்சியுடன் தோண்டி எடுத்து உலகினருக்குப் பகிர்ந்து கொடுக்கும்—பகவன்—மானிடர்களுள் சிறந்தவனாகிய உழவனே. சுரங்கங்களில் வேலை செய்பவனும் பூமியைப் பிளப்பதனால் உழவனைப் போலவே 'பகவன்' எனப்படுதல் பொருந்தும். பக(வ)ன் எனப்படும் சூரியன், பூமிக்கும் மற்ற கிரகங்களுக்கும், தன் கோளத்தின் ஒரு பகுதியைப் பிளந்து அதன் மூலம் இரத்தினங்களை அனுப்புவதாக ஷ வேதவாக்கியமும் புராண வாக்கியங்களும் கூறுகின்றன. இது விஞ்ஞான ஆராய்ச்சிக்காரர்களால் ஒப்புக்கொள்ளப்படும் உண்மையாகும். இப்படிப்பல கிரகங்களுக்கும் இரத்தினங்களையும் பொன்னையும் அனுப்பும் பக(வ)ன், தன்னிடம் எவ்வளவு பெரிய பொற்குவியலை வைத்திருக்க வேண்டும் என்பதை அளவிட்டுக் கூறஇயலாது. ஆதலின் வேதம் பலகாலும் பக(வ)னை இரத்தினங்கள் மிகுந்தவன் என்றும், அவற்றைப் பிறருக்குப் பங்கிட்டுக் கொடுப்பவன் என்றும் துதிக்கின்றது. அவ்வாறே, தெய்விகமான பக(வ)னுடைய பிரதிநிதியாக விளங்கி, அவ்விரத்தினங்களைத் தோண்டி எடுத்து ஏனையோருக்குப் பங்கிட்டுக் கொடுக்கும் உழவனையும், "கை செய்தூண் மாலையவர்" என்று தமிழ் மறையும் புகழுகின்றது. "ஒரு ஞான்றும் அழிவில்லாத செல்வமுடையர்" என்றார் உரையாசிரியரும். இவ்விஷயத்தில் வேதவாக்கியங்களுக்கும் குறள் வாக்கியங்களுக்கும் உள்ள கருத்தொற்றுமை நோக்கற்பாலது.

"உழுதுண்டு வாழ்வாரே வாழ்வார் மற்றெல்லாந்
தொழுதுண்டு பின் செல்பவர்"

என்னும் குறள் உழவனை மற்றவர் யாவரும் துதித்துத் தொழுதுண்டு பின் செல்பவரென்றும், உழவனது வாழ்வே சிறந்ததென்றும் கூறுகிறது.

[1] "भगमुग्रोऽवसे जोहवीति"

(பகமுக்ரோவஸே ஜோஹவீதி)

[2] "भगः पन्यमानः"

(பக: பன்யமான:)

[3] "भगं यन्तो हवामहे"

(பகம் யந்தோ ஹவாமஹே)

[4] "आध्रश्चिद्यं मन्यमानस्तुरश्चिद्राजा चिद्यं भगं भक्षीत्याह"

(ஆத்ரச்சித்யம் மந்யமானஸ்துரச்சித்ராஜா சித்யம் பகம் பக்ஷீத்யாஹ)

1. பக(வ)னைத் துதி செய்து, தம்மைக்காப்பதற்காக (எல்லோரும்) அழைக்கின்றனர்.

2. பக(வ)ன் துதிக்கப்படுகிறான்.

3. பக(வ)னைச் சென்று கூப்பிடுவோம்.

4. வறுமையிலுள்ளவனும் செல்வம் நிறைந்தவனும் பக(வ)னைப்பார்த்து, "உனது செல்வத்தை (உணவுப்பொருளை)ப் பங்கிட்டுக்கொடு" என்று வேண்டிக் கொள்வான்" என்பது முறையே மேற்கூறிய நான்கு வாக்கியங்களின் பொருள்.

[5] "भगस्येव भुजिं हुवे"

(பகஸ்யேவ புஜிம் ஹுவே)

"பக(வ)னுடைய போகத்தை (அழைப்பதை)ப்போல் (அக்நியை) அழைக்கிறேன்" என்பது இதன் பொருள். இவ்வாறு உழவனை எப்படியெல்லாம் நாயனார் சிறப்பித்துக் கூறுகிறாரோ அவ்வாறே பற்பல வேதவாக்கியங்கள் "பக(வ)னைச் சிறப்பித்துக் கூறுகின்றன. இதுபோல் மற்றும் பல வாக்கியங்கள் உள. விரிவைத் தவிர்க்கவேண்டி ஈண்டு அவற்றை விவரிக்காது விடுத்தனம். ஊக்கமுள்ளவர்கள் கண்டு அனுபவிக்கலாம். நான்கு வேதங்களிலும், அவற்றைச் சார்ந்த கல்ப ஸூத்திரங்களிலும் பாஷ்யங்களிலும் பக(வ)னைப் பல வாறாகச் சிறப்பித்துக்கூறும் வாக்கியங்கள் யாவும் உழவனுடைய நிலையையே விளக்குகின்றன. அதனால்தான் நாயனார் முந்துற முன்னம் "பக(வ)ன் என்னும் சொல்லால் உழவனைக் குறிப்பிட்டு, 'உழவன்' என்னும் பெயரால் அவ்வாதி பகவனையே மீண்டும் பேசப்புக்கு, அவனுடைய பண்புக்கள் யாவற்றையும் வேதங்களில் கூறியபடியே எடுத்துரைக்கிறார்.

1. ருக்வேதம்—7-38-6.
2. காடகஸம்ஹிதா—34-14.
3. அதர்வணவேதம்—5-7-4.
4. ருக்வேதம்—7-41-2.
5. ருக்வேதம்—8-102-6; தைத்—ஸம்—3-1-11-8; மைத்—ஸம்—4-11-2.

பகவன் விஷ்ணு

"[1] भग त्रात:" (பகத்ராத:) என்னும் வாக்கியம் தெய்வங்களுள் காப்பாற்றும் தொழிலை இயல்பாகவுடையவன் பக(வ)ன் எனப் பறை சாற்றுகின்றது. அதனுல் காக்கும் கடவுளாகிய திருமாலையே "பகவன்" என்னும் சொல்லால் நாயனுர் குறிப்பிடுகின்றுர் எனில் சாலப்பொருந்தும். முழுமுதற் கடவுளாகிய திருமாலே பரம்பொருள். அவரே பரப்பிரம்மம். முப்பாலுக்கும் ஏற்புடையவராகத் தன்னைத்தானே அமைத்துக் கொள்பவர் அவரே யாகலின், அவரே மும்மூர்த்திகளாக வடிவங்கொண்டு முப்பாலுக்கும் ஏற்புடைக் கடவுளாகத் திகழ்கின்றுர். பக(வ)ன் என்னும் சொல்லுக்குக் கீழே கொடுக்கப்பட்ட பொருள்கள் யாவும் இவரையே சார்ந்திருக்கும்.

(அ) [2]"श्रेष्ठो देवानां भगवो भगासि" (ச்ரேஷ்டோ தேவாநாம் பகவோ பகாஸி) என்னும் வேதவாக்கியம் பகவனைத் தேவர்களுள் உயர்ந்தவனென்று கோஷிக்கிறது. "தேவர்களுள் சிறந்தவர் விஷ்ணுவே" என மற்ருரு வேதவாக்கியம் அறுதியிடுகின்றது:—

[3] "अग्निरवमो देवतानां विष्णुः परमः"

(அக்நிரவமோ தேவதாநாம் விஷ்ணு: பரம:)

என்னும் வாக்கியத்திற்கு "தேவர்களுள் அக்நி கடையவன், விஷ்ணு முதன்மையானவர்" என்று பொருள். ஆதலின் தேவர்களுள் சிறந்தவனுகிய பகவன் விஷ்ணுவே.

(ஆ) "अक्षराणामकारोऽस्मि" (அக்ஷராணுமகாரோஸ்மி)

"எழுத்துக்களுள் யான் அகரமாக விருக்கிறேன்" என்று சொல்லுகிற கிருஷ்ண பரமாத்மா ஸ்ரீ மஹாவிஷ்ணுவின் அவதாரம். ஆதலின், அவ்வகரத்தை பகவனுக்கு உவமமாக எடுத்துக் காட்டியது "பகவன்" விஷ்ணுவே என்னும் கருத்தினுற்றுன்.

(இ) [4] "अकारो विष्णुवेधसोः" (அகாரோ விஷ்ணுவேதஸோ:)

என்னும் நிகண்டு "அகரம் திருமாலின் பெயராகும்" என்றறுதியிடுகின்றது. அவ்வகரம் எழுத்துக்களெல்லாவற்றுக்கும் முதன்மையானது. அதுபோலவே அதனுல் உணர்த்தப்படும் (பகவன்) விஷ்ணு, உலகிற்கெல்லாம் முதன்மையானவர். சொல்—பொருள் (वाक्-अर्थ:) என இரு கூருகப்பிரிந்த உலகில், முதன்மை

1. ருக்வேதம்—3-56-6.
2. க்ருஷ்ண யஜுர்வேதம். தைத். ப்ரா—3-1-1.
3. ஷை ஸம்—5-5-1.
4. நாநார்த்தார்ணவஸங்க்ஷேபம் ஏகாக்ஷர காண்டம் புல்லிங்கப்ரகரணம். 1.

யான சொல்லே முதன்மையான பொருளுக்கு அமைந்துள்ளது. ஆதலின் பகவன் விஷ்ணுவே. விஷ்ணுவினிடமிருந்தே உலகம் தோன்றுகிறது. அவராலேயே பரிபாலிக்கப்பட்டு முடிவில் அவரிடமே சென்று மறைந்து விடுகின்றது என்னும் கருத்தில்:—

1 "विष्णोस्सकाशादुद्भूतं जगत्तत्रैव च स्थितम् ।
स्थितिसंयमकर्तासौ जगतोऽस्य जगच्च सः ॥
(விஷ்ணோஸ்ஸகாசாதுத்பூதம் ஜகத்தத்ரைவ ச ஸ்திதம் ।
ஸ்திதிஸம்யமகர்த்தாஸௌ ஜகதோஸ்ய ஜகச்ச ஸ: ॥)

என்னும் விஷ்ணுபுராண சுலோகத்தைக் காண்க.

2 "தானே யுலகெல்லாந் தானே படைத்திடந்து
தானே யுண்டுமிழ்ந்து தானே யாள்வானே"

என்பது நம்மாழ்வாருடைய செஞ்சொற்கவி.

(ஈ) முதன் முதலில் 'அ' என்னும் எழுத்தை அமைத்து அவ்வெழுத்தினாலேயே இறைவனை யுணர்த்தி விட்டமையின் அதுவே நூலுக்கு மங்களமாயமைந்தது. "अथ शब्दानुशासनम्" (அத சப்தானுசாஸனம்) என்று வியாகரண மா பாடியத்தின் தொடக்கத்தில் பதஞ்சலி முனிவர் அருளியது போல. 3 அகரம் ஸ்ரீமந்நாராயணனை உணர்த்தவல்லது. 4 சேக்கிழார் அருளிய சைவ நூலாகிய திருத்தொண்டர் புராணம் உகரத்தில் தொடங்கினமை காண்க.

(உ) "பகவனே யீசன் மாயோன் பங்கயன் சினனே புத்தன்" என்னும் சூடாமணி நிகண்டுவின் தொடக்கத்திலுள்ள வாக்கியம் ஏற்கெனவே "तत्र पूज्यपदार्थ" (தத்ர பூஜ்யபதார்த்த) என்னும் விஷ்ணு புராண ச்லோகத்தில் சொல்லப்பட்டபடி முக்கியமான பொருளாகிய விஷ்ணுவையும், கௌணமான பொருளாகிய மற்றவைகளையும் சேர்த்துக் குறிப்பிடுகிறது "விஷ்ணுவே 'பகவன்' என்னும் சொல்லுக்கு முக்கியமான பொருள்" என்பதற்கு வேதவாக்கியங்களும் புராண வசனங்களும் ஆதாரமாகக் காட்டப்பட்டன. மற்றுங்காண்மின்!

(ஊ) 5 "भगं श्रीकाममाहात्म्यवीर्यरत्नार्ककीर्तिषु"
(பகம் ஸ்ரீகாம மாஹாத்ம்யவீர்யரத்னார்க்ககீர்த்திஷு)

என்பது அமரகோசம். "பகம்" என்னும் சொல்லுக்கு பொருள்கள் பல. அவை

---

1. ஸ்ரீவிஷ்ணு புராணம்—1-1-31.
2. திருவாய்மொழி.
3. 'अ' इति भगवतो नारायणस्य प्रथमाभिधानमभिदधता किन्नाम मंगलं न कृतम् ?
4. பெரிய புராணம் "உலகெலாமுணர்ந்தோதற்கரியவன்" என்று தொடங்குகிறது. உகரம் சிவபெருமானைக் குறிக்கும் என்பதனால்.
5. நாமலிங்கானுசாஸனம்—3வது காண்டம்—நாநார்த்தவர்கம்—26.

ஷி நிகண்டுவில் வரிசையாகக் கோர்க்கப்பட்டன. அவற்றுள் முதன்மையான பொருள்—'இலக்குமி' என்பது. இச்சொல்லுடன் "வான்" என்னும் சொல் "உடையவன்" என்னும் பொருளில் சேர்ந்து "பகவான்" என்னும் சொல்லைப் பூர்த்தி செய்கிறது. 'பகவான்' என்னும் சொல்லே 'பகவன்' எனத் திரிந்தது. "ஹனுமான்" "அனுமன்" ஆனதுபோல். ஆகவே, "பகவன்" என்றால் "திரு வாளன்" ச்ரிய:பதி-லக்ஷ்மீபதி என்று பொருள். அதனால் விஷ்ணுவே பகவன்.

(எ) "यद्यद्विभूतिमत्सत्त्वं" (யத்யத்விபூதிமத்ஸத்த்வம்)

என்று ஏற்கெனவே எடுத்துக் காட்டப்பெற்ற பகவத்கீதை வசனத்தால் "உல கிலுள்ள சிறந்த பொருள்கள் யாவும் என்னுடைய அம்சத்தினின்றும் தோன்றி யவை" என்று கிருஷ்ணன் அருளுகிறார். அதனால், விஷ்ணுவின் அம்சம் பெற்று இருக்கின்றமையின், ஏனைய பொருள்களும் "பகவன்" எனப்படுவதியல்பே. ஆனால் அவ்வழக்கு முக்கியமானதல்ல, கௌணமே என்பது तत्र पूज्यपदार्थ (தத்ர பூஜ்ய பதார்த்த) என்னும் விஷ்ணுபுராண சுலோகத்தினால் ஏற்கெனவே காட்டப்பட்டது.

(ஏ) மேற்கூறிய கருத்தை விபரீதமாகக் கொள்ளமுடியாது. அதாவது விஷ்ணுவைத்தவிர மற்ற பொருள்களில் ஏதேனுமொன்றை முக்கியமாக வைத்து விஷ்ணுவைத்தான் கௌணமாகக் கொள்ளலாமே என்று நினைப்பது கூடாது. அதற்கு மேலே 'ஊ' 'எ' என்னும் தலைப்பில் கூறியதே காரணம். மேலும்:—

"एवमेष महाञ्छब्दो मैत्रेय भगवानिति ।
परमब्रह्मभूतस्य वासुदेवस्य नान्यगः ॥"
(ஏவமேஷ மஹாஞ்சப்தோ மைத்ரேய பகவாநிதி ।
பரமப்ரம்ம பூதஸ்ய வாஸுதேவஸ்ய நான்யக: ॥)

என்று ஏற்கெனவே காட்டப்பட்ட விஷ்ணுபுராண சுலோகம்,[1] "பகவான் என்னும் சொல் மிகப்பெரியது. இது பரம்பொருளாகிய வாஸுதேவனுக்கே. வேறு பொருளில் செல்லாது" என்று ஐயந்திரிபுகளுக்கு இடமின்றி அறுதி யிடுகின்றது.

---

1. "பகவான்" என்னும் சொல் "பகவன்" எனத் திரிந்தது. ஆதலால் விஷ்ணுபுராணத்தில் "பகவான்" என்னும் சொல்லைப்பற்றிக் கூறப்பட்ட விஷயங்கள் யாவும் "பகவன்" என்னும் சொல் லுக்கேயமைந்தன. "பகவான்" என்னும் சொல் முதல்வேற்றுமையொருமையில் வருகின்றது. "பகவ:" (भगव:) என்பது அதனுடைய விளிவேற்றுமையொருமை. "பகவன்" என்பது மேற்கூறிய இரண்டிலொன்றின் திரிசொல்லேயாகும். "பகவான்" என்பது "பகவன்" எனத் திரிந்துவந்ததாகக் கொண்டால் "அனுமான்" "அனுமன்" என்பது போலாகும். "பகவ:" என்பது 'பகவன்' என்று வந்ததாகக்கொள்ளின், राम: இராமன்—என்பது போலாகும். 'பகவான்' என்னும் சொல்லின் விளி வேற்றுமை யொருமையில் 'பகவன்' என்னும் சொல் உளது. அதையே சிறிது மாறுபட்ட கருத் துடன் இங்கு பிரயோகித்ததாகவும் கொள்ளலாம். எவ்விதத்தாலும் பகவான்—என்னும் சொல்லின் தனிச் சிறப்புக்கள் யாவும் "பகவன்" என்னும் சொல்லில் இடம்பெறும்.

(ஐ) பன்னிரண்டு மாதங்களிலும் பன்னிரண்டு பெயர்கள் சூரியனுக்கு வழங்கப்படுகின்றன. சூரியன் ஒருவனே. ஆயினும் கால வேறுபாடு பற்றிப் பெயர்கள் வேறுபடுகின்றன. [1] नानालिङ्गत्वादृतूनां नानासूर्यत्वं (நாநாலிங்கத்வாத்ருதூநாம் நாநாஸூர்யத்வம்) ருது காலங்களின் அடையாளங்கள் பலவிதமாக இருப்பதனுல் அதற்குக் காரணமான சூரியன்கள் பலபேர்களென்கை. அவற்றுள் தை மாதத்திய சூரியனுக்கு "பக(வ)ன்" என்றும், பங்குனி மாதத்திய சூரியனுக்கு "விஷ்ணு" என்றும் பெயர். இதனுல் "விஷ்ணுவே" "பக(வ)ன்" என்பது விளங்கும். [2] சூரியன்களுள் கடையானவன் (விஷ்ணு) மற்றெல்லோரினும் குணங்கள் மிக்கவன்" என்னும் பாரத வாக்கியம் ஈண்டு நோக்கற்பாலது.

[3] "प्रातर्जितं भगमुग्रꣳ हुवेम वयं पुत्रमदितेर्यो विधर्ता" [4] "ततो विवस्वानादित्योऽजायत"
(ப்ராதர்ஜிதம் பகமுக்ரம் ஹுவேம வயம் புத்ரமதிதேர்யோவிதர்த்தா)
(ததோ விவஸ்வாநாதித்யோஜாயத)

என்னும் வேதவாக்கியங்கள் பக(வ)னை (ஆதித்யனை) அதிதியின் மகனென்றும், எல்லாவற்றையும் தரித்து நிற்பவனென்றும் சொல்லுகின்றன. விஷ்ணு, வாமனுவதாரத்தில் அதிதி-காச்யபர் இருவருக்கும் மகனுய்ப் பிறந்தது பிரஸித்தம். மேலும் விஷ்ணுவை "ध्येयस्सदा सवितृमण्डलमध्यवर्ती" (த்யேயஸ்ஸதா ஸவித்ரு மண்டலமத்யவர்த்தீ) என்கிறபடி ஆதித்திய மண்டலத்தின் நடுவிலேயே வீற்றிருப்பவராகத் தியானம் செய்கின்றனர். அதனுல் பகன்–பகவன்–பகவான் என்றெல்லாம் பெயர்பெற்றவர் ஸ்ரீ மஹாவிஷ்ணுவே.

தேவர்களின் தந்தையாகக் கூறப்படும் "கச்யபர்" (कश्यपः) என்பவரும் ஒரு சூரியனே. [5] "कश्यपोऽष्टमः" (கச்யபோஷ்டம:) என்னும் வேதவாக்கியம் "கச்யபன்" எட்டாவது சூரியன் என்கிறது. [6] "कश्यपादुदितास्सूर्याः" (கச்யபாதுதிதாஸ்ஸூர்யா:) என்னும் மற்றொரு வேதவாக்கியம், "கச்யபனிடமிருந்து மற்ற சூரியன்கள் தோன்றுவதாகக்" கூறுகின்றது.

(ஒ) உலகத்தைக் காப்பவன் உழவன். இவன் மானிடப்பிறவி. தேவர்களுள் "விஷ்ணு" காப்பாற்றும் பொறுப்பைத்தாங்கி நிற்பவர். வேதங்களில் உழவனுக்கும் விஷ்ணுவுக்கும் தான் பக(வ)ன் என்னும் பெயர் வழங்குகிறது. அதனுல் பகவன் விஷ்ணுவே.

---

1. தைத்—ஆரண்யகம். 1-7-6.
2. "जघन्यजस्तु सर्वेषामादित्यानां गुणाधिकः" மகாபாரதம்—1-65.
3. ருக்வேதம்—7-42-2.
4. க்ருஷ்ண யஜுர்வேதம்—தைத். ஸம்—6-5-6-2.
5. தைத், ஆர—1-7-1.
6. ,, ,, 1-8-6.

(ஓ) மிகச்சிறிய வடிவத்துடன் தோன்றி மூன்றடிகளால் உலக முழுவதையும் அளந்து அகப்பற்றையும் புறப்பற்றையும் அழித்து உலகைக் காப்பாற்றினர் ஸ்ரீமகாவிஷ்ணு. மிகச்சிறிய செய்யுள் வடிவத்தில் தோன்றி முப்பால்களை விளக்கி அவ்வாறே உலகைக் காப்பாற்றுகிறது திருக்குறள். அதனால் திருக்குறளே திருமால் வடிவமானதென்னலாம். [1] நம்மாழ்வார் திருவாய்மொழியில் அப்படியே வழங்கியுமிருக்கிறார். அதனால் இந்நூலின் முதன்முதலில் வாழ்த்தப்படும் **பகவன்** விஷ்ணுவே. "மூன்றடிகளால் உலகை அளந்து அதனைத் தரிப்பவர் விஷ்ணுவே" என்பதற்கு [2]"एको यद्धारयद्देवः" (ஏகோ யத்தாரயத்தேவ:) [3]"त्रिपदाद्धारयद्देवः" (த்ரிபதாத்தாரயத்தேவ:) [4]"विष्णुना विधृते भूमी" (விஷ்ணுநா வித்ருதே பூமி) என்னும் வேதவாக்கியங்கள் பிரமாணம். இவைகளின் கருத்து:— "விஷ்ணு ஒருவராகவே உலகங்களையெல்லாம் தரிக்கிறார்" "தேவனாகிய விஷ்ணு மூன்றடிகளால் உலகத்தைத் தரிக்கிறார்" "விஷ்ணுவினால் பூமி தரிக்கப்பட்டுள்ளது." என்பது.

இதுபோல் எண்ணற்ற ஆதாரங்கள் உள்ளன. அவைகள் யாவற்றையும் ஈண்டு விளக்கிக்கூறின் கட்டுரை விரியும் என்றஞ்சி விடுத்தனம். அறிவாளிகள் கூர்ந்து நோக்கி உணருக.

உலகில் உயர்ந்த நிலைமையில் உள்ளவர்களைப் பாக்கியவான்கள் என்பர். பாக்கியம்-ஸௌபாக்கியம்-ஸுபகன் (भाग्यं सौभाग्यं सुभगः) என்றெல்லாம் மேன்மையைக் குறிக்கும் சொற்கள் பல உள. அவை யாவும் "भज्" என்னும் பகுதியிலிருந்தே தோன்றியவை. தமிழ்ப் பகுதியாகிய "பகு" என்பதினின்றும் "பகவு" என்னும் சொல் உருவாகின்றது. அதற்கு "நடுவுநிலைமை" என்னும் பொருளுமுண்டு. பகவு என்பதற்குச் சமானமான சொல் 'பகல்' என்பது. அது "படுவதுண்டு பகலாற்றி" என்னும் செய்யுளில் "நடுவுநிலைமை" என்னும் பொருளிலேயே உபயோகிக்கப் பட்டுள்ளது. "வேண்டுதல் வேண்டாமையிலான்" என்னும் குறளும் இறைவனை நடுவுநிலைமையிலிருப்பவனாகவே பேசுகின்றது. "न मे द्वेष्योऽस्ति न प्रियः" (ந மே த்வேஷ்யோऽஸ்தி ந ப்ரிய:) என்கிறது பகவத்கீதை. காமக்குரோதங்களுக்கு வசப்படாமல் மழையையும் வெய்யிலையும் மாறுபாடற்ற நிலையிலேயே நின்று தாங்கிவரும் மலைகள்போல், மனதையடக்கி, ஐம்புலன்களை வென்று விருப்பு வெறுப்பற்ற நிலையிலிருப்பவனே பகவன். அவனே உலகில் முதன்மையானவன். அவன் எல்லாம் வல்ல இறைவனே. அதேபோல் வாழ்ந்து வரும் ஒவ்வொருவனும் பகவனே. அவன் இறைவனது அம்சம் பெற்றவன். முதன்முதலாக இச்சொல்லை உபயோகித்த நாயனார், உலகிலுள்ளோர் யாவரும்

1. **மீனாய் ஆமையுமாய் நரசிங்கமுமாய்க் குறளாய்-திருவாய்மொழி—5-1-10.**
2. **தைத். ஆரண்யகம்—1-8-3.**
3. ,, ,, 1-8-3.
4. ,, ,, 1-7-6.

தெய்விகமான இன்பமயமான வாழ்க்கை நடத்தி உலகை உய்விக்க வேண்டுமென்னும் ஆசியையும்கூட வெளியிடுகிறார் போலும். அவ்வாறு உயர் வாழ்வு வாழ்வதற்கான அரிய உபதேசங்கள் அடங்கிய நூல் இனி தோன்றப் போகின்றது என்று குறிப்பாக உணர்த்துவதாகவும் கொள்ளக்கூடும்.

ஸம்ஸ்க்ருத வேதங்களிலும், அவற்றைச்சார்ந்த நூல்களிலும், தமிழ் இலக்கண இலக்கியங்களிலும் ஆழ்ந்த அறிவுள்ள பெரியோர்கள் இதுபோன்ற ஆராய்ச்சியில் ஈடுபட்டு உலகுக்கு உண்மையை விளக்கவேண்டும். சிறிய ஞானத் தனுகிய அடியேன், இதுபோன்ற செயலில் ஈடுபடுவது பொருத்தமற்றதேயாகும். ஆயினும், "ஆசை பாவமறியாது" என்கிறபடி, "பகவன்" என்னும் சொல்லுக்குச் சிலர் சிறிதும் பொருந்தாத பொருள் பகர்வதைக் கண்டு இக்கட்டுரை எழுதினேன். அறிவாளிகள் கருணைகூர்ந்து உற்று நோக்கிக் குற்றங்களைந்து குணத்தை ஏற்றுக்கொள்ளுமாறு தாழ்மையுடன் வேண்டிக்கொள்கிறேன்.

(7) TANŪJAM (son) by Patāka in both hands turned windingly outward. at the level of the heart, and held steadily, first at a higher level and then at a lower level for denoting a child·

(8) GRAHAGAṆAM (group of planets) by holding Patāka in the left-hand and revolving the right-hand round it, holding Sandamśa [1] mudra, and by holding muṣṭi mudra in the left hand near the heart.

(9) AKHILAM – by spreading out patākas from 'Swastika' or crossed position.

(10) TĀRAKĀ CAKRAVĀLAM – Tārakā (Star) – by holding Sandamśa mudra facing upward in the right hand and moving it on either side quickly.

Cakravālam (circle) by describing in front a circle with Sūcī mudra.

(11) TAN-NĀTHAM (their lord the moon) by pointing out the full moon with patāka.

(12) Śīta bhānum (the cool-rayed one, the moon).

Śita - (cool) - by the shake of the hands holding Mukula facing downward.

Bhānum (the bright one) by briskly shaking the tripatāka upward, downward and towards the side.

(13) TADANU (after that) by gently and slowly raising the right patāka a little upward.

(14) GURUGAṆAM – Guru (preceptor) by placing Añjali in front of the face.

Gaṇa (group) by showing two muṣṭis together.

(15) BHŪPATIM – Bhū (earth) by showing Patāka in both hands pointing towards the earth.

Pati (master) by placing patākas crossing each other at the heart.

(16) MANTRIMUKHYĀN (Chief Ministers) by turning Catura mudra near the heart and then showing the muṣṭi.

(17) SABHYĀN (audience) by spreading out patākas brought near each other.

(18) KALYĀṆASIDDHYAI (for prosperity) by raising muṣṭi mudras in front.

(19) VIRACAYATI (performs) by holding hamsāsya facing downward in front.

(20) NAṬAH (the actor) by holding alapadma (spreading out the fingers in a winding manner) facing upward in front, and shaking it on the right side.

1, Sandamsa is shown when ends of the thumb and the first finger press against each other, the other fingers are stretched out, but at the same time there is a cavity in the palm.

(c. f.) तर्जन्यंगुष्ठसंदंशस्त्वरालस्य यदा भवेत ।

आभुग्नतलमध्यस्थः संदंश इति स स्मृतः ॥

नाट्यशास्त्रं, अ. ९ श्लो. ११०

(21) CĀRU (fine) by moving sandamśa mudra from side to side.

(22) NĪRĀJANĪYAM (waving the lighted camphor in front) by holding patākas in both hands in a slightly spread out manner, palms facing upward and showing the act of waving lighted camphor.

In this way is the verse for nīrājanīyam to be expressed by gesticulation.

TEXT

ततो हृदि वामशिखरं संस्थाप्य पार्श्वविस्तृतदक्षिणपताकेन तकारणम् कुर्यात् ॥

(इति मुखचालीविवरणं नाम प्रथमं प्रकरणम्)

अथ अङ्गहारनर्तनं नाम द्वितीयं प्रकरणम् ॥

चतुरस्रेण मानेन करणद्वादशात्मकः ।
मनोहरांगहारोऽयं पुरतः परिकीर्तितः ॥ १२६ ॥

मनोहरांगहारो यथा —

तत्रांगहारस्य सामान्यलक्षणं यथा —

पूर्वरङ्गे प्रयोक्तव्यान् दृष्टादृष्टफलानपि ।
अङ्गहारान् प्रवक्ष्यामि नामतो लक्ष्मतस्तथा ॥ १२७ ॥

अङ्गानामुचिते देशे प्रापणं सविलासकम् ।
मातृकोत्करसंपाद्यस्त्वङ्गहारो विधीयते ।
यद्वा हारो हरस्यायं प्रयोगैर्गैरिति स्मृतः ॥ १२८ ॥

करणाभ्यां मातृकास्यात्कलापः करणैस्त्रिभिः ।
चतुर्भिः खण्डको ज्ञेयः संघातः पञ्चभिः स्मृतः ॥ १२९ ॥

इति संघविशेषाणां संज्ञाभेदान् परे जगुः ।
करणन्यूनताधिक्यं तेषां मेने मुनिः स्वयम् ॥ १३० ॥

द्वाभ्यां त्रिचतुर्भिर्वेत्येतद्द्वाशब्दसूचितम् ।
तत्र द्वादशकरणैरङ्गहारो मनोहरः ॥ १३१ ॥

तस्य शृङ्खलया बन्धः प्रथमं प्रतिपाद्यते ।
वैशाखरेचितं पूर्वं वृश्चिकं च द्वितीयकम् ॥ १३२ ॥

तृतीयं विबुधैः प्रोक्तं तथा वृश्चिककुट्टितम् ।
तथाक्षिप्तं चतुर्थं च पञ्चमं चक्रमण्डलम् ॥ १३३ ॥

उरोमण्डलमावर्तं कुञ्चितं दोलपादकम् ।
विवृत्तं विनिवृत्तं च कटिच्छिन्नमिति क्रमात् ॥ १३४ ॥

करणैर्द्वादशभिश्च त्वंगहारो मनोहरः ।
अङ्गद्वयेन निष्पाद्यः प्रोक्तः सोढलसूनुना ॥ १३५ ॥

कोहलेनाऽपि संप्रोक्तो भरतेन तथेतरैः ।
सर्वपापहरः पुण्यः शिवेन शिववल्लभः ॥ १३६ ॥

मनोहराङ्गहारस्य करणानामुदाहृतिः ।

TRANSLATION

Then the left hand holding 'Śikhara mudra' is to be placed at the heart and the right hand holding patāka is to be extended; and the sound of a snap with the thumb and the middle finger, produced, which is technically called a 'takāra'.[1]

Thus ends the 1st topic dealing with the detailed description of 'Mukhacāli-' Rule 19. Next is the 'Dance of Aṅgahāras'.

The Aṅgahāra known as Manōhara Aṅgahāra, composed of twelve karaṇas, is to be performed in a Caturaśra tāla (a tāla of quadruple gait). [2]

'Aṅgahāra' is defined as follows :—

'Aṅgahāras' are dance-pieces which are in use in 'Pūrva-raṅga' or the preliminaries of a Drama. They are not only enjoyable as dances but have also unseen mystic powers of blessing the dramatic performance with success, and bestowing prosperity on all. 'Aṅgahāra' is so called because the 'aṅgas' or limbs are brought to appropriate places so as to be graceful. It is produced by groups of karaṇas. Another derivation of the word, 'Aṅgahāra' is also given, namely, that it is a performance by Lord Siva by various poses of his features.

---

1. This term is generally used in the Telugu country.

2. Talas are composed of elements (angas) named 'Druta', 'laghu', 'guru', and 'pluta' mainly, having ½, 1, 2 & 3 matras respectively. Apart from this composition of talas, there is another feature of talas which is denoted by the word 'gati or jati' which is mainly two-fold (viz.) Trayasra (triple.gaited) and Caturasra (quadruple gaited). The former are divisible into groups of 3 matras and the latter into groups of 4 matras.

A combination of two karanas is called a 'mātṛka'. Three karaṇas are jointly called a 'kalāpa'. Four karaṇas are contained in a 'khaṇḍaka', and five in a 'sanghāta'. These names have been given to those groups by certain authorities. According to Bharata, the number of karṇas is not constant in any group; for he has used the word 'or' in his definition which runs like this, namely, 'two, three or four karaṇas etc- etc.'

The names of the twelve Karaṇas comprising the Manōhara Aṅgahāra is now given as a chain in verse-form.

They are :– 1. Vaiśākha rēcitam 2. Vṛścikam 3. Vṛścika kuṭṭitam 4. Ākṣiptam 5. Cakramaṇḍalam 6. Urōmaṇḍalam 7. Āvartam 8. Kuñcitam 9. Dōla pādam 10. Vivṛttam 11. Vinivṛttam 12. Kaṭicchinnam.

Both the legs and hands have to be used for karaṇas, of which Aṅgahāras are composed. This is the view of Kōhala as well as of Bharata. 'Lord Śiva who is the author of these Aṅgahāras has declared that they destroy all sins'. So says Nandikēśwara, the dearest of Śiva's devotees.

We shall now describe the twelve karaṇas of Manōharāṅgahāra seriatim :—

TEXT

१. वैशाखरेचितं यथा —

वैशाखरेचितं पूर्वं करणं तु तथोच्यते ॥ १३७ ॥
हस्तपादकटिग्रीवारेचनं स्थानकं पुनः ।
वैशाखं यत्र तज्ज्ञेयं विज्ञैर्वैशाखरेचितम् ॥ १३८ ॥

इति वैशाखरेचितं प्रथमं करणम् ।

(1) VAIŚĀKHARĒCITAM KARAṆAM

In this karaṇa, the four 'Rēcitas' [1] or throwing out or turning motions of the hands, feet, neck and hip are performed; and the standing posture with which it begins and ends is 'Vaiśakhasthānaka'. [2]

---

1. The definition of 'Recita' and of the four kinds of Recita are given in the foot-note No. 2 in pp. 2 and 3 of Vol. V part 3 under Rule 8, viii (a).

2. Vaisakha Sthanaka is the standing posture in which the feet are placed 3½ spans apart one foot pointing in an oblique direction and the other in a half oblique direction, and the thighs are firmly placed over the nether part 3½ spans apart from each other.

(c. f.) तालास्त्रयोऽर्धतालश्च पादयोरन्तरं भवेत् ।
तालांस्त्रीनर्धतालांश्च निषण्णोरुं प्रकल्पयेत् ॥
त्र्यस्रौ पक्षस्थितौ चैव तत्र पादौ प्रयोजयेत् ।
वैशाखस्थानमेतद्धि स्कन्दश्चात्राधिदैवतम् ॥

— NatyasastraChap. 10 vv. 61–63.

TEXT

२. वृश्चिकं करणम् यथा —

करिहस्तौ करौ पादपृष्ठे वृश्चिकपृष्ठवत् ।
दूरात्समुन्नतं पृष्ठं यत्र तद्वृश्चिकं विदुः ॥ १३९ ॥

— इति वृश्चिकं द्वितीयं करणम् ।

TRANSLATION

(2) VṚŚCIKAM KARAṆAM

In this Karaṇa, the hands hold Karihasta[1] mudra, the back of the foot is held like the hind-part of the scorpion and the back is raised.

TEXT

३. वृश्चिककुट्टितं यथा —

वृश्चिकं करणं कृत्वा बाहुशीर्षे यथाक्रमात् ।
अलपद्मौ निकुञ्च्येते तदा वृश्चिककुट्टितम् ।
तद्विस्मये व्योमयानवाञ्छादौ विनियुज्यते ॥ १४० ॥

— इति तृतीयं वृश्चिककुट्टितं करणम् ।

TRANSLATION

(3) VṚŚCIKAKUṬṬITAM KARAṆAM

In this karaṇa the dancer first performs the Vṛścika karaṇa ; and then the hands holding 'Alapadma' (bloomed lotus) mudra are placed over the top of the fore-arm. This is employed to denote surprise or a desire to travel by aerial vehicles.

TEXT

४. आक्षिप्तकं यथा —

आक्षिप्ता यत्र चारी स्यादाक्षिप्तः खटकामुखः ।
चतुरो वा तदाऽऽक्षिप्तं विदूषकगतौ मतम् ॥ १४१ ॥

अत्राऽऽक्षिप्ता चारी यथा —

तालत्रयान्तराऽऽक्षिप्य कुञ्चितं पादमानयेत् ।
पार्श्वान्तरं ततो जंघास्वस्तिकीकृत्य पातयेत् ॥ १४२ ॥

1. For a description of 'Karihasta mudra' see foot-note (1) in page 11 of Vol. VI part 2.

चरणं पार्ष्णिभागेन यत्राऽऽक्षिप्तामसुं विदुः ।

— इत्याक्षिप्तं करणं चतुर्थम् ।

TRANSLATION

(4) ĀKṢIPTAM KARAṆAM

(a) In this karaṇa, the legs perform the '*ākṣiptā*' *cāri*, and the hands throw out Khaṭakāmukha mudra or Catura mudra. It is employed in the gait of the clown.

(b) ĀKṢIPTĀ CĀRI–The foot has to be thrown out to a distance of 3 spans and then its heel is planted on the other side after crossing the knees.

TEXT

५. चक्रमण्डलं यथा —

यत्र कृत्वाऽड्डितां चारीं दोलाभ्यां चक्रवद्भ्रमेत् ।

अन्तर्नतेन गात्रेण तदूचुश्चक्रमण्डलम् ॥ १४३ ॥

तत्र अड्डिता चारी यथा —

समाङ्घ्रेरग्रपृष्ठाभ्यामन्योऽग्रतलसंचरः ।

निघृष्टश्चरणो यत्र क्रमात्तामड्डितां विदुः ॥ १४४ ॥

— इति चक्रमण्डलं करणं पञ्चमम् ।

TRANSLATION

(5) CHAKRAMAṆḌALAM KARAṆAM

(a) In this karaṇa, 'Aḍḍitā' Cāri is first performed, and then, the legs are alternately allowed to hang while the body is bent inward and made to perform a rotatory movement.

(b) AḌḌITĀ CĀRI – In this *cāri*, one of the feet is placed in the normal posture and the other foot which rests on its fore-part is brought in contact with the front or back of the first alternately.

TEXT

६. उरोमण्डलं यथा —

चारी बद्धा स्थिता चान्ते उरोमण्डलिनौ करौ ।

यत्रोरोमण्डलं तत्तु शिववल्लभभाषितम् ॥ १४५ ॥

तत्र बद्धा चारी यथा —

ऊरुद्वयस्य चलनं जङ्घास्वस्तिकसंयुतम् ।

भङ्क्त्वा वा स्वस्तिकं पादं तलाग्रं मण्डलभ्रमम् ॥ १४६ ॥

कृत्वा पार्श्वे गते स्वं स्वं यत्र बद्धेति सा मता ।

— इत्युरोमण्डलं करणं षष्ठम् ।

TRANSLATION

(6) URŌMAṆḌALAM KARAṆAM

(a) In this karaṇa, the legs perform the 'Baddhā' Cāri and at the close of the cāri, the hands assume the 'Urōmaṇḍala hasta'.

(b) BADDHĀ CĀRI – In this cāri, the knees cross each other and in that posture, the thighs are made to wallow; the crossed legs are then separated, and circles are described by the ends of the feet each at its side one after the other.

TEXT

७. आवर्तं यथा —

उद्वेष्टनापवेष्टाभ्यां यत्र दोलाभिधौ करौ ।
चारी चाषगतिस्तत्स्यादावर्तं भयसर्पणे ॥ १४७ ॥

तत्र चाषगतिर्यथा —

तालमात्रं पुरः सृत्वा द्वितालं पृष्ठतो गते ।
दक्षिणाङ्घ्रौ समं पादौ किंचिदुत्प्लुतिपूर्वकम् ॥ १४८ ॥

उपसृत्यापसर्पेतामपसृत्योपसर्पतः ।
यत्र सत्रासगत्यादौ सैषा चाषगतिर्मता ॥ १४९ ॥

— इति चाषगतिः ।

— इत्यावर्तं करणं सप्तमम् ।

TRANSLATION

(7) ĀVARTAM KARAṆAM

(a) The hands start from the 'ḍōlā' posture, that is, the pose in which the hands hang loosely at the sides, and perform winding motions inward and outward starting with the first finger. The feet meanwhile perform the 'Cāṣa gati'.

(b) CĀṢA GATI–In this gati, the right foot is moved on the ground one span forward and then moved 2 spans backward while at the same time the other foot is also moved backward. The dancer then jumps on both the feet backward. This is then repeated starting with movement backward and ending with movement forward. This is employed in the gait of a person who is affected by fear.

TEXT

८. कुञ्चितं करणं यथा —

उत्तानो वामपार्श्वस्थोऽलपद्मो दक्षिणः करः ।
यत्र तत्कुञ्चितं पादे सव्ये भूतलसञ्चरे ॥ १५० ॥

तेन देवानभिनयेदानन्दभरनिर्भरः ।

— इति कुञ्चितं करणं अष्टमम् ।

TRANSLATION

(8) KUÑCITAM KARAṆAM

In this karaṇa the right hand holding Alapadma mudrā is raised on the left side, and the left foot is bent and rests on the ground. This karaṇa is used in a highly blissful mood to denote celestials.

TEXT

९. दोलापादं करणं यथा —

ऊर्ध्वजानोः परं नारी दोलापादा यदा भवेत् ।
दोलौ हस्तौ तदा प्रोक्तं दोलापादं विदां वरैः ॥ १५१ ॥

तत्र दोलापादा चारी यथा—

पादं कुञ्चितमुद्धृत्य दोलयित्वा च पार्श्वयोः ।
न्यस्येत्पार्ष्ण्या स्वपार्श्वे चेत् दोलापादा तदोच्यते ॥ १५२ ॥

— इति दोलापादा चारी ।
— इति दोलापादकरणं नवमम् ।

TRANSLATION

(9) DŌLĀPĀDAM KARAṆAM

(i) The knee is raised and then Dōlāpādā cāri is performed while at the same time the hands are allowed to hang loosely by the side.

(ii) DŌLĀPĀDĀ CĀRĪ – One of the feet is bent, raised, allowed to dangle freely by the side and then planted at the same side so as to rest on its heel. This is repeated changig the legs. This is called 'Dōlāpādā cāri'.

TEXT

१०. विवृत्तं करणं यथा —

पादमाक्षिप्तया चार्याऽऽक्षिप्याऽऽक्षिप्य करावपि ।

॥ श्रीः ॥

अध्याय १४.

श्रीराम कर्ता ॥

तेराविया अध्यायाचे शेवटीं ॥ येणें परीं कृष्ण दिव्यमुकुटी ॥
बोलिला जे प्रकृतीचि गांठी ॥ सोडवी सेवटिं तो ब्रम्ह पावे ॥ १ ॥

ते गांठी सोडवावी कैसीं ॥ अैसें पार्थ चिंतितांचि मानसीं ॥
समजला देव हृषीकेशी ॥ सांगता त्यासी क्रमचि झाला ॥ २ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥ १ ॥

सकळ सृष्टी परिपालित ॥ सकळांच जो सौख्य इच्छित ॥
तो अर्जुनाप्रति भगवंत ॥ बोलता मात अैसी झाला ॥ ३ ॥

म्हणें ज्ञानामाजि जें ज्ञान उत्तम ॥ तें फिरोनि सांगेन परम ॥
जें जाणोनियां मुनि सर्व निभ्रम ॥ अक्षयधाम पैं पावले ॥ ४ ॥

तरि तें ज्ञान कोण्यापरीं ॥ उपासि त्यांसी जन्म दूरी ॥
पाहों नेंदी मृत्याचि बारी ॥ बाणतांचि करी अविलंबें ॥ ५ ॥ २ ॥

हें ज्ञान बरें आश्रयुन ॥ मजप्रति सेखिं पावोन ॥
मींचि होउनि साधुजन ॥ ठेले आपण अभिन्नत्वें ॥ ६ ॥

तें सृष्टिकाळीं जन्म न पावती ॥ प्रळयकाळीं व्यथा न लाभती ॥
अैसी ज्ञानाची थोरीव अती ॥ तेचि तुजप्रति सांगिजेल ॥ ७ ॥ ३ ॥

महद्ब्रह्ममाया माझी योनी ॥ महद्ब्रह्मनाम ती लागुनी ॥
कां ठेवियेलें म्हणसील मनीं ॥ तरि श्रवणीं सावध अैक ॥ ८ ॥

मीं ब्रह्म निराकार स्वभावीं ॥ परि स्वअंश ती माजि ठेवीं ॥
मज ब्रह्म तें पोटीं सांटवी ॥ म्हणोनि म्हणावी महद्ब्रह्म ते ॥ ९ ॥

येवं महद्ब्रह्म मायेच्या स्थानीं ॥ मीं निजांश गर्भ धरी अवगुणीं ॥
तेधवां सर्वभूतांलागुनी ॥ संभव गगनीं होये भारता ॥ १० ॥ ४ ॥

सर्व योनीच्या ठायीं कौंतेया ॥ महद्ब्रह्म बोलिली जे कां माया ॥
तीच्या भूतांश शोणितें करूनियां ॥ निर्माण काया ज्या होती ॥ ११ ॥

त्या सर्वांचा मी होंये पिता ॥ कां तरि जीव लक्ष रेता ॥
देतसें जीवा यया तत्वता ॥ येवं माता पिता दोघें आम्हीं ॥ १२ ॥

माया होये मातृस्थानीं ॥ मीं परब्रह्म पितृस्थानीं ॥
उभययोगें संसार मांडणी ॥ स्वभावें करूनि होतसे अैसी ॥ १३ ॥

तुझा अंश जीवात्मा सत्य ॥ भ्रमला किमर्थ माये आंत ॥
अैसें भाविसील तरि येथ ॥ कारण किंचित असे अैक ॥ १४ ॥ ५ ॥

सत्व रज आणि तमो गुण ॥ यांसि उद्भव प्रकृतीपासुन ॥
हे महाबाहो स्वभावें बंधन ॥ करिती आपण जीवात्मया ॥ १५ ॥

तो अव्यय देह धर्त्ता ॥ पर्तापरि हे करिती आर्ता ॥
म्हणसील त्रिगुणाची व्यथा वार्ता ॥ त्यासी कां धूर्ता लागतसे ॥ १६ ॥

तरि माया जननींत वास ॥ घडला तयांसी सावकाश ॥
तिच्या पोटांतील त्रिगुण दोष ॥ जाहला पाश जीव वत्साप्रति ॥ १७ ॥

प्रत्यक्ष भूमंडाळीं आतां ॥ बाळकांसी व्यालियावरि माता ॥
तिच्या पोटीं आसलियां व्यथा ॥ झोंबे ते तत्वता वत्साप्रती ॥ १८ ॥

म्हणोनि मायेच्या पोटांतील ॥ त्रिगुण जेकां महा सबळ ॥
तेंहिं बांधले जीव बाळ ॥ आळमाळ ब्रह्मगोळीं ॥ १९ ॥

त्या त्रिगुणाची वोळखी कैसी ॥ आवघेचि बाधक जीवासी ॥
किंवा साधक कोणिंह म्हणसी ॥ तरि परियेसीं सावध ॥ २० ॥ ६ ॥

या माजि सत्वगुण निर्मळ ॥ प्रकाशक रम्य सोज्वळ ॥
सुख इच्छा त्याचेनि प्रबळ ॥ निपजे विमळ आत्मयाप्रती ॥ २१ ॥

आणि ज्ञानाभिमानहीं पावे जन्म ॥ जें दुसरा कोणिंहि नाहीं मज सम ॥
येवं सुख ज्ञान संगें निभ्रम ॥ बांधिजे परम सत्वें प्राणियां ॥ २२ ॥

आणि तो डाव या मायाजाळ ॥ सत्वगुणाचि कारण केवळ ॥
येवं बंधन मोक्षासहि तो मूळ ॥ रज निवळ अवधारीं ॥ २३ ॥ ७ ॥

आतां रंजविता तो रजो गुण ॥ तृष्णा संगे उद्भवे आपण ॥
मग विषयप्राप्ती लागुन ॥ कर्माचरण तो करवी ॥ २४ ॥

त्या कर्म संगें देहिया ॥ बांधोनी पाडी कौंतेया ॥
आतां तमो गुणाची चर्या ॥ आणि सखया मनाप्रती ॥ २५ ॥ ८ ॥

अज्ञानजन्य तमो गुण ॥ सर्वा देहियांसी घाली मोहन ॥
म्हणिजे मोह उपजवी दारुण ॥ स्थूळ लाहान कळों नेंदी ॥ २६ ॥

प्रमाण म्हणिजे असावधानता ॥ कां आळस उपजवी तत्वता ॥
निद्रेच्या लोटी सुखा आंतौता ॥ बोढितां ताडितां जागृती नये ॥ २७ ॥

या तिहिं द्वारें तमो गुण ॥ भारता बांधे प्राणियालागुन ॥
येवं तीन्हि गुण बंधनात्मक जाण ॥ करणी भिन्न भिन्न त्यांची अैक ॥ २८ ॥ ९ ॥

सत्व गुण जयकरी सुखीं ॥ रजो गुण प्रवृत्ति लोकीं ॥
भारता करिता होय निकी ॥ आवरूनि टाकी तम ज्ञान ॥ २९ ॥

ज्ञान आवरिल्यावरि सुबुद्धी ॥ स्वभावें योजी महा प्रमादिं ॥
दोनि गुण झाल्यां मंदत्रिशुद्धी ॥ आधीक वृद्धी येकाची होये ॥ ३० ॥ १० ॥

केव्हां रजतमातें घालुनि तळीं ॥ सत्व गुण दावी स्थिति आपुली ॥
भारता रजही सत्व तम तळीं ॥ आणुनि स्व नव्हाळि पैं प्रगटी ॥ ३१ ॥

केव्हां सत्वर तळीं घालुनी ॥ तम नाचे हृदयरंगणीं ॥
यांची वोळखी देहिं कळे कैसेनी ॥ म्हणसील मनिं तरि अैक ॥ ३२ ॥ ११ ॥

या देहीं सर्वेंद्रिय द्वारीं ॥ प्रसन्नता ठाके जरी ॥
जेव्हा ज्ञानाची प्रकाशता बरी ॥ हृदयांतरीं हर्ष वाढें ॥ ३३ ॥

तेव्हां सत्वाचा झाला प्रकाश ॥ ऐसें जाणावें विशेष ॥
आतां कोण्यापरी राजस ॥ प्रत्ययास आणुं तुझिया ॥ ३४ ॥ १२ ॥

झाली विषय प्राप्ति न जावि ॥ ऐसी इच्छा ते उपजे जीवीं ॥
लोभ त्यासी म्हणिजे स्वभावीं ॥ करी धांवां धांवीं प्राप्तीस्तव आधीं ॥ ३५ ॥

त्या प्रवर्तण्याचें प्रवृत्ती नाम ॥ त्या प्राप्तीलागी करणें कर्म ॥
तोचि कर्मारंभ जाणिजे निभ्रम ॥ आवडी अशम म्हणिजेतसे ॥ ३६ ॥

स्पृहा म्हणिजे विशेष आशा ॥ ऐसी उमठे जें देहीं दशा ॥
तें रजाची वृत्ति भारतेशा ॥ झाली मानसामाजि जाणिजे ॥ ३७ ॥ १३ ॥

आतां तमो गुणाचा विचार ॥ जैसा असे महा अंधकार ॥
तैसा बुद्धि प्रवृत्तीचा व्यवहार ॥ शून्याकार करुनी टाकी ॥ ३८ ॥

यास्तव कोठें प्रवृत्ती नव्हे ॥ कांहीं करणेंहीं न संभवे ॥
दुःचित पणें आंगीं विसांवे ॥ कीं येकावारि धांवे वसवसोनी ॥ ३९ ॥

स्वकीयांची अत्यंत ममता ॥ तो मोह म्हणावा कुरूसुता ॥
इत्यादि लक्षणें आंगीं बाणतां ॥ तमाची प्राप्तिता जाणावि जाली ॥ ४० ॥

आतां त्रिगुणाचें वृद्धी आंत ॥ जरी घडे देह निःपात ॥
त्यांसी कोण लोक होती प्राप्त ॥ तेंचि किंचित परियेसीं ॥ ४१ ॥ १४ ॥

जेव्हां सत्वगुण विशेष वाढे ॥ तेव्हां देह धर्त्याचा देह पडे ॥
तरि जाण त्या भल्याचा लोक जोडे ॥ मळाचा न पडे डाग ज्यासी ॥ ४२ ॥ १५ ॥

रजो वृद्धींत जरी मरे ॥ तरि कर्मठा माजि अवतरे ॥
तमो वृद्धींत जरी झुरे ॥ पश्वादि विचरे मूढ योनी ॥ ४३ ॥ १६ ॥

कर्म सुकृत सात्विक केवळ ॥ त्याचें सुख जोडे निर्मळ फळ ॥
दुःख पावणें रजों गुणें केवळ ॥ अज्ञान फळ तमो गुणाचें ॥ ४४ ॥ १७ ॥

सत्वापासुनी ज्ञान शुभ ॥ रजापासुनी निपजे लोभ ॥
प्रमाद मोह अज्ञान अशुभ ॥ तम आरंभ मूळ यांसी ॥ ४५ ॥ १८ ॥

सत्व गुणस्थ जे जन आसती ॥ ते स्वर्गादि ऊर्ध्व लोका जाती ॥
राजस ते मध्यस्थ होती ॥ म्हणिजे पावती सर्वेचि जन्म ॥ ४६ ॥

जघन्य म्हणिजे लोक निंदिती ॥ अैसीया प्रकारीची जे वृत्ती ॥
ते वृत्तिस्थ जे कां आसती ॥ ते पावती अधोगती ॥ ४७ ॥

अधोगती म्हणिजे यम यातना ॥ अैकोनी भय वाटलें अर्जुना ॥
केविं सुटि जे पासुनि त्रिगुणा ॥ तें यादवराणा जाणोनी बोले ॥ ४८ ॥ १९ ॥

गुणावीण अन्य कर्त्तार नाहीं ॥ द्रष्टा पाहे येणेंरीती जई ॥
म्हणें गुणासी मज संमंध काई ॥ मीं विदेही गुणातीत ॥ ४९ ॥

गुण मायेचे पोटिं जन्मले ॥ मजहुनि ते निश्चयें निराळे ॥
मायेचा मिथ्यत्विं ठाव आडळें ॥ सर्व तीचे चाळे गथा गोत्रीचे ॥ ५० ॥

अैसा जो प्रवर्ते विचारीं ॥ तो रिघे माझ्या स्वरूप मंदिरीं ॥
जो जन्मासी आला प्राणी संसारीं ॥ तेणें येणेंपरिं विवेक कीजे ॥ ५१ ॥ २० ॥

वोलांडुनियां तीन्हि गुण ॥ देहधारकें वर्त्तावें आपण ॥
देहापासाव त्रिगुण उत्पन्न ॥ ते मीं आपण कल्पुं नये ॥ ५२ ॥

अैसा करि जरि विवेक ॥ तरी जन्म मृत्यु जरा दुःख ॥
यां पासुनी सुटोनि निश्टंक ॥ निजात्मसुख भोगिता होये ॥ ५३ ॥

अैसी कृष्णजीची अैकोनि वाणी ॥ पार्थासी धीर वाटला मनिं ॥
मग श्रीधरासी विलोकुनी ॥ प्रश्न ते क्षणिं करिता झाला ॥ ५४ ॥ २१ ॥

अर्जुन म्हणें प्रभू परियेसीं ॥ कोण्यालिंगीं हा त्रिगुणासी ॥
अतिक्रमिता हे बुद्धि विशेषीं ॥ वेगळा त्यासी होतो कैसा ॥ ५५ ॥

कोण्यापरिचा त्याचा आचार ॥ तो मज सांग प्रांजळ सुंदर ॥
परिसोनी बोले रमावर ॥ अैक येकाग्र पार्था म्हणें ॥ ५६ ॥ २२ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥

सत्व कार्य प्रकाशादिक ॥ रज कार्य प्रवृत्यादिक ॥
तम तें प्रमाद मोहादिक ॥ उमठें निश्टंक स्वभावेंचि देहीं ॥ ५७ ॥

याची जाहालियां प्रवृत्ती ।। द्वेष न धरी कदापि चित्तीं ।।
अथवा यांची झालियां निवृत्ती ।। अपेक्षा मतिमाजि न करी ।। ५८ ।।

हे वर्ततील तैसे वर्तोत ।। यांचा संमंध मज अनुचित ।।
मीं आत्मया त्रिगुणातीत ।। म्हणोनि निवांत उदास असें ।। ५९ ।। २३ ।।

ऐसें असे कोण्हीं उदासीन जैसा ।। तो गुण कार्यीं वर्ते तैसा ।।
गुणाचेनि न चळे सहसा ।। आपणासी दशा साक्षीचि आणि ।। ६० ।।

म्हणें गुणिं वर्ततातिं गुण ।। याचा मजला कां अभिमान ।।
म्हणोनी लक्षी होउनि भिन्न ।। कर्तव्य आपण न करी कांहीं ।। ६१ ।। २४ ।।

सुख आणि दुसरें दुःख ।। दोहींचे देख समान तुक ।।
येकामागें निपजे येक ।। स्वाभावीक गुणें करूनीं ।। ६२ ।।

म्हणोनि दोन्हिं गणनेसी नाणी ।। स्वस्थ असे आपुलिये मनिं ।।
तैसाचि लोष्ट अश्मकांचनी ।। जोख समपाणिं धरिता होये ।। ६३ ।।

प्रिय अप्रियीं तुल्य धीर ।। स्वनिंदा स्तुतिसी करी सहोदर ।।
दोघां तुल्य राखे आदर ।। आणि कहीं विचार ऐक त्याचा ।। ६४ ।। २५ ।।

मानापमान समतुल्य लेखी ।। मित्र अरि पक्षीं तैसीच पारखी ।।
करूनि सर्वदां राहे सुखी ।। नपडे कळंकीं अहंतेच्या ।। ६५ ।।

सर्व कर्माचा त्याग करी ।। ऐसा जो असेल संसारीं ।।
तो गुणातीत बोलिजे निर्धारीं ।। समज अंतरीं धनुर्धरा ।। ६६ ।।

तुवां तयाचें पुसिलें चिन्ह ।। तें म्यां तुज केलें निरूपण ।।
आतां गुणाचें करि उल्लंघन ।। तेही लक्षण अवधारीं ।। ६७ ।। २६ ।।

मा ते जो अव्यभिचार भक्तीनें ।। सेवी येकपणानुसंधानें ।।
कांहीं मजवीण न देखे मनें ।। द्वैताचें लेणें फेडुनी टाकी ।। ६८ ।।

भज्य भजक आणि भजन ।। तीहिं माजि देखे येकपण ।।
तो गुणातें जाये वोलांडुन ।। होय निरंजन लाभा योग्ये ।। ६९ ।।

मग तो मज जाणे अैस्या परीं ॥ कैसा म्हणसी तरी अवधारीं ॥
सर्व मदाधारें देखे अंतरीं ॥ तेंचि वैखरी निरोपितों ॥ ७० ॥ २७ ॥

वेद अमृत अव्यय धर्म ॥ शाश्वत एकांत सुख परम ॥
इतुक्यांची प्रतिष्टा निभ्रम ॥ मीं आत्मा उत्तम केवळ होयें ॥ ७१ ॥

इतुकिंहीं माझेंनि प्रतिष्टित ॥ जाहालीं म्हणोनि जाणे सत्य ॥
येणेंपरीं बोलिला अनंत ॥ भक्त अब्जादित्य पार्थाप्रती ॥ ७२ ॥

हा गीतेचा चौदावा अध्याये ॥ धृतराष्ट्रासी सांगे संजय ॥
जन्मेजयासी वैशंपायन अन्वय ॥ निरोपिता होय पुण्यशील ॥ ७३ ॥

नैमिशवासी मुनि जन ॥ सूत त्यांसी करी निरूपण ॥
पुढें ऊर्ध्वमूळाचें आख्यान ॥ अैका सावधान माधव म्हणें ॥ ७४ ॥

इति श्री महाभारते भीष्मपर्वणि भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे
गुणत्रययोगो नाम चतुर्दशोध्यायः ॥

अध्याय १५.

श्रीराम कर्ता ॥

चौदावे अध्याई विभाग ॥ तीहीं गुणाचे सांगितलें विभाग ॥
जीवात्मयासी त्यांचा घडे भोग ॥ ईश्वरीं प्रसंग तोहीं नाहीं ॥ १ ॥

ईश्वर जीव हे दोन्हींपक्षी ॥ सदां राहती संसारवृक्षीं ॥
सुखदुःख फळें जीव भक्षी ॥ ईश्वर उपेक्षी दोन्हींप्रति ॥ २ ॥

सर्वा देहीं उभयता असती ॥ वृक्ष म्हणावें शरीराहीं प्रती ॥
प्रपंच वृक्षाची कैसी स्थिती ॥ अैकावया चित्ति इच्छिली पार्थें ॥ ३ ॥

त्याचा भाव जाणोनी सहज ॥ विश्वसाक्षी जो चतुर्भुज ॥
तो संसार तरुचा समज ॥ करिता महाराज पार्थासी झाला ॥ ४ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥ १ ॥

श्री कृष्ण म्हणें अैक नवल ॥ संसार तरू हा ऊर्ध्व मूळ ॥
सकळां पर तें ब्रह्म केवळ ॥ ऊर्ध्व निर्मळ तें बोलिजे ॥ ५ ॥

त्या ऊर्ध्व आकाशीं धनंजया ॥ शबल ब्रह्म ते मूळ माया ॥
मूळ रूपें राहिली रुतोनियां ॥ ती पासुनियां वृक्ष विस्तार ॥ ६ ॥

सत्यलोका सगट लोक सात ॥ महर्लोक तो स्थान मध्यस्थ ॥
जे वृक्षालागी खोड असत ॥ शाखा पसरत ते थुनियां ॥ ७ ॥

तैसा महर्लोक खोड स्थानीं ॥ स्वर्ग भूलोक भुवर्लोक तीन्हीं ॥
शाखा उतरल्या अधोवदनिं ॥ पाताळादि जनिं अधो शाखा ॥ ८ ॥

असंभाव्य त्या शाखांचा विस्तार ॥ येकाहुनि येक पाहतां थोर ॥
पसरल्या असती चौफेर ॥ योजनें फार अनेक कोटी ॥ ९ ॥

तेणें तरु विराजे अत्यंत ॥ परि नव्हे सर्वथाश्वत्थ ॥
श्वत्थ शाश्वतासी म्हणिजेत ॥ पाहातां सत्य उदैक नाहीं ॥ १० ॥

यालागि नाम याचें अश्वत्थ ॥ आणि कित्तेक नीतीवंत ॥
अव्ययहीं यासी बोलत ॥ दोन्हीं अर्थ लागती यासी ॥ ११ ॥

दोन्हीं अर्थ लागती कैस्यापरीं ॥ अैसें भाविसील जरी अंतरीं ॥
तरि पाहतां नाशिवंत निर्धारीं ॥ संशय भरोवरी नाहिं येथे ॥ १२ ॥

जंवरि याचें ज्ञान नाहीं पोटीं ॥ तंवरि स्थिर हा कल्पकोटी ॥
म्हणोनी अव्यय या परिपाटीं ॥ तरु किरीटि म्हणिजेतसे ॥ १३ ॥

आतां छंद वेदांलागी म्हणावें ॥ युक्तायुक्त कर्तव्याचीं स्वभावें ॥
ज्यामाजि वाक्यें असती बहुवें ॥ धरिजेती जीवें तें निज हिता ॥ १४ ॥

अैसापरिचिं पानें बहुवस ॥ शाखांसी लिगटलीं सावकाश ॥
कोमळ मध्यमें पक्कें विशेष ॥ त्या त्या अर्थास प्रसवतीं जों ॥ १५ ॥

तेणें प्रपंच तरु क्षेम राहिला ॥ आश्रयभूत तें सर्वहीं याला ॥
त्या समवेत हा शोभग पावला ॥ टवटविला सर्वांविवि ॥ १६ ॥

आतां विद्यमानिहिं वृक्षाप्रती ॥ पर्णाचेनि लाभे क्षेम विश्रांती ॥
म्हणोनी पर्णस्थानीं निरूती ॥ छंद सुमती वेद यातें ॥ १७ ॥

वेदिं बोलिले न्यायान्याय ॥ तेणें जनासीं झाला उपाये ॥
नाना लोकीं जन समुदाये ॥ शाखा निःसंशय त्याचि बोलिजे ॥ १८ ॥

येणें प्रकारिचा तरू म्हणोनी ॥ जो कोणिंह समजेल मनीं ॥
तेणें सर्ववेद जाणितले जनिं ॥ बोलिजे त्यालागुनि वेदवेत्ता ॥ १९ ॥ २ ॥

अैसा जो वृक्ष सांगीतला निका ॥ ऊर्ध्वहीं गेल्या तयाच्या शाखा ॥
मागें सांगितल्या त्या अधः शाखा ॥ दोहिं विलाप निका ज्याचें आंगीं ॥ २० ॥

जनो लोक तपो लोक सत्य लोक ॥ ऊर्ध्व शाखा तियाचि चोख ॥
उपासना ज्ञान वासनात्मक ॥ प्राणि असंख्ये जेथें आसती ॥ २१ ॥

सत्व रज तमो गुण ॥ हेंची शाखाप्रति जीवन ॥
येणें विस्तारती त्या आपण ॥ विषय नूतन सेंडे त्याचे ॥ २२ ॥

विषय भोगें शरीरें निपजती ॥ कोमळें सकुमारें अती ॥
त्या उपशाखा म्हणिजेती ॥ स्वभावें होती पुढें थोर ॥ २३ ॥

ऊर्ध्व मूळ तें शबळ ब्रह्म ॥ जेथुनी झालें स्थावर जंगम ॥
अैसा हा दृढ राहावया द्रुम ॥ कौतुक परम थोर झालें ॥ २४ ॥

वटवृक्षासी पारंबिया असती ॥ त्या भूमीमाजीं बळें रूतती ॥
तेणें दृढता वृक्षासी येत अती ॥ बहु काळगती मग तगे ॥ २५ ॥

तेवि या प्रपंच पादपा ॥ कर्म पारंबिया अमुपा ॥
वरुनी तळासी आल्या बापा ॥ तेणें हा कंपा नव्हेचि पात्र ॥ २६ ॥

कर्मानुबंधीनि मनुष्यलोक ॥ येथें कर्म संग्रहुनी अनेक ॥
नाना लोकीं भोग अलोलिक ॥ भोगिजेती सम्यक बहुकाल ॥ २७ ॥

म्हणोनी मनुष्य लोकीं केवळ ॥ प्रपंच तरुचें अधोमूल ॥
गुंतलें असे कर्म आढळ ॥ जेणें सफल तरू होये ॥ २८ ॥

येक ऊर्ध्वमूळ कारणमात्र ॥ दुसरें कर्ममूळ रक्षक सर्वत्र ॥
दोन्हीं मुळेंकरूनि विचित्र ॥ हा दृढतर तरु झाला ॥ २९ ॥

म्हणोनी याचा अंत न कळे ॥ पाहातां भ्रमती बुद्धीचे डोळे ॥
विस्ताराचें प्रमाणाचि नाडळे ॥ भांबावले विचक्षण ॥ ३० ॥ ३ ॥

त्याचें रूप निश्चयें न लाभिजे ॥ सत्यासत्याहीं भासतसे वोजें ॥
आदि अंत सर्वथा न देखिजे ॥ आणि नोळखिजे प्रतिष्ठाहीं ॥ ३१ ॥

त्या अश्वत्थाचिं दृढमूळें ॥ छेदितां न छेदवेती बळें ॥
परि येथें येक कर्म आगळें ॥ असे चांगलें छेदावयाचें ॥ ३२ ॥

असंग शस्त्र महा दृढ ॥ तेणें छेदिलें जाये याचें बूड ॥
असंगाचा भाव अैक उघड ॥ ममत्वाची चाड दूरी कीजे ॥ ३३ ॥

मग मीं कोण हें पाहातां सांग ॥ अंहतेचा नाश पावे संग ॥
तेचि शस्त्र दृढ असंग ॥ आणित भंग प्रपंच वृक्षा ॥ ३४ ॥

विवेकें त्या शस्त्राचा उद्भट ॥ धात्रमुळिं दिधलियां सुभट ॥
कर्ममूळ तुटोनि कडकडाट ॥ पडे आकांट तरू हा नेटें ॥ ३५ ॥

शाखामूळ डाहले पानीं ॥ ततक्षणिं जाय वाळोनी ॥
नुरें कांहीं नांव निशानीं ॥ बुद्धी करूनि छेदावा अैसा ॥ ३६ ॥

आतां असो हा अभिप्राये ॥ पुढें कैसा असे श्लोकान्वये ॥
तोचि बोलिजेल चित्रमय ॥ जेणें जाये समूळ भ्रम ॥ ३७ ॥ ४ ॥

अैसा तो वृक्ष छेदिल्यावरी ॥ निःसंग साक्षत्व जोडे अंतरीं ॥
तेथेंचि विचारणा करूनी बरी ॥ निर्विकारीं मिळोनि जावें ॥ ३८ ॥

त्या निर्विकार पदासी जे गेले ॥ ते ते परतोनि नाहिंत आले ॥
येकीं येकची होउनी ठेले ॥ मूळ रूप झाले पैं आपुलें ॥ ३९ ॥

अद्य मींहिं मिळेन त्या पुरुषीं ॥ म्हणोनी धरावी मनिं असोसी ॥
शरण रिघावें भावें त्यासी ॥ तारीं दीनासी म्हणोनियां ॥ ४० ॥

तो तारील निश्चयें मेळीं ॥ जयापासुनी जुनाट भटी ॥
प्रपंच प्रवृती हे सरली ॥ कोणें स्थिती जाणीतली त्याची अैक ॥ ४१ ॥ ५ ॥

जे असती मान अपेक्षे तित ॥ आणि मोहन धरीती किंचित ॥
संगदोषालागी जिंकीत ॥ स्वरूप संगातीत जाणोनियां ॥ ४२ ॥

अध्यात्म विचार नित्य करिती ॥ नित्यानित्य प्रत्ययासी आणिती ॥
तेणें विनिवृत्त काम होती ॥ आशा त्यागिती सकळांचिहीं ॥ ४३ ॥

सुखदुःखादि संज्ञक द्वंद्वें ॥ असती प्रकारें बहुविधें ॥
त्यांतुनी सुटती निजबोधें ॥ अमूढत्व साधे यास्तवनाम ॥ ४४ ॥

मग ते मत्पद अव्यया जाती ॥ जें प्रगट असोनि जनाप्रती ॥
आडलोनि नयेचि गुप्तत्वें अती ॥ दाउं नशकती नाना तेजें ॥ ४५ ॥ ६ ॥

सूर्या महा तेजाची रासी ॥ प्रकाशूं नशकोचि वस्तुसी ॥
अणुरेणादि लघु जिनसी ॥ ज्याचेनि दृष्टीसी गोचर होती ॥ ४६ ॥

षोडश कळीं पूर्ण चंद्रमा ॥ तोहीं दाउं नशकेचि ब्रह्मा ॥
अग्नि आंगींहीं तेज महिमा ॥ असे सीमा नाहीं तेवी ॥ ४७ ॥

तोही सोये तया स्वरूपाची ॥ दावावया समर्थ नव्हेची ॥
जें पावल्यावरी परतायाची ॥ वार्ता नुरे कदापिहीं ॥ ४८ ॥

तें माझें निज परमधाम ॥ कांहिं त्याचा जिनस उत्तम ॥
सांग म्हणसील तरी सुगम ॥ लोकींच या निभ्रम निरोपितों ॥ ४९ ॥ ७ ॥

माझा अंश या लोकां आंत ॥ असे निरंतर जीव भूत ॥
जीव भूत म्हणायाचा अर्थ ॥ सावचित्त मना आणिं ॥ ५० ॥

पंचभूतयुक्त शरीर ॥ तेंचि मीं म्हणें दृढतर ॥
यास्तव जीव भूत साचार ॥ जीव अमर बोलियेला ॥ ५१ ॥

शरीर पावतां मरण ॥ परि तो न नाशे आपण ॥
यालागि त्यातें सनातन ॥ म्हणावें जाण येक रूप ॥ ५२ ॥

श्रोत्र त्वचा चक्षु जिव्हा घ्राण ॥ सहा इंद्रियें मेळवितां मन ॥
हे प्रकृतिस्थ यांचा अभिमान ॥ धरूनि सावधान कार्य चालवि ॥ ५३ ॥ ८ ॥

सहा इंद्रियें जें सांगीतलीं ॥ त्यांसहित जीवेश्वर बळीं ॥
धरी आणि मोकळी ॥ जातां येतां मेळीं साहा असती ॥ ५४ ॥

यांची संगती असोनी नित्य ॥ परितो यामाजि नव्हे लिप्त ॥
जेंवि वायु सुगंध नेत ॥ परि तो तेथ अडके काये ॥ ५५ ॥

तैसी याची असे विवंचना ॥ इतुकी कां यासी घटवटणा ॥
ऐसें भाविसील तरि सुजाणा ॥ त्याहीं कारणा परियेसीं ॥ ५६ ॥ ९ ॥

श्रोत्र त्वचा चक्षु जिव्हा घ्राण ॥ आणि साहावे बोलिलें जें मन ॥
या इतुकियां तेंहिं अधिष्ठुन ॥ विषय सेवन करीतसे ॥ ५७ ॥

शब्द विषय श्रवणासी ॥ रूप विषय नयनासी ॥
स्पर्श विषय त्वचेसी ॥ रसनेसी रस विषय ॥ ५८ ॥

गंध विषय तो घ्राणी ॥ इंद्रियद्वारां विषय सेउनी ॥
विश्रांती पावतसे मनीं ॥ स्वता तो जनिं अलिप्त असे ॥ ५९ ॥

प्रतिबिंब कांपे जीवना आंत ॥ तैसा हा संसारीं दिसोनी येत ॥
वस्तू पाहातां निश्चित ॥ सर्वातीत अलिप्त पणें ॥ ६० ॥ १० ॥

आणि सत्वादि तिहिं गुणिं ॥ वसतसे दिन रजनीं ॥
याची सर्व गती पाहोनी ॥ मूढ नयनीं न देखती ॥ ६१ ॥

याचा आपुला अखंड संग ॥ दोनि म्हणणें मिथ्या प्रसंग ॥
परि ते मूर्ख स्वभाव रंग ॥ नेणती व्यंग बुद्धी म्हणुनी ॥ ६२ ॥

परि विवेकी ज्ञाननेत्रें करुनी ॥ जाणती ते म्हणावे डोळस जनीं ॥
ज्ञान चक्षुतीत मूढ प्राणि ॥ तेहीं करणीं जाणावी कैसी ॥ ६३ ॥

तूं कल्पिसील स्वहृदईं मती ॥ सकळ शरीरीं तुझी वस्ती ॥
येक जाणती येकेकां नेणती ॥ तरी अैक निरुती प्रत्योत्तर ॥ ६४ ॥ ११ ॥

विवेकयुक्त योगी तेची ॥ जाणती वोळखी स्वरूपाची ॥
यत्नीं बुद्धी फळ दे यांची ॥ होय प्रपंचाची वारावारी ॥ ६५ ॥

ज्यांसी विवेकाची वाट नाहीं ॥ स्वपर मूळ न कळेचि कांहीं ॥
तेहिं अनेक यत्न केल्यांहीं ॥ आत्मा त्यांसी ठांईं न पडेची ॥ ६६ ॥

यास्तव म्हणावे ते अचेतस ॥ विवेक चेतत्व नाहीं ज्यांस ॥
मीं तरि योग्य असें जाणावयास ॥ येक देशी वास नव्हे माझा ॥ ६७ ॥

तूं कैसा प्रकाशवंत ॥ आहेसी या जगा आंत ॥
अैसा गमलिगां भावार्थ ॥ येकचित्त परियेसीं ॥ ६८ ॥ १२ ॥

सूर्यीं तेज मिळालें सुप्रकाश ॥ ज्याचेनि भासे जगदाभास ॥
चंद्रमा आणि हुताश ॥ त्यांत सुप्रकाश तेज जें असे ॥ ६९ ॥

तें आवघें तेज मामक ॥ अैसें तुज समजो सम्यक ॥
आणिकहिं स्थिति आलोलीक ॥ माझी अैक धर्मानुजा ॥ ७० ॥ १३ ॥

प्रवेशोनियां पृथ्वी आंत ॥ भूतें धरितों मीं समस्त ॥
आपुलिये शक्तिनें राखत ॥ खचायाचा अर्थ न घडे तेवीं ॥ ७१ ॥

चंद्र होउनियां रसात्मक ॥ ओषधी असती ज्या अनेक ॥
त्या सर्व पोसितों अत्यंतीक ॥ तेणें चोख विस्तारती ॥ ७२ ॥ १४ ॥

मीं वैश्वानर होउनी ॥ प्राणियांचे देह आश्रयुनी ॥
चतुर्विध अन्न पचनीं ॥ प्राणापानिं आणीतसें ॥ ७३ ॥

सर्वत्र वास माझा जाणोनी ॥ अन्नपानें प्राणिया लागुनी ॥
तृप्ती दीजे तेणें मीं तुष्टें मनिं ॥ आणिकहीं जनिं असें ऐसा ॥ ७४ ॥ १५ ॥

सकळ प्राणियाच्या हृदईं ॥ मीं प्रविष्ट असें काळत्रईं ॥
स्मरण विस्मरण जें कांहीं ॥ तें घडे सर्वहीं माझेनींच ॥ ७५ ॥

वेद्य मीं सकळ वेदांप्रती ॥ वेद्य शब्दें ज्ञेय निश्चिती ॥
वेदांत शास्त्र कर्त्ता निरुती ॥ वेदविद म्हणती जयालागी ॥ ७६ ॥

मींचि होयें निश्चयें इतुकेहीं ॥ ऐकोनी पार्थ पडिला संदेहीं ॥
उत्तमत्व असे कोणा ठांईं ॥ तें जाणोनी हृदईं देव बोले ॥ ७७ ॥ १६ ॥

दोनि पुरुष असती लोकीं ॥ क्षराक्षर नामें त्यांची वोळखी ॥
क्षरीं सर्व भूतें तुकलिं तुकीं ॥ जें कां निकिं पांच बोलिलीं ॥ ७८ ॥

नाशिवंतासी क्षर म्हणावें ॥ ज्यासी होणें जाणें लागे स्वभावें ॥
यांत कूटस्थाचें रुप बरवें ॥ ईश्वरांशें जीवें वसिजेतसे ॥ ७९ ॥

अविद्या जीव सुविद्या शिव ॥ दोघांचा अक्षरीं आटला भाव ॥
उत्तम पुरुष निरावेब ॥ तोची अभिनव सांगिजेल ॥ ८० ॥ १७ ॥

उत्तम पुरुष तो अन्ये ॥ परमात्मा म्हणोनि अनन्ये ॥
ज्यासी बोलती साधु धन्ये ॥ तोचि मान्य दोहीं मध्यें ॥ ८१ ॥

जेणें जीवपण शरीरीं ॥ आपणासी आणिलें विश्वांतरीं ॥
ईश्वरपण त्रैलोक्य सूत्रीं ॥ रक्षण यंत्रीं पैं योजिलें ॥ ८२ ॥

निजरूपें दोंहींहुनि पर्ता ॥ परि शबलत्वें त्रैलोक्य धर्ता ॥
त्या धर्त्तेपणाची वार्ता ॥ तया समर्था आरोपली ॥ ८३ ॥

दोहींसी सामान्यता झोंबली ॥ यासीच कां उत्तमता आली ॥
ऐसे गमल्यां वक्ष कमळीं ॥ वाक्य कर्णबिळीं अवधारीं ॥ ८४ ॥ १८ ॥

ज्यास्तव क्षरातीत निभ्रम ॥ आणि अक्षराहुनी उत्तम ॥
ते मायोपाधी जाण परम ॥ उभय नाम जियेंत घडलें ॥ ८५ ॥

म्हणोनी पुरुषोत्तम प्रशंसा ॥ निगमीं जनीं माझी नरेशा ॥
असे त्याचा भावार्थ ऐसा ॥ बुझिया मानसा जाणविला ॥ ८६ ॥ १९ ॥

तो मज असंमूढज्ञानवंत ॥ जाणे पुरुषोत्तमाप्रती सत्य ॥
जें हाचि सर्व आणि सर्वातीत ॥ नाहिं किंचित यावीण कांहीं ॥ ८७ ॥

म्हणोनी सर्वभावें भारता ॥ मजलागी तो होये भजता ॥
रिक्त मजवीण पदार्था ॥ न देखे सर्वथा काळत्रइं ॥ ८८ ॥ २० ॥

ऐसें हें गुह्याचें गुह्य शास्त्र ॥ म्यां तुज सांगीतलें पवित्र ॥
जाणेल तो बुध्दिवंत विचित्र ॥ कृतकृत्य स्वतंत्र भारता होये ॥ ८९ ॥

ऐसा बोलिला जगदीश ॥ पंधरावा अध्याय म्हणिजे यास ॥
संजय सांगे प्रज्ञाचक्षुस ॥ जन्मेजयास वैशंपायन ॥ ९० ॥

नैमिशवासी ऋषीगण ॥ सूत त्यांसी करी निरुपण ॥
मना आणोत विचक्षण ॥ सद्भावीक जन माधव म्हणें ॥ ९१ ॥

इति श्रीमहाभारते भीष्मपर्वणि भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रें श्रीकृष्णार्जुनसंवादे
पुरुषोत्तमयोगो नाम पंचदशोध्यायः ॥

अध्याय १६.

श्रीराम कर्ता ॥

पंधरावे अध्याईं अधोक्षज ॥ वदला जें मद्भक्त पावती मज ॥
तें दैवीं संपतीचे सहज ॥ योग्य रुप निज पावावया ॥ १ ॥

अैकोनी पार्थें भाविलें चित्तीं ॥ विस्तारें दैवासुर संपत्ती ॥
अैकाव्या तें जाणोनी श्रीपती ॥ समयोचितिं सांगता जाह्ला ॥ २ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥ १ ॥

मग पार्थासी म्हणें नंद तनये ॥ द्वैत निरसुनी ज्ञाला अद्वये ॥
तयाचें हारपलें भयें ॥ यास्तव अभय तो बोलिजे ॥ ३ ॥

सात्विका शुध्धता सदा आंगीं ॥ सत्व शुध्धी म्हणावें त्यालागी ॥
ज्ञान म्हणिजें जाणणें जगीं ॥ योग त्या मार्गीपैं लागणें ॥ ४ ॥

अवस्थितीचा अैसा अर्थ ॥ स्वरूपीं राहावें अचलित ॥
दान यथाशक्ति देणें वित्त ॥ बाह्येन्द्रियां दमित दम तोची ॥ ५ ॥

पंचमहा यज्ञादिक ते यज्ञ ॥ स्वाध्याय नाम स्ववेद पठण ॥
व्रतें चांद्रायणादि गहन ॥ आटोपणें तें तप ॥ ६ ॥

सौख्य देणें प्राणिमात्रांसी ॥ कपटता न धरूनी कोण्हासीं ॥
तोषवीत जाणें परांतरासी ॥ आर्जव त्यासी म्हणिजेतसे ॥ ७ ॥ २ ॥

कोण्हांसी दुःख नदेणें सहसा ॥ त्या अर्थासीं म्हणिजें अहिंसा ॥
घातातीत सत्य वदणें नरेशा ॥ सत्याची दशा तेचि होये ॥ ८ ॥

क्रोधत्यागा नाम अक्रोध ॥ बहुविध प्राप्त होतांहीं खेद ॥
ज्याचें मन न पवेचि भेद ॥ यथाविध येकरूप ॥ ९ ॥

उदारपणें सर्वस्व देणें ॥ त्यागा अैसे तयासी म्हणणें ॥
शांतीचें चिन्ह अैसें जाणणें ॥ काया वाचा मनें मृदुत्व अती ॥ १० ॥

परांचे दोषनुचारणें ॥ अपैशुम त्यासी म्हणणें ॥
अडल्यावरि कृपा करणें ॥ दया समजणें तियेचें नाम ॥ ११ ॥

कोठेंहि विषईं न होणें लिप्त ॥ तयाचेंचि नाम अलोलुप्त ॥
मार्दवाचा ऐसा भावार्थ ॥ कोमळता बहुत शत्रुसीहीं ॥ १२ ॥

अपायकर्त्या करी उपाय ॥ मार्दवाचा ऐसा अभिप्राय ॥
अयुक्त कार्यिं लज्जा उदय ॥ पावे ते होय ही जनीं ॥ १३ ॥

अचापळ म्हणिजे चपळता ॥ नसोनि निजरूपीं स्थिरता ॥
कोण्हीं येक विषईं पाहातां ॥ युक्त निश्चलता चंचळ नसे ॥ १४ ॥ ३ ॥

ज्ञान तेजें महा प्रकाशित ॥ तेज नामाचा तोचि संकेत ॥
हस्तातलिल अन्याय करित ॥ त्या क्षमणें सत्य तेचि क्षमा ॥ १५ ॥

धारणा धरणें तेचि धृती ॥ अखंड अनुसंधानीं मती ॥
शौच म्हणिजे निर्मळता अती ॥ बाह्य अंतर्गती परिशुद्ध ॥ १६ ॥

कोण्हांसीं न करणें विरोध ॥ तें अद्रोहाचें रूप प्रसिद्ध ॥
श्रे न धरणें मद ॥ होय ते सुबद्धनाति मानित ॥ १७ ॥

दैवी संपत्तींत भारता ॥ जया लाभे जन्म अवस्था ॥
त्याचिया विभागाची हे कथा ॥ संपत्ती तत्वता उत्तम दैवी ॥ १८ ॥

जेंजें लक्षणें बोलिलीं मागें ॥ तें तें दैवी नरांचीं अंगें ॥
आसुरींत जन्मती जे पूर्व योगें ॥ त्यांची प्रसंगें लक्षण ऐक ॥ १९ ॥

दंश नाम थोरपण धरणें ॥ दर्था नाम परासी त्रासणें ॥
अभिमान तो अहंता धरणें ॥ मीं माझें म्हणणें निरंतर ॥ २० ॥

अपूर्ण कामें निपजे क्रोध ॥ त्याचें रूप तरि जगीं प्रसिद्ध ॥
दुरोक्ती भाषणें देणें खेद ॥ पारुष्य विशद नाम तया ॥ २१ ॥

नेणणें आपुलें निज ज्ञान ॥ तया नांव म्हणावें अज्ञान ॥
असुरीं संपत्तींत जे जन ॥ पार्था आपण जन्म पावती ॥ २२ ॥

तयांची स्थिती येणेंप्रकारीं ॥ जाणावी चतुरें निज अंतरीं ॥
दोहींची फळप्राप्ती याउपरी ॥ यथाप्रकारीं सांगिजैल ॥ २३ ॥

मोक्षकारण दैवी संपत्ती ॥ आसुरी संपत्तीनें बंधन प्राप्ती ॥
तुझी दैवी संपत्तींत उत्पत्ती ॥ पांडवा निश्चिती पैं होयें ॥ २४ ॥

म्हणोनी शोक धरूं नको चित्तीं ॥ शोका योग्य आसुरी प्रकृती ॥
न चुकेचि संसार गुंती ॥ तेंचि पुढती वदतसें ॥ २५ ॥

द्वौविध या सर्ग लोकीं ॥ सर्ग शब्दें उत्पत्ति निकी ॥
येक दैवी संपत्ती आणिखी ॥ आसुरी विवेकी पैं दुसरी ॥ २६ ॥

यां दोहीं संपत्तींत जग ॥ निर्माण होत असे सर्व सांग ॥
विस्तारें दैवी बोलिली अमोघ ॥ आसुरी चांग पार्था अैक ॥ २७ ॥ ७ ॥

जे असुर जन असती ॥ त्यांचें मन नेघे धर्म प्रवृत्ती ॥
अधर्मापासुनी निवृत्ती ॥ व्हावयाची गती न धरीच ॥ २८ ॥

आणि शौचाची वार्ताचि नाहीं ॥ अमंगळ बाह्य हृदईं ॥
न बैसती शिष्टाचाराचे सोई ॥ काळत्रईं असत्य वाचा ॥ २९ ॥

अैसें तयाचें व्हावया मन ॥ तूं म्हणसील काये कारण ॥
तरि तयाचें मत असो अभिन्न ॥ नमानिति प्रमाण वेद शास्त्र ॥ ३० ॥ ८ ॥

तयांचा अैसा निश्चितार्थ ॥ असत्य जग हें अप्रतिष्ठित ॥
प्रतिष्ठित ईश्वर नाहीं सत्य ॥ स्वभावें होत निर्माण सर्व ॥ ३१ ॥

स्त्री पुरुषें परस्परें रमती ॥ तयास्तव होये उत्पत्ती ॥
त्याविण अन्य हेत स्थिती ॥ नाडळे बोल तियेपरीं ॥ ३२ ॥ ९ ॥

बुद्धी आश्रयुनी अैसी ॥ बुद्धी नष्ट जेहीं न मानसी ॥
अल्प बुद्धी म्हणिजेतसे त्यासी ॥ जेंहिं देखिल्यासी प्रमाण कीजे ॥ ३३ ॥

मरणाउपरी जन्म नाहीं ॥ अैसा भाव धरुनी हृदईं ॥
उग्र कर्माची धरिती सोई ॥ जना करविंहिं धरविती ॥ ३४ ॥

जेणें लोकांसी क्षय उपजे ॥ तेंचि कार्यी अवलंबिती वोजे ॥
पाप भयासी मनें न स्पर्शिजे ॥ कामी मिळिजे सदां तेंहीं ॥ ३५ ॥ १० ॥

काम आश्रयुनियां दुःपूर ॥ दंभ अभिमान धरिती थोर ॥
मदाचें हृदईं बिढार ॥ निरंतर वसविती ॥ ३६ ॥

असद्ग्राह घेउंनयेती ॥ ते मोहें करुनियां घेती ॥
अशुचि व्रतासी प्रवर्तती ॥ आणिक वर्तती कैसी यापरीं ॥ ३७ ॥ ११ ॥

जंवरि मरण पावे हें शरीर ॥ तंवरि वसविती चिंतेचें घर ॥
नाना चिंता तिया अपार ॥ उपमे अंबर न साजें तेंहीं ॥ ३८ ॥

काम भोग हेचि परम ॥ दोन्हिंहीं मानिती स्वर्गासम ॥
प्राप्तीनें कल्पिती सफळ जन्म ॥ म्हणउनि उत्तम अम्हीं लोकीं ॥ ३९ ॥

आशा लक्षण पाशिं बळें ॥ तेंहीं जयांप्रति बांधलें ॥
शतवरी गणिजे आगळें ॥ ज्याचें बोलिलें स्वभावेंची ॥ ४० ॥

तेणें कामक्रोधपरायण ॥ सहजचि होती ते आपण ॥
येथें ते काम भोगार्थ धन ॥ अन्यायें करुन संपादिती ॥ ४१ ॥ १२ ॥

आतां हा म्यां प्रकार लाभिजेला ॥ मनोरथिं असे जो चिंतिला ॥
तोहीं पुढें पावेन भला ॥ तुटि धनाला नये कदां ॥ ४२ ॥

प्रस्तुत आहे पुढेहीं धन ॥ यथेष्ट मिळेल मजलागुन ॥
अैसा संकल्प धरिती निशिदिन ॥ आणिकहीं लक्षण त्यांचें अैक ॥ ४३ ॥ १४ ॥

हा शत्रु आजि म्यां मारिला ॥ आणिकहीं मारीन उरला ॥
ईश्वर मीं या लोकीं येकला ॥ भोगीं हीं आगळा तेणेंचि परीं ॥ ४४ ॥

मींचि पाहातां विवेकी सिद्ध ॥ मींची बळिवंत अगाध ॥
मींची सुखी सुख आनंद ॥ नानाविध भोगीतसें ॥ ४५ ॥ १५ ॥

मीं धनवंत जनामाजि थोर ॥ कोण मजसम आहे अन्य नर ॥
हवन करीन नाना प्रकार ॥ दान अपार देईन इच्छे ॥ ४६ ॥

सुख पावेन असाधारण ॥ ऐसिया ज्ञानें करूनी अज्ञान ॥
विमोहित होती आपण ॥ आणिकहीं खूण त्यांची कैसी ॥ ४७ ॥ १६ ॥

अनेक प्रकारें होउनी चित्त ॥ तेणेंकरूनि जाहले भ्रांत ॥
आणि मोहजाळ समावृत ॥ मीं माझें हा हेत अढळ जीवीं ॥ ४८ ॥

सदां आसक्त काम भोगीं ॥ ते पडती नरकिं आधिं ॥
जो नरक अशुचि जगीं ॥ त्याचे विभागी ते होती ॥ ४९ ॥ १७ ॥

आपआपणा थोर मानिती ॥ गर्वें स्तब्धता सदां धरिती ॥
आणि धनमान मदान्विती ॥ गणनें नाणिती कोण्हांसहीं ॥ ५० ॥

यज्ञाचें नाम करुनी ॥ दंभ असाधारण धरुनी ॥
यजिती अविधिपूर्वक जनीं ॥ अहंकार मनिं सदां खेळे ॥ ५१ ॥ १८ ॥

अहंकार बळ दर्प अत्यंत ॥ काम आणि क्रोध समाश्रित ॥
मीं सर्व देहीं आत्म वसत ॥ तें ज्यांचें चित्त न जाणेची ॥ ५२ ॥

ज्या देहीं थोरपणें माझी वस्ती ॥ देखती द्वेषें त्या देहा निंदिती ॥
ते निंदा धांवोनि ये मजप्रती ॥ मीं त्यांसी गती ऐसी करीं ॥ ५३ ॥ १९ ॥

मीं त्या क्रूरां द्वेषकर्तियां ॥ संसारीं नराधमा धनंजया ॥
घालीं अशुभ योनी जिया ॥ आसुरी प्राणिया खेदकर्त्या ॥ ५४ ॥

त्या योनींत त्यांचा संभव ॥ घडे निंदा द्वेषें अभिनव ॥
न पालटे मूढत्वाचा भाव ॥ ऐसा अपाव माझेनि पावती ॥ ५५ ॥ २० ॥

मूढ जे कां आसुर योनी ॥ वारंवार जन्मती ते स्थानीं ॥
कौंतेया न पावतां मजलागुनी ॥ अधोगती जनिं थोर पावती ॥ ५६ ॥ २१ ॥

नरकांचिं द्वारें हें त्रिविध ॥ आत्मयासि नाशिती प्रसिद्ध ॥
काम क्रोध तया लोभ सुबद्ध ॥ तस्मात् हे त्रिविध नातळावे ॥ ५७ ॥ २२ ॥

या तिहीं तमद्वारापासुनी ॥ कौंतेया नर सुटे जो गुणीं ॥
तो आपुले श्रेये आचरूनी ॥ जाय निदानीं परमगतीसी ॥ ५८ ॥

पावलियावरि जे गती ॥ बोलोंनयेचि पुनरावृत्ती ॥
मींतूंपणाची वोसरे भ्रांती ॥ त्रिविध प्रचिती शास्त्रांसहित ॥ ५९ ॥ २३ ॥

जो उपेक्षुनि शास्त्रविधी ॥ स्वइच्छाचारें वर्ते बुद्धी ॥
तो नपवे कदापि सिद्धी ॥ सुखहीं त्रिशुद्धी ना परागती ॥ ६० ॥ २४ ॥

तस्मात् शास्त्र प्रमाण ॥ करितां कार्याकार्य शोधन ॥
विध्योक्त शास्त्र बरें जाणोन ॥ करावया आपण कर्म योग्य तूं ॥ ६१ ॥

अैसा वदला निधी सदये ॥ हा गीतेचा सोळावा अध्याये ॥
धृतराष्ट्रासी सांगे संजये ॥ जन्मेजये नाम जो धर्ता ॥ ६२ ॥

तयासी निरोपी वैशंपायन ॥ नैमिशवासी मुनिजन ॥
त्यांसी कथी सूत नंदन ॥ अैका सावधान माधव म्हणें ॥ ६३ ॥

इति श्रीमहाभारते भीष्मपर्वणि श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे
दैवासुरसंपद्विभागयोगो नाम षोडशोध्यायः ॥

अध्याय १७

श्रीराम कर्ता ॥

शास्त्र मुख्य मानुनी हृदईं ॥ अर्जुनावर्त म्हणोनी पाहीं ॥
कृष्ण बोलिला सोवळावे अध्याईं ॥ मग पार्थे काहीं पृछया केली ॥ १ ॥

अर्जुन उवाच ॥ १ ॥

अर्जुन म्हणें श्रीकृष्णनाथा ॥ शास्त्रविधीचा सोडुनियां पंथा ॥
जे काण्हि यजिती तत्वता ॥ श्रद्धा विश्वासता धरूनियां ॥ २ ॥

त्यांची निष्टा म्हणावी कोण ॥ सत्व किं रज तम दारुण ॥
सत्वापरि येतसे भासोन ॥ भावार्थ गुण सत्वाचा तो ॥ ३ ॥

याची मज निवाड दाखवी ॥ अशास्त्राची दिसतसे गोवी ॥
अैकोनी त्रिविध श्रद्धेची ठेवी ॥ कृष्ण बरवी सांगता झाला ॥ ४ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥ २ ॥

मग भगवंत बोले वाणी ॥ देह धारक जे कां प्राणी ॥
त्यांचे ठाईं स्वभावें करुनी ॥ श्रद्धा तीनीं पैं वसती ॥ ५ ॥

त्या म्हणसील कोण परम ॥ तरि सत्व रज आणि तम ॥
तिहींच्या रूपाचा संभ्रम ॥ अैक निभ्रम सावधान ॥ ६ ॥ ३ ॥

जेवि सत्व वसे हृदईं ॥ तेवि श्रद्धा भारता पाहीं ॥
उमठतसे सर्वांच्या देहीं ॥ भजन नाहीं सत्वावांचुनीं ॥ ७ ॥

जर्‍हि कुमार्गाची धरी सोये ॥ तर्‍हि निष्टेंवांचुनि बोलोंनये ॥
निष्टा ते सत्व गुणाची होये ॥ अभिप्राये आहे अैसा ॥ ८ ॥

तामस मार्गाची अपेक्षा ॥ सात्विक गुणें धरिल्यां दक्षा ॥
तो तामस श्रद्धा वीर मुक्षा ॥ म्हणावी यापक्षा संदेह नाहीं ॥ ९ ॥

special and depend upon factors, the introduction of which will be unintelligible here.

Change of Anuswāra into Parasavarna.

S 124. अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः 8-4-58 (S.K. 124)

When an anuswāra, (whether at the end of a word or not) is followed by any semi-vowel or a consonant except श, ष, स, ह, it (the anuswāra) becomes the nasal of the class that follows: Take अङ्कितः. The root is No. 87. अकि which becomes अन्क् by the Sūtra 'इदितो नुम् धातोः'. To this we add the term इतः. The न् becomes anuswāra by S 119 ante नश्चापदान्तस्य झलि, giving अंक् + इतः. This anuswāra changes to ङ, which is the nasal of the क group and we have अङ्कितः. Similarly,

अञ्चितः = [अन् + च् = अञ्च्]
कुण्ठतः = [कुन् + ठ = कुण् + ठ्]
शान्तः = [शाम् + त् = शान् + त्]
गुम्फितः = [गुन् + फ = गुम् + फ]

In all these, the final nasal is changed to Anuswāra and then to परसवर्ण by the above rule, the previous change into Anuswāra itself being by S 119 नश्चापदान्तस्य झलि ante as explained in the 1 Example.

S 125. वापदान्तस्य 8-4-59 (S. K. 125) पदान्तस्यानुस्वारस्य ययि परे परसवर्णो वा स्यात् ।

Under the same circumstances as in the above sūtra, if the anuswāra is at the end of a word, the above change is optional e. g. –

त्वम् + करोषि = त्वंकरोषि or त्वङ्करोषि

So also in the case of the other 4 vargas.

सँय्यन्ता or संयन्ता
सँव्वत्सरः or संवत्सरः
यँल्लोकम् or यंलोकम्

In these, as the semi-vowels य, व and ल can have nasalised forms, the final म्, after change into an anuswāra becomes nasalised as यँ, वँ, लँ.

The net result is as follows :– The anuswāra is not recognised in the Māhes'wara sūtras. Therefore, we may take it, that it has no existence of its own either at the end or the middle of a word. There are, however,

two ways in which an anuswāra can be produced. म् at the end of a word or middle may be changed into an anuswāra optionally by 8-3-23. When the anuswāra is followed by यय्, it is changed into the nasal of the class of the letter that follows (8-4-58). If the change takes place in the middle of a word, then the change into the above nasal is compulsory. When it is at the end of a word, the change is optional. In other words म् at the end of a word should be written as follows :—

1. As म when a vowel follows.
2. As an anuswāra compulsorily if श, ष, स or ह follows.
3. As an anuswāra or a parasavarṇa if यय् follows.

Another case of the formation of the anuswāra is when न in the middle of a word is changed into an anuswāra (8-3-24). In such a case, as झल् is included in यय्, it becomes the nasal of the class of the following letter and is changed into an anuswāra compulsorily. If not followed by झल्, the न् remains unchanged.

॥ रुप्रकरणम् ॥

Introduction to Ru-prakaraṇam.

It is important to deal with the above, before going to the third important group of sandhi changes, viz., the Visarga-sandhi. Visarga sandhi takes place when visarga occurs at the end of a word. Generally, visarga does so, by taking the place of a र् (रेफ). It so happens that a number of words in Sanskrit language themselves end in र, such as स्वर्; अन्तर्. There are, however, certain letters which get changed to र. Thus we get two varieties of words ending in र. As these two different kinds of र's undergo different changes, the substituted र is called रु. In fact, where a letter is changed to र, in the sūtras, the substitute is always called रु. Both these are covered by the term रेफ.

So, before entering into Visargasandhi it is necessary to ascertain whether a particular visarga we shall have to deal with, is an original र or a transformed र (i. e.) some letter changed to र, (i. e.) रु. The letters that change into रु fall into two groups :—

(a) words ending in स.
(b) words ending in letters other than स.

I have grouped them as above, for the words ending in स constitute the largest number, for, in declension, it will be seen later, that the nominative singular termination is स्.

The other cases are words ending in न्, म् and ष्. The latter portion of ससजुषो रुः (8-2-66) to be referred to later, provides for the single case of ष् being changed to रु. So ष् changing to रु consists of one case only (1). There thus remain two letters, न् and म्. The cases of न् changing to रु and म् to रु can be easily calculated. So, before explaining the sūtras, we shall calculate how many such cases there are. First we take न्.

(I) न् ending a word, when followed by छव् (i. e.) छ, ठ, थ, च, ट, त is changed to रु by 8-3-7. This furnishes 6 cases.

(2)	न् of नॄन् followed by प (8-3-10)	is changed to रु	1 case
(3)	न् of स्वतवान् followed by पायु (8-3-11)	Do	1 ,,
(4)	न् of कान् when repeated (8-3-12)	Do	1 ,,
(5)	न् of अहन् (8-2-68)	Do	1 ,,
		Total ...	10 cases
(6)	म् of सम् when followed by सुट् (8-3-5) is changd to रु		1 ,,
(7)	म् of पुम् when followed by खय् (8-3-6)		1 ,,
	i. e., the first two letters of the 5 classes	Do	10 ,,
		Total ...	22 cases

Now, we may proceed to the Sūtras. Taking the largest group – those that end in स्, the rule governing it is :—

S 126. ससजुषो रुः 8-2-66 (S. K. 162) पदान्तस्य सस्य सजुष्शब्दस्य च रुः स्यात्।

The letter स at the end of a Pada, and the ष of सजुष् are changed to रु. This is an exception to झलां जशोऽन्ते (for सजुष्, see declension under Feminine bases ending in ष्). This is treated more fully under Visarga Sandhi.

S 127. नश्छव्यप्रशान् 8-3-7 (S. K. 140) अम्परे छवि नकारान्तस्य पदस्य रुः स्यात् न तु प्रशान्शब्दस्य।

Where a word ends in न् (except the word प्रशान्), the न् is changed

to रु when followed by छव् (i. e.) छ, ठ, थ, च, ट, त, which is followed by अम् (i. e.) vowels, semivowels and nasals. Thus,

भवान् + छादयति = भवार् + छादयति ।

Then by two rules (to be enumerated later) the vowel preceding रु becomes optionally nasalised; and when it is not nasalised, an anuswāra is inserted before रु. So, we get two forms भवाँर् छादयति and भवार् छादयति. At this stage, the rule खरवसानयोर्विसर्जनीयः 8-3-15 applies changing रु into visarga. Then by विसर्जनीयस्य सः 8-3-34, the visarga becomes स, and स becomes श् by स्तोः श्चुना श्चुः 8-4-40 giving भवाँश्छादयति or भवांश्छादयति ।

The rules 8-3-15 and 8-3-34 are treated in Visarga Sandhi.

The above example is for a case where न् is followed by छ. For others we have :

भवान् + चिनोति = भवाँश्चिनोति or भवांश्चिनोति [च]
भवान् + टीकते = भवाँष्टीकते or भवांष्टीकते [ट]
भवान् + तरति = भवाँस्तरति or भवांस्तरति [त]

If, however, we take प्रशान् + तनोति we have only प्रशान्तनोति.

The next two rules are cases of additions to the above change, by which the scope of this change is enlarged. The additions however are constituted by only two special cases.

§ 128. नॄन्पे 8-3-10 [S. K. 141] नॄन् इत्यस्य रुः स्याद्वा पकारे परे ।

When the word नॄन् is followed by the letter प, [i. e.] a word beginning with प, the final न् is changed to रु optionally. Take the example नॄन् पाहि. As the change of न् to रु is optional, when we dont make the change we get [1] नॄन्पाहि. We change न् to रु optionally nasalise, getting two forms नॄँर् पाहि and नॄंर् पाहि. Now this र is changed into visarga खरवसानयोर्विसर्जनीयः [8–3–15]. As this visarga is followed by प it is optionally changed to उपध्मानिय by कुप्वोः ≍क ≍पौच [8-3-37]. So each gives two forms [2] नॄँ≍पाहि and नॄँः [3] पाहि, when ≍ represents उपध्मानीय and नॄं [4] ≍ पाहि नॄंः [5] पाहि. The first two are cases of Nasalisation of the previous vowel, in one case the visarga changed into upadhmānīya and in the other retained. The 2nd two are cases of introduction of Anuswāra with the Visarga behaving in the same way.

ऽ 129. कानाम्रेडिते 8-3-12 [S. K. 143] कान्नकारस्य रुः स्यादाम्रेडिते परे ।

When कान् is reduplicated the 2nd member is called आम्रडित. When it is followed by कान् [result of duplication] the final न of the 1st कान् is changed to रु [compulsorily].

Note:— The rule नित्यवीप्सयोः 8-1-4 allows repetition when the meaning is either 'always' or 'repeatedly'. It is explained under that sūtra that *always* refers to the तिङन्त or verbs e. g. जल्पति जल्पति meaning 'always chatters'. Again वीप्सा applies to nouns. ग्रामे ग्रामे रमणीयः each village is beautiful and पुरुषःपुरुषो निधन मुपैति – every man dies.

Now the word कान् is repeated to indicate the repetition of an idea. e. g. कान् कानामन्त्रयसे ? Which of these are you inviting ? In that case we have काँस्कान or कांस्कान् आमन्त्रयसे. Which of each of these persons are you inviting ? This is a case of legitimate reduplication. There may be a repetition of कान् without indicating वीप्सा. Thus when you want to say that you are inviting all and sundry we may say कान्कान् आमन्त्रयसे. In this case the first कान् merely implies a question and the second कान् implies a contempt. So this rule does not apply here.

Foot-note :- It should be noted that we have given only two forms above the difference being that one has a nasalised vowel and the other an Anuswāra. The न first changes into रु and the रु into a visarga as shown before. Now in the case of काँः or कांः कान्, the visarga is followed by क a guttural. By कुप्वोः ≍ क ≍ पौ च, we should have two forms for each of these, in one the visarga being retained, in the other changed into जिह्वामूलीय as in नॄन् + पाहि. That is prevented by the Vārtikam "संपुंकानां सो वक्तव्यः". This means the final visarga (got by changing the final into रु and then into visarga) of सम् and पुम् and कान् is changed only to स् and not to Upadhmāniya or Jihvāmūlīya. So only two forms are given. The change of visarga into स in the case of कान्, may be justified under rule 8-3-48 for which see visarga sandhi.

One other case where न् is changed to रु is provided by the sūtra अहन् – 8-2-68 [S. K. 443] and connected sūtra रोऽसुपि - 8-2-69 [S. K. 172] which will be noted fully under visarga sandhi.

The following two rules refer to two special cases in which the final म is changed to रु.

ऽ 130. समः सुटि 8-3-5 [S. K. 135] समो रुः स्यात्सुटि "अलोऽन्त्यस्य" ।

For the final म् of सम् is substituted रु when the augment स् follows. The augment सुट् is added to the root कृ by the sūtra संपरिभ्यां करोतौ भूषणे – 6-1-137. Bhattōji Deeksita evolves by an elaborate process 108 forms for such cases as these. See S. K. page 32 [Nirṇayasāgara edition with Tattva Bodhini] Se. 138 S. K.

ऽ 131. पुमः खय्यम्परे 8-3-6 [S. K. 139] अम्परे खयि परे पुम्शब्दस्य रुः स्यात् ।

The म् of पुम् is changed to रु when followed by खय् [first two letters of the 5 classes] when they themselves are followed by अम् [vowels, semi-vowels and nasals.].

Up to now I have written in some places two forms, one with a nasalised vowel and the other with an Anuswāra in anticipation of the following rules.

ऽ 132. अत्रानुनासिकः पूर्वस्य तु वा – 8-3-2 [S. K. 136].
अत्र रुप्रकरणे रोः पूर्वस्य अनुनासिको वा स्यात् ।

In the context where रु is ordained let it be understood that the vowel preceding रु may be nasalised optionally.

ऽ 133. अनुनासिकात्परोऽनुस्वारः – 8-3-4 [S. K. 137] अनुनासिकं विहाय रोः पूर्वस्मात्परोऽनुस्वारागमः स्यात् ।

If we omit to nasalise the vowel as stated in the previous sūtra then insert an anuswāra between रु and the preceding vowel.

These two rules govern the whole of रुप्रकरणम् । अत्र means रुप्रकरणे. I have postponed these till after we have understood रुप्रकरणम्. Some rules in the context relate to the changes in the vedas. I have not embodied them here.

In the preceding portion two rules are involved which strictly belong to visarga and will be treated there only. They are खरवसानयोर्विसर्जनीयः । 8-3-15, and रोः सुपि 8-3-16.

A Conspectus of Rules of the combination of Consonants.

A. *Changing one group into another:*

Section Page

88 स्तोः श्चुना श्चुः [8-4-40] 47

89 Exception – शात् [8-4-44] 48

90 ष्टुना ष्टुः [8-4-41] ,,

91 Ex. I न पदान्ताट्टोरनाम् [8-4-42] ,,

Vārtika – चयो द्वितीयाः शरि पौष्करसादेरिति वाच्यम्

92 Ex. II तोः षि [8-4-43] 49

108 Here should be inserted षढोः कः सि 57

B. *Changing one letter to another of the same group :*

93 तोर्लि [8-4-60] 50

94 उदः स्थास्तम्भोः पूर्वस्य [8-4-61] ,,

	क	ख	ग	घ	ङ	
श	च	छ	ज	झ	ञ	
ष	ट	ठ	ड	ढ	ण	
स	तव्	थ	दश्	धष्	नम्	ल
	पय्	फ	ब	भञ्	म	
						हल्

C. *Softening and hardening :*

Section		Preceding	Succeeding	Result	Result	Page
95	झलां जश् झशि [8-4-53]	झल्	झश्	जश्	compulsory softening	51
96	खरि च [8-4-55]	Do	खर् sibilants	चर् I letter	hardening compulsory	,,
97	वावसाने [8-4-56]	Do	nothing follows	चर्	hardening optional	,,
98	झलां जशोऽन्ते [8-2-39]	Do	end of a pada	जश् II letter	softening compulsory	,,

Exception I

99 चोः कुः [8-2-30] 52

Exception II

100 ससजुषो रुः [8-2-66] 52

100 झयो होऽन्यतरस्याम् । [8-4-62] 53

101 शश्छोऽटि [8-4-63] 54

Vārtika – छत्वममीति वक्तव्यम् ।

D. *Elision* :

102 हलो यमां यमि लोपः [8-4-64] „

103 झरो झरि सवर्णे [8-4-65] 55

104 संयोगान्तस्य लोपः [8-2-23] 57

105 रात्सस्य [8-2-24] „

106 स्कोस्संयोगाद्योरन्ते च [8-2-29] „

107 षढोः कः सि [8-2-41] „

E. *Duplication of Consonants* :

108 सर्वत्र शाकल्यस्य [8-4-51] 58

109 दीर्घादाचार्याणाम् [8-4-52] „

111 अचो रहाभ्यां द्वे [8-4-46] „

110 त्रिप्रभृतिषु शाकटायनस्य [8-4-50] „

112 अनचि च [8-4-47] „

F. *The addition of an augment* :

113 ङ्णोः कुक्टुक् शरि [8-3-28] 60

114 डः सि धुट् [8-3-29] 62

115 नश्च [8-3-30] „

116 शि तुक् [8-3-31] „

117 ङमो ह्रस्वादचि ङमुण्नित्यम् [8-3-32] 63

G. *Nasalisation* :

118 यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा [8-4-45] 64

H. *Anuswāra changes* :

119 मोऽनुस्वारः [8-3-23] 65

120	नश्चापदान्तस्य झलि	[8-3-24]	65
121	मो राजि समः क्वौ	[8-3-25]	,,
122	हे मपरे वा	[8-3-26]	66
123	नपरे नः	[8-3-27]	,,

Change of Anuswāra into Parasavarṇa :

124	अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः	[8-4-58]	67
125	वा पदान्तस्य	[8-4-59]	,,

Ru Prakaraṇam :

126	ससजुषो रुः	[8-2-66]	69
127	नश्छव्यप्रशान्	[8-3-7]	,,
128	नॄन्पे	[8-3-10]	70
129	कानाम्रेडिते	[8-3-12]	71
130	समः सुटि	[8-3-5]	,,
131	पुमः खय्यम्परे	[8-3-6]	72
132	अत्रानुनासिकः पूर्वस्य तु वा	[8-3-2]	,,
133	अनुनासिकात्परोऽनुस्वारः	[8-3-4]	,,

Visarga Sandhi.

It has been already noticed under the heading of Savarṇa relationship that Visarga is not found in the Māheśwara sūtras; so also two other sounds viz., the Jihwāmūlīya which is the sound of a visarga followed by any hard letter of the क group and Upadhmānīya which is the sound of a visarga followed by any hard letter of the प group. The 1st question that arises here is 'wherefrom then do we get the *Visarga* so that it may furnish the basis for Visarga Sandhi?' This question has already been answered in the Savarṇa prakaraṇa.

We saw in Ru-prakaraṇa that there are two groups of cases, – words ending in र and words ending in रु. In a large number of cases the latter changes into उ or य directly, i. e., without changing into a visarga. This will, strictly speaking, constitute a case of रु sandhi. But as stated already it is treated here for the sake of convenience.

All possible combinations in this connection can be arranged under four groups. The equation for each group will be as follows :—

A Group	I Equation II Do	short अ + रु + short अ short अ + रु + हश्	changed to उ
B Group	I Equation II Do	अ or आ + रु + इच् आ + रु + अश्	Changed to य
C Group	Equation	इच् + रु + अश	No change
D Group	Equation	रु or र + खर	Changed to visarga

We can now proceed to examine the groups in greater detail. The table appended to this section should be consulted as we proceed, for, in it all the sūtras are arranged so as to show their inner-dependence.

Introductory :— Although the sūtra immediately following has been touched upon in Ru-prakaraṇam (vide ऽ 126 ante to 133) as belonging to that section, it should be noticed here more fully, for it relates to a large group of cases in which the final स् is changed to रु and this furnishes the material for रु संधि which we have proposed to treat as part of Visarga Sandhi. It is:

ऽ 133. ससजुषो रुः 8-2-66 (S. K. 162) सकारान्तस्य पदस्य सजुष्शब्दस्य च रुः स्यात्। जश्त्वापवादः।

The letter स at the end of a Pada and the ष् of सजुष् are changed to रु.

This rule has a somewhat extensive application. The change occurs at the end of a Pada. A Pada has been defined as सुप्तिङन्तम् (see sec. 24 ante). Among nouns the following case endings end in स. Nom. Sing रामस्. Nom. Plural रामास्. 4th and 5th Plural रामेभ्यस्, the 6th and 7th dual रामयोस्. Among verbs (तिङन्त) first Person dual and Plural गच्छावस् गच्छामस्. the 2nd and 3rd Person duals गच्छथस् गच्छतस् and very many others. By the above rule these स्s are changed to रुs.

The following table shows that all possible combinations have been taken into account.

The whole set of letters in the Māhes'wara Sūtras are included in the Pratyāhāra अर्. The last Sūtra हल् introduces ह a second time.

For although the ह of the last Māhes'wara Sūtra हल् appears to be excluded it is not so; for the letter ह is included in the previous sūtra हयवरट् . So the Pratyāhāra अर् will cover letters including ह. Now a रु may be preceded by any अर् and followed by any अर्. That will exhaust all possible combinations. अर् itself may be divided into two groups अश् and खर्.

Preceded by		Sthāni	Followed by	Change to or No change
Vowels: अ or आ	short अ	रु	short अ	उ
	"		Any other vowels	य
	"		हश्	उ
	long आ		अश्	य
इच्			अश्	No change

The above analysis disposes the cases of vowels + रु + अश्. We now proceed to the cases of vowels + रु + खर् i. e., the cases in which what follows is a letter of the खर् Pratyāhāra i. e., the first two letters of the 5 classes and शर् the sibilants. In this group the nature of the preceding vowel is immaterial but खर् divides itself thus :–

- खर्
  - खय्
    - छव्
    - कु or पु
      - अपदादौ
      - पदादौ
  - शर्

Further when खर् follow, the prior रेफ whether an original र or a substitute रु, is changed to visarga by खरवसानयोर्विसर्जनीयः (see below). So the analysis will be as follows :–

Visarga:
1. When followed by च छ, ट ठ or त थ changes to स्.
2. When the above six letters are followed by श ष or स, it remains as visarga only. शर्परे विसर्जनीयः (8–3–5).
3. When followed by प group is changed to Upadhmānīya.
4. When followed by क group is changed to Jihwāmūlīya.

Visarga	5. When followed by शर् is changed to स् or retained.	
	6. When followed by शर् which is itself followed by खर् is	(a) Retained or (b) dropped or (c) changed to स्

Taking group B first which constitutes the general rule, the equation shows thus :—

Group B, Equation II : long आ + रु + अश् .

The first rule to be noticed under the group B is the following Sūtra which is generally worded, the net result of the operations has been set out above.

ऽ 134. भो भगो अघो अपूर्वस्य योऽशि । 8–3–17 (S. K. 167) एतत्पूर्वस्य रोः यादेशः स्यादशि परे ।

When रु is preceded by भो भगो अघो or अ long or short and is followed by अश् , the रु is changed to य. Thus :—

भोस् अच्युत (by ससजुषोरुः) भोर् अच्युत, then by this rule भोय् + अच्युत. Now the य is optionally dropped by लोपः शाकल्यस्य and we have two forms, भो अच्युत + भोयच्युत. So also for the other two words भगो and अघो. These three are indeclinables ending in स् .

Again रामास् + इह = रामारु + इह = रामाय् + इह , giving { रामा इह / रामा यिह

Again देवास् + इह — giving देवा इह or देवायिह.

Note :—Where the word that follows, begins with a vowel, there are two forms as set out above, one with य and one without य. Where however what follows begins with a consonant, the य is dropped without any option by :

ऽ 135. हलि सर्वेषाम् । 8–3–22 (S. K. 171) भो भगो अघो अपूर्वस्य लघ्वलघूच्चारणस्य यकारस्य लोपः स्यात् हलि सर्वेषां मतेन ।

The य preceded by भो भगो अघो or अ lightly pronounced or not is dropped according to the view of all grammarians.

देवाः + यान्ति = देवा यान्ति.

देवाः + नन्तव्याः = देवा नन्तव्याः.

Note :— The dropping of य is covered by the rules 8-3-19 to 8-3-22 of which 8-3-19 and 8-3-22 are important in this context.

Exceptions :— The Sūtra भो भगो is worded generally and has been illustrated as above by examples. It has got two important exceptions which constitute group A.

I *Exception :*

ऽ 136. अतो रोरप्लुतादप्लुते । 6-1-113 (S. K. 163) **अप्लुतादतः परस्य रोः उः स्यात् अप्लुतेऽति परे ।**

Translation :— Where रु is preceded by short अ which is not Pluta, and is followed by short अ which is not a Pluta, then the रु is changed to उ Thus:— शिवस् + अर्च्यः । By ससजुषोरुः – शिवरु + अर्च्यः । By this rule शिवउ + अर्च्यः । guna शिवो + अर्च्यः, एङः पदान्तादति – शिवोऽर्च्यः ।

Note :— The Sūtra uses the word अतः which means short अ by तपरस्तत्कालस्य. So अतः means after a short. The adjective अप्लुते which is in the 7th case qualifies अति, also in the 7th case, got by anuvṛtti from a previous Sūtra एङः पदान्तादति (6-1-109). Therefor we get two short अs preceding and following रु. While by the addition of त itself to both the prior and the succeeding vowel it is clear that a short is intended, why add another adjective अप्लुतात् to the prior and अप्लुते to the subsequent purposelessly?

Answer :— The addition of त (तपरकरण) exhausts itself by excluding long आ. There is no force left in it to exclude the Pluta; but the pluta अ (3) has got to be excluded for the following reason. Take the case of a man who is called सुस्रोतस्. Suppose a person calls from a distance inviting him to bathe. He can prolong the अ before स् by दूराद्धूते च (8-2-84) see sec. ante 74. He may call out एहि सुस्रोता 3 अत्र स्नाहि । Here the अ after त is a Pluta; but as this pluta is had by a rule of Tripādi, it will vanish (असिद्ध) when the present rule अतो रो रप्लुतादप्लुते, which is in the 6th Adhyāya, has got to be applied. So we will have 'एहि सुस्रोता रु अत्र स्नाहि'. So the रु will have to be changed to उ. This is avoided by the

repetition of the word अप्लुत in the Sūtra. Thus long आ is avoided by तपरत्व and prolated अ (3) by the use of the above word.

The next rule to the above is :—

S 137. हशि च 6-4-114 (S. K. 166) अप्लुतादतः परस्य रोः उः स्याद्धशि.

Where the रु is preceded by short अ and followed by any letter of the Pratyāhāra हश् the रु is changed to उ. रामरु + हसति = रामो हसति, also रामो वन्द्यः, रामो रक्षतु, रामो जयति ।

Note :— The above change into उ takes place because the sthāni रु is got by ससजुषोरुः । If it were an original र this change will not take place.

Example :— प्रातरत्र, धातर्गच्छ । In the second example the base धातृ has taken the guṇa by संबुद्धौ च (7-3-106).

The word अहन् changes its final to रु by two rules 8-2-68 and 8-2-69 but it will be treated of later.

Group C.

In this group, रु is preceded by any vowel except अ or आ and is followed by अश् i. e. all letters of the alphabet except खर्. One side of the equation will be —

Pratyāhāra इच् = any letter except अ or आ	+ रु +	अश् = any letter of the alphabet except खर्

The result is that there is no change, that is, रु is retained.

Example :— हरिरत्र, शंभुरत्र, हरिर्याति, हरिर्भजति ।

Group D.

In this group a previous रेफ (i. e. र or रु) 'r' is followed by a hard consonant — खर्. रेफ is first changed to Visarga by,

S 138 खरवसानयोर्विसर्जनीयः 8-3-15. (S. K. 76) रेफान्तस्य पदस्य, खरि अवसाने च परे विसर्जनीयःस्यात् ।

'र' at the end of a word is changed into a visarga when खर् follows or there is a pause.

So if we simply say रामस् (Nom. sing) and nothing more the स is changed to रु by ससजुषोरुः giving रामरु and रु is changed to visarga by this

rule giving रामः. If however something follows (in the word) there is no pause; then if अश् follows the change belongs to group A, B, or C. If खर् (i. e. a hard consonant) follows then the following applies :—

ऽ 139. विसर्जनीयस्य सः 8-3-34 (S. K. 138) खरि विसर्जनीयस्य सः स्यात् । रेफ followed by खर् is changed to स्.

(1) कृष्णस् (Nom - sing) + तरति - कृष्णरु + तराति - कृष्णः + तरति ।

Now the visarga is changed to स by this rule giving कृष्णस्तरति ।

(2) द्वितीयस्थकारः, (3) रामश्चलति, (4) वृक्षश्छादयति ।

In the last two cases the स is changed to श by स्तोः श्चुना श्चुः (see ante sec. 88).

Note :— It appears almost purposeless to change an original स to रु by ससजुषोरुः, then change the रु to visarga by खरवसानयोर्विसर्जनीयः, and then change the visarga again into स by विसर्जनीयस्य सः. It is however not so quite purposeless for this change into स provided by the last rule does not take place in certain groups of cases. The first group of exception is by,

ऽ 140. वा शरि 8-3-36 (S. K. 151) शरि परे विसर्जनीयस्य विसर्जनीय एव वा स्यात् ।

When visarga is followed by शर् [श, ष, स or ह] the change to स is optional.

Thus :— हरिः + शेते = हरिश्शेते or हरिः शेते ।

द्वितीयः + षकारः = द्वितीयष्षकारः or द्वितीयः षकारः ।

पवनः + सरति = पवनस्सरति or पवनः सरति ।

The above rule is modified by the following Vārtika 'खर्परे शरि वा विसर्गलोपो वक्तव्यः'. When शर् is followed by a खर् then the visarga preceding शर् is optionally dropped. The dropping being optional we get three forms,

रामः + स्थाता giving रामस्थाता, रामः स्थाता, or रामस्स्थाता ।

Note :— This Vārtika applies to cases where the visarga is followed by a conjunct consonant where the first member is श, ष or स, and the second member any खर् i. e., usually the first two letters of the 5 classes.

Before going to the next group of exceptions, the following points should be noticed. The Pratyāhāra खर् contains thirteen letters (i. e.)

the first two letters of the five classes and श, ष or स. We have noticed above the three cases of श, ष or स following. Of the remaining ten, six letters viz., त थ च छ or ट ठ behave similarly. When these follow a visarga the general rule viz., विसर्जनीयस्य सः has operation and the visarga is changed to स. When however these six letters are themselves followed by श, ष or स, in other words, when any one of the six letters is the first member of a conjunct consonant when the second member is श ष or स, then by,

S 141. शर्परे विसर्जनीयः 8-3-35 [S. K. 150] शर्परे खरि विसर्जनीयस्य विसर्जनीयो न त्वन्यत्।

When visarga is followed by any खर् which itself is followed by a शर् then the visarga is not changed.

Eg. तीक्ष्णः त्सरुः, नमः क्षत्तृभ्यः, इन्दुः क्षीरनिधाविव।

In this case there is a pause after the visarga in speaking.

We now pass to the third group of exceptions to विसर्जनीयस्य सः. It must be recalled at this stage that out of the thirteen letters constituting the Pratyāhāra खर् we have disposed of six letters; what remains are four letters viz., प, फ and क, ख; when these follow a visarga, the rule that applies is :-

S 142. कुप्वोः ≍क ≍पौ च। 8-3-37 (S. K. 142) कवर्गे पवर्गे च परे विसर्जनीयस्य क्रमाज्जिह्वामूलीयोपध्मानीयौ स्तः। चाद्विसर्गः।

If any letters of क group or प group should follow a visarga it is changed to Jihwāmūlīya in the former case and Upadhmānīya in the latter, or retained.

Eg :— रामः + पूज्यः gives राम ≍ पूज्यः or रामः पूज्यः।
स्वर्गः + फलम् „ स्वर्ग ≍ फलम् or स्वर्गः फलम्।

Note :— The optionality is due to the use of च in the sūtra. It will be noticed that this rule resembles वा शरि in being optional. So out of the thirteen letters of the Pratyāhāra खर्, in the case of seven viz., श, ष, स, क, ख, प and फ, we can retain the preceding visarga.

In this group the above change is subject to certain exceptions based upon whether the contact between a visarga and कु or पु occurs in the middle of a word अपदादौ or at the beginning of a word पदादौ.

स्पष्टीकृतमिति यावत् । एतावता श्रीमन्नाथमुनिश्रीमद्यामुनमुनिश्रीशैलपूर्णादिभक्ताग्रेसरदिव्यावतारा-म्रेडितप्रकर्षपवित्रतमशठमर्षणगोत्रसंभूतिः, श्रीनिवासगुरोः पौत्रत्वं, श्रीवेंकटगुरोस्तनूभवत्वं च स्वात्मनः कविनैवोक्तम् । इदानीं दक्षिणभारते सर्वत्र प्रसृमराः शठमर्षणकुलाभिजना महनीयाः स्वाचार्यपरंपरां वंशवृक्षं च सश्रद्धं प्रतिदिनमनुसंदधानाः स्मरन्ति । यथोक्तं श्रीमन्निगमान्तगुरुभिः— 'आ भगवत्तः प्रथितामनघामाचार्यसन्ततिं वन्दे' इति । आजन्मशुद्धानामेतेषां वंशानुक्रमः अन्ते संयोजितो वर्तते ॥

एत एव कुमारताताचार्याः प्रबंधस्यास्य निर्मातारः । एतेषां सप्त तनूभवाः । तेषां ज्येष्ठो नीलमेघाचार्याभिधानः । तस्यैव पुत्रपौत्रनप्तृपरंपरागताः इदानीं नावल्पाक्काभिधाने ग्रामे निवसन्ति । वेंकटाचार्याभिख्यस्य चरमपुत्रस्य वंशजाः कुंभघोणे पाट्टाचार्यवीथ्यां निवसन्ति । रघुनाथाख्यस्य तृतीयपुत्रस्य वंशजाः तिरुच्चेरैक्षेत्रादिषु निवसन्ति । श्रीनिवासाचार्यनाम्नः पुत्रस्य वंशोत्पन्नाः त्वार् (दक्षिणद्वारका) क्षेत्रे वसन्ति । अन्येषां तनयानां संतानपरंपराः उदग्देशे (आंध्रेषु) प्रसृमरा विलसन्ति ॥

एतेषां जन्मभूमिः निवासस्थानञ्च उत्तरार्काट्मंडले (வடாற்காடு ஜில்லா) वन्दवाशीनाम्नि जनपदे (வந்தவாசி தாலூக்கா) इदानीं विराजमानो नावल्पाक्काभिधानो ग्राम एवेति विज्ञायते । यद्यपि एतन्नाटकप्रस्तावनायां 'श्रीवेंकटगिरिर्नाम गिरिः' इति 'तिरुप्पदी' स्थलमेव निर्दिष्टम् । तथापि 'तत्र खलु कल्याणगुणपरिपूर्णः श्रीशैलपूर्णो गुरुः' इति समनन्तरवाक्येन स्ववंशमूलपुरुषस्य श्रीवेंकटाचलैकनिलयस्य श्रीशैलपूर्णाख्यस्य गुरुवरस्य संकीर्तनेन; ततश्च 'तदन्वयेऽभवदुभय ...' इत्यादिना स्वपितामहस्य श्रीनिवासाचार्यस्य, स्वपितुः श्रीवेंकटाचार्यस्य च कीर्तनेन स्वस्य पावनतम-तद्वंशजत्वप्रतिपादनमात्रे नैर्भर्यमाविष्क्रियते । कुलक्रमागतं वासस्थानादिकं श्रीपदपुर्यां (तिरुप्पदी) आसीदेवैतेषामपि, तथापि न तत्र नैरन्तर्येण वास एतेषामभूदिति विजानीमः ॥

तथाहि—एतन्नाटकप्रणेतुः प्रपितामहः 'तिम्मयताताचार्यो' नाम । स केनचित्कारणेन काञ्ची-पुरे कृतवसतिरभूत् । स च भक्तानामग्रणीः श्रीकाञ्चीपुरे कृतालयं श्रीवैकुंठनाथाभिधं भगवन्तं निरन्तर-मनुभवन् सर्वं कालमवन्ध्ययन्नास्त । 'वासुदेवस्सर्वमिति' इत्युक्तरीत्या निरन्तरभगवदनुभवप्रवणानां भक्ताग्रेसराणां हि क्षणमपि तद्वियोगोऽसह्य एव भवति । यथाहुः —

> यन्मुहूर्तं क्षणं वापि वासुदेवो न चिन्त्यते ।
> सा हानिस्तन्महच्छिद्रं सा भ्रान्तिस्सा च विक्रिया ॥ इति ।

एवमपि श्रीवेंकटाचलनाथस्य श्रीनिवासस्य कलिकल्मषघ्नं सकलमनुजनयनमनोऽभिरामं सकलेतर-विलक्षणसुषमाश्लिष्टं दिव्यमङ्गलविग्रहं, अनुग्रहमय्या नित्यानपायिन्या जगन्मात्रा कमलया 'न त्यजेयं

कथंचन' इति सुदृढं संश्लिष्यमाणं, स्वकुलदैवं एकान्तत उपेक्षितुं न प्राभवदेष गुरुवरः। तादृशानवधिकातिशयभक्तिप्रेरितः, प्रतिसंवत्सरं पादचारेण काञ्चीपुरात् तिरुप्पदीक्षेत्रं गत्वा तत्र कञ्चित्कालमुषित्वा यथाभिमतं भगवन्तं श्रीवेंकटनाथमनुभूय, पुनः काञ्चीं प्रतिनिवर्तमान आसीत्। अत्र दृढतरोऽध्यवसायविशेषोऽस्य गुरुवरस्यासीदिति संश्रृणुमहे। नैकस्मिन्नपि वत्सरे इदं प्रस्थानं व्याहन्येत ॥

एवं गच्छति काले कस्मिंश्चिद्वत्सरेऽयं तिम्मयतातार्यः काञ्चीपुरात् तिरुप्पदीं गतः, श्रीवेङ्कटनाथं यथाभिमतमनुभूय, नितान्तप्रशान्तसेवकजनसंबाधे विविक्ते गर्भगृहे कञ्चित्कालं स्वस्यावस्थानमनुमन्तुमर्चकं प्रार्थयाञ्चक्रे। किमर्थं? इति तेन पृष्टः सः, "नातिचिरमस्यां कर्मभूमौ वासं रोचये। इतस्सप्तसु दिवसेषु पादचारेण काञ्च्यां विद्यमानं स्वावासस्थानं गन्तास्मि। गृहं प्रविष्टमात्रस्य मम एतद्देहावसानपूर्वकं भगवत्पादारविन्दयुगलप्राप्तिं प्रार्थ्य आर्तप्रपत्तिं कर्तुकामोऽस्मि। तदर्थमेव" इति प्रत्युवाच। तस्य तथाविधं वैराग्यभूमानं अध्यवसायदार्ढ्यञ्चाध्यक्षितवान् सः अर्चकः, 'यद्येवं, भवद्भिस्सह ममाप्यचिरेण देहवियोगपूर्वकं भगवत्प्रसादप्राप्तिं प्रार्थयन्तु भवन्तः' इति सनिर्बन्धं प्रार्थयामास। सोऽपि तत्प्रत्याख्यानानौचित्यं विमृशन्, 'ओं तथा' इत्याश्रुत्य, स्वस्य तस्य च उभयोरपि भाविनि सप्तमे दिने निर्याणं प्रार्थयमानो भगवच्चरणारविन्दयोरार्तप्रपत्तिमनुष्ठाय, भगवन्तमनुज्ञाप्य काञ्चीपुरं प्रति प्रतस्थे। यात्रावशादुद्दिष्टे दिने काञ्चीपुरमप्राप्त एवायमभूत्। मध्येमार्गं 'कूरं' इति विख्याते, काञ्चीपुरस्य नातिदूरवर्तिनि दिव्यदेशे विद्यमानस्सः स्वस्यान्तिमकालमासन्नं जज्ञे। तदानीं स्वेन सहागतान् शिष्यान् अर्चिरादिमार्गमध्यापयन्नेव भगवदनुग्रहमासन्नतरं तेभ्य आवेदयामास। सत्यसंकल्पेन च भगवता अत्यर्थप्रियस्य स्वभक्तस्य प्रार्थना अविकलमेव निर्व्यूढा। तिरुप्पदीदेवालयगतोऽर्चकोऽपि तत्समकालमेव पञ्चत्वमुपयातः। पश्चादिदमुभयं ज्ञातवन्तस्सर्वे विस्मयातिभूमिं गता अभूवन् ॥

वन्दे तिम्मयतातार्यं स्वेच्छया प्राप यस्स्वयम्।
अर्चिराद्युपदेशान्ते वैकुण्ठं पादचारतः ॥

इत्यदसीयतनियन्श्लोके इदं व्यक्तमनुसंधीयते।

अनन्तरं तदात्मजेन श्रीनिवासाचार्येण स्वपितुः श्रीनिवासे परे ब्रह्मणि वाचामगोचरं प्रेमातिशयमनुसंदधानेन स्वयमपि तद्वदेव श्रीवेङ्कटाचलनाथदिव्यमङ्गलविग्रहनिरन्तरसन्दर्शनाभिलाषिणा स्वप्नमुखेन प्राप्तां भगवदाज्ञामनुरुंधानेन स्वावासभूते नावलपाकाग्रहारे श्रीवेङ्कटनाथस्य श्रीनिवासस्य मूर्तिः प्रतिष्ठापिता। भगवन्तं, लक्ष्मीविग्रहाध्युषितवक्षस्कतया श्रीलक्ष्मीनारायणाभिधानं स्वप्रतिष्ठापितं श्रीनिवासं यथाभिमतकैङ्कर्यैः प्रीणयन्नयं स्वकालं निन्ये। अस्यापि विषये श्लोकोऽयमनुसंधीयते:—

श्रीशैलपूर्णकुलवारिधिपूर्णचन्द्रं
श्रीवेंकटेशचरणाम्बुजचञ्चरीकम् ।
श्रीतिम्मयार्यतनयं विनयैकभूमिं
श्री श्रीनिवासगुरुमन्वहमानतोऽस्मि ॥

अस्मिन् श्लोके द्वितीयपादेन स्वाग्रहारे श्रीनिवासस्य अर्चारूपमनेन प्रतिष्ठापितमिति स्पष्टं ज्ञायते । तत्तनूजः श्रीवेंकटाचार्यः नावल्पाक्काग्रहार एव निवसन्, नानाविधकैङ्कर्यजालेन भगवन्तं श्रीलक्ष्मीनारायणं श्रीनिवासं प्रीणयन्नेव सर्वं कालमयापयन्नासीत् । उपश्लोक्यते चायम् :—

श्रीशैलवंशपूर्णेन्दुं श्रीनिवासार्यनन्दनम् ।
श्रीवेङ्कटगुरुं वन्दे श्रीभाष्यामृतसागरम् ॥ इति ।

एतत्तनुजन्मान एव श्रीकुमारताताचार्या एतन्नाटकप्रणेतारः ।

कुमारताताचार्यं सदाचारपरं सदा ।
वेदान्ताचार्यसिद्धान्तविजयध्वजमाश्रये ॥

वेदान्तद्वयसिद्धान्तविमलीकृतमानसम् ।
तारकं भवभीतानां ताताचार्यमहं भजे ॥

इति श्लोकद्वयमेतेषां विषये अनुसंधीयते । श्रीवेङ्कटगुरुपुण्यफलभूता इमे, स्वपित्रा यथाकालं चौलोपनयनाद्यैः संस्कारैस्संस्कृताः, विधिवदधीतसाङ्गसशिरस्कचतुर्वेदाः, अनितरसाधारणज्ञानानुष्ठानसंपन्नाः, विलक्षणब्रह्मतेजोवशीकृतनिखिललोकाः, सर्वोपकारक्षमं द्वितीयमाश्रमं प्रविविक्षन्तः [1]"श्रीमौक्तिकांबा" नाम्नीं तुल्यशीलवयोवृत्तां दशपूरुषविख्यातश्रोत्रियकुलोत्पन्नां सहधर्मचारिणीं विधिवत्परिणीय, यथाशास्त्रं पाञ्चकालिकं क्रियाकलापमनुतिष्ठन्तो भगवन्तं रमारमणं प्रीणयन्तो नावल्पाक्काग्रहार एव कृतवसतयोऽभूवन् । नावल्पाक्काभिधानोऽग्रहारः, तदासन्ना द्वित्रा ग्रामाश्च तदानीन्तनै राजभिरेतदीयप्रभावविशेषसमीक्षणवशीकृतचित्तैः, विना राजकीयं करं, सर्वस्वातन्त्र्येण अनुभवितुं प्रत्ता एतेभ्य इति विज्ञायते । तदानीं सर्वतः प्रसृमरे म्लेच्छराजानामाधिपत्येऽपि एतेषां महिमा निराबाधं वर्धमान एवासीत् । अस्मदीयजनबाधने निसर्गादेव प्रवर्तमाना अपि म्लेच्छराजाः शपथपूर्वकानावृष्ट्यपनयनादिभिरनन्यसाधारणसर्वलोकहिततमक्रियाविशेषैरेतेषां प्रभावातिशयं प्रत्यक्षितवन्तोऽविकलमेवानुवर्तयामासुरेतेषां मर्यादा इत्यनुशुश्रुम । दक्षिणभारते सर्वत्र, एतेषां शिष्यवर्गा नानावर्णोत्पन्नाः कुलक्रमागताः प्रसृमरा आसन् । तेषामात्मगुणसंपत्तिं, अध्यात्मज्ञानं चक्राङ्कनादिकं

1. इयं द्वितीयपत्नी तेषामिति वदन्ति । प्रथमपत्न्या नाम न ज्ञायते ।

च यथासंभवं निर्वर्तयन्त एते स्वपरहितपरा आचार्यवर्याः, 'यत्रैकाग्र्यं भवति भगवत्पादसेवार्चनादेः' इत्युक्तप्रकारेण परमैकान्तिनां नितान्तभोग्ये नावलपाक्काग्रहार एव कंचित्कालं न्यवसन्। तदा ज्ञानानुष्ठानवैराग्यादिसकलसद्गुणसंपन्नाः सप्त पुत्राः 'प्रवर्तितो दीप इव प्रदीपात्' इति न्यायं स्मारयन्त एतेषां प्रादुरभूवन्। निसर्गादेव सुरगुरुसमधिकधिषणासंपन्ना अमी आचार्यवर्याः श्रीमन्निगमान्तगुरूपज्ञस्य कुलक्रमागतस्य सौदर्शनमन्त्रस्य, 'उ' कारादेः श्रीहयग्रीवमन्त्रस्य चोपासनबलेन शतगुणप्रवृद्धप्रज्ञाबलशालिनः सर्वेषु शास्त्रेष्वकुण्ठमतयोऽनितरसाधारणं वैभवमासेदुः। नानाशास्त्रप्रवचनपटीयसामप्येतेषां श्रीमन्निगमान्तगुरुभिरनुगृहीतेषु दिव्यग्रंथेषु तत्तादृशं नैपुणं भक्तिविशेषञ्च निरूपितवन्तस्तदानीन्तना विद्वद्वरेण्याः 'वेदान्ताचार्यसिद्धान्तविजयध्वज' इति बिरुदसमर्पणेन संमानयामासुरेतान् ॥

अच्युतसमागमः

नावलपाक्काग्रहारस्य पश्चिमतः अध्यर्धयोजने, अस्ति दीर्घशैलाभिधो (நெடுங்குன்றம்) ग्रामः। अन्वर्था चेयं संज्ञास्य। उन्नतस्य गिरिशिखरस्याधस्तात् प्रतीचीनप्रान्ते ग्रामोऽयं वर्तते। निसर्गरमणीयोऽयं प्रदेशः श्रीरामचन्द्रस्य दिव्यालयं परितो व्याप्नोति। रमणीयप्रसन्नाम्बुपूर्णा पुष्करिणी आम्रेडयति स्थलस्यास्य चारुताम्। अस्यान्तिके 'वेप्पंपट्टु' (வேப்பம்பட்டு) इति व्यपदिश्यमानः कश्चित् ग्रामोऽस्ति। तत्रत्याः प्रायशः श्रीकुमारतातयाचार्याणां शिष्यभूताः। तत्र कस्मिंश्चिन्नायककुले चत्वारो भ्रातरः प्रादुरभूवन्। तेषामन्यतम एवाच्युतनायकः; यः पश्चात् तंजनगरे चोलेन्द्रसिंहासनमधिरुरोह, यश्च सुप्रसिद्धस्य रघुनाथनायकस्य पिता ॥

कृषिकर्मणि व्यग्राणां चतुर्णामेतेषां भ्रातॄणां, अच्युतनायकस्य स्वभृत्येन केनचित (अन्त्यजेन) सह वाक्कलहो जातः। अन्ते स भृत्यः अच्युतनायकं तिरस्कृतवान्। अत्याचारेण तेन संप्रणुन्नमानसोच्युतनायक इममुदन्तं स्वपित्रे न्यवेदयत। परन्तु तत्पिता तमविनीतं भृत्यं न सम्यक् शशास। तेन अपरक्तोच्युतनायकः कुपितः स्वगृहान्निर्गत्य नावलपाक्काग्रहारे कृतवसतये स्वाचार्याय वृत्तान्तमेतं निवेदयितुकामः प्रतस्थे। अध्यर्धयोजनावधि पादचारेणैवागतः क्षुत्पिपासापरिश्रान्तो नभोमध्यमलंकुर्वति तपने नावलपाक्काग्रहारमाससाद। ग्रामाद्बहिः क्रोशार्धदूरस्थस्य तटाकस्य मधुरतरं पयः पीत्वा विनिवृत्ततर्षः प्रच्छायशीतले तत्तीरे कस्यचिद्वटवृक्षस्याधस्तात् शयितः शीतवातापहृताध्वश्रमः सुष्वाप ॥

माध्याह्निकीं संध्यामुपासितुकामाः श्रीकुमारतातयाचार्यास्तदङ्गं स्नानं कर्तुं तटाकं प्राप्ताः तत्र शयानं महापुरुषलक्षणोपेतमच्युतनायकं ददृशुः। उपरि वृक्षशाखावस्थितो महान् सर्पः कश्चित् स्वफणामण्डलं प्रसार्य तच्छायया अच्युतनायकस्य मुखे पतन्तं सूर्यरश्मिमावारयंस्तस्थौ। इदमद्भुतं

श्रीतातयाचार्याणां हृदयं वशीचकार । सर्वभूतदयापरा एत आचार्यवर्याः क्षुत्तृष्णापरिम्लानमेनं स्वगृहं नीत्वा भोजयितुकामाः सौपर्णेन मन्त्रेण तं सर्पमपसार्य, शीतजलप्रोक्षणेन सुषुप्तं तमुत्थाप्य स्वगृहं निन्युः । प्रीतिपूर्वकं भोजयित्वैनं मधुरया गिरा अन्वयुञ्जत 'को भवान्? किंवा विजने तटाकतीरे एकाकिनः स्वापे कारणम्? इत्यादि । स च विनयावनतः प्रणम्य गुरुवरमेनमादितः स्ववृत्तान्तं विज्ञापयामास । 'इदानीं चोलदेशे सिंहासनाधिरूढो नायकोस्माकं ज्ञातिः । अतस्तन्निकटं प्राप्य तत्रैव वर्तिष्ये; न पुनर्गृहं प्रतिनिवर्तिष्ये' इति च ॥

विदितोदन्ता आचार्यवर्या इमे नितान्ततान्तान्तःकरणाः सादरमधुरभाषणेन लोकतत्त्वाविष्कारपूर्वकं तस्य हृच्छल्यमपनिन्यिरे । नातिचिरादेव तस्य भाग्यविशेषागमं, उत्तमराजलक्षणसंपन्नतां, सर्पफणामण्डलच्छायाप्राप्तिं च साधारणजनदुर्लभां कथयित्वा, तदीयजातकादिपर्यालोचनेन सामुद्रिकदृष्ट्या तद्गात्रस्थसल्लक्षणनिरूपणेन च तमेवार्थं द्रढयामासुः । आचार्यभक्तिभरितेन तेन प्रणामपूर्वकं प्रार्थिता एते, तस्य तप्तचक्राङ्कनादिका वैष्णवजनोचिताः क्रियाः कृत्वा प्रधानतरमन्त्रतदर्थोपदेशपूर्वकं सांप्रदायिकानर्थान् सामस्त्येन ग्राहयामासुरेनम् । इत्थं संवत्सरपरिमितं कालं नावल्पाकाग्रहार एव गुरुकुलवासं चकाराच्युतनायकः ॥

अनन्तरं गुरुवरेणाभ्यनुज्ञातः, तस्याशिषं प्रतिगृह्य प्रस्थितस्तञ्जापुरीं प्राप । तत्र तदानीं चोलसिंहासनमधिरूढवता 'चेवप्पनायकेन' स्वज्ञातिना सादरं पुरस्कृतः सुखं न्यवसत् । राजकुले कस्मिंश्चित् स्वोचिते कर्मणि नियुक्तोऽयं स्वकीयविलक्षणमेधातिशयेन, अत्यद्भुतशिल्परचनापाटवेन च सन्तुष्टेन राज्ञा नचिरादेव स्वप्रत्यनन्तरं स्थानं प्रापितः । तांबूलवल्लीपत्रेषु कर्तरीप्रयोगेण नानाविधवस्तुजातस्याकारं संपादयन्नयं चोलाधिनाथस्य तन्महिष्याश्च मनो नन्दयामास । अपुत्रेण च तेन पूर्वबंधुरयं पुत्रस्वीकारमार्गेण पुत्रीचक्रे । अस्य यौवराज्यपट्टाभिषेकावसरे, (तदर्हताख्यापनाय) अनितरसाधारणं प्रज्ञाविलासमदसीयं प्रख्यापयितुकामेन चेवप्पनायकेन राजास्थानमण्डपे परीक्षा काचित्प्रवर्तिता ॥

अतिविशाले अङ्गणे महत्तरं रत्नकम्बलमेकं कृत्स्नांगणव्यापितया स्वास्तीर्णमासीत् । तस्य मध्ये जम्बीरफलमेकं निक्षिप्तमासीत् । 'कम्बलमिदं पादेनास्पृशन्नेव जंबीरफलं हस्तेनादाय यो मह्यं दद्यात्, स बहुतरं संमान्येत' इति च राज्ञा प्रख्यापितमासीत् । विस्तीर्णे कंबले पादमनिक्षिप्य तदंगणमध्यदेशगमनं, तत्रत्यजंबीरफलादानञ्च दुर्घटमिति सदस्यास्सर्वे जोषमासाञ्चक्रिरे । प्रत्युत्पन्नमतिरच्युतनायको झटिति तथैवानुष्ठितवान् । कस्माच्चित्कोणादारभ्य कंबलं हस्ताभ्यां कटवद्वेष्टयन्नेव भूमौ पदन्यासं कुर्वन्नंगणमध्यं गत्वा जंबीरफलं हस्तेनादाय पुनरपि यथापूर्वं कंबलं प्रसार-

यत्रैव बहिराजगाम । जंबीरफलं च हस्तेन गृहीतम्, न च कंबलं पदा स्पृष्टमनेन । तद्दृष्ट्वा विस्मितमानसास्सर्वे सदस्या अच्युतनायकं बहुधा प्रशशंसुः । राजापि प्रमुदितमानसः सदस्यानुमतो यौवराज्येऽभ्यषिञ्चदेनम् । कालक्रमेण दिवं गते चेवप्पनायके, अच्युतनायकस्तत्स्थाने मूर्धाभिषिक्तो बभूव । शशास च पृथ्वीमिमां धर्म्येण पथा । सिंहासनमधिरूढमात्रोच्युतप्पनायक इमं प्रियवृत्तान्तं त्वरितगामिभिर्दूतैर्ज्ञापयामास स्वगुरुं नावलपाक्काग्रहारस्थम् । आनाययामास च तं सकुटुंबं शिबिकाभिस्तंजापुरम् ॥

महानगराभ्यन्तरे वासमननुमन्यमानस्य गुरुवरस्यास्य समुचितं भवनमेकमतिसुन्दरं कावेरी-तीरे श्रीनीलमेघाभिधस्य भगवतो दिव्यालयसमीपे सत्वरं निरमायि । तत्र सपुत्रपौत्रा आचार्यवर्या एते,

'न किञ्चिदपि कुर्वाणो विष्णोरायतने वसेत् ।
यत्किंचिदपि कुर्वाणो विष्णोरायतने वसेत् ॥'

इति शास्त्रार्थमनुरुंधाना वासमभ्यरोचयन् । राज्ञा च सादरं समर्प्यमाणं महत्तरं द्रविणसञ्चयं अच्युत-प्रीतिमुद्दिश्याङ्गीकुर्वन्तो नित्यनैमित्तिकस्वधर्मानुष्ठाननिरताः सादरसंपूजितातिथिबृंदाः श्रीनीलमेघदिव्य-चरणारविन्दयुगलस्रवदमृतझरीप्लावितान्तःकरणा एते गुरुवर्याः कञ्चित्कालं निन्युः ॥

छन्दानुवर्तिना तञ्जपुरनायकेन स्वशिष्येण अच्युतनायकेन बहुधा संमान्यमाना एते, अनभि-संहितफलानां यज्ञानामनुष्ठाने मतिमकुर्वन् । सद्यो दीक्षां प्रविष्टाः वेदषडङ्गपारगैः ज्ञानवैराग्यानुष्ठान-संपन्नैः ऋत्विग्भिस्सहिताः ख्यातिलाभपूजाविमुखा एते भगवत्प्रीतिमात्रमुद्दिश्य नानाविधैर्यज्ञैरयजन्त, स्वपुत्रानप्ययाजयन्त । 'चतुर्वेदशतक्रतु' बिरुदं तदानीन्तनैर्द्विजवरैस्समर्पितमेभ्यो गुरुवर्येभ्यः तथाविधक्रत्वनुष्ठानावर्जितहृदयैः । एकैकक्रत्वनुष्ठानप्रत्यभिज्ञापकान् 'पौण्डरीकपुरम्' 'रघुनाथपुरम्' इत्यादिकान् बहूनग्रहारानेते प्रतिष्ठापयाञ्चक्रुः । चोळदेशे तत्र तत्र विराजमानान् विष्णोर्दिव्यालयानति-जीर्णानालक्ष्य राज्ञोऽवलंबनेन स्वयं तत्र तत्र गत्वा स्थित्वा प्राकारगोपुरादिकं पुनर्नवीचक्रुः । अयथा-यथं प्रवर्त्यमानं नित्यनैमित्तिकोत्सवपूजादिकमपि यथावत्प्रवर्तयामासुः । अत्यद्भुतेन कैङ्कर्येणानेन भृशं सन्तुष्टास्तत्तद्दिव्यदेशनिवासिनो भागवतोत्तमा एतत्प्रत्यभिज्ञापनाय तत्तद्देवालयेषु अग्रमर्यादामेतेभ्यः समार्पिपन् । पुनस्तंजापुरीं प्राप्य कृतकृत्यताधन्या इमे स्वभवने सुखं न्यवासिषुः ॥

नानादेशागतान् विदुषः कलाकोविदान् वेदवेदाङ्गपारगान् संगीतनाट्यशिल्पादिकलानिपुणान् श्रीतंजपुराधीशस्य नायकवरस्य दिव्यास्थानमण्डपे संमेल्य, तेषां वैदुष्यातिशयं यथोचितं प्रकटीकृत्य, रसिकशिखामणिना स्वनिदेशवर्तिना राज्ञा बहुधा संमाननामकारयंश्चैतेषाम् । तैस्तैर्विरचितान् प्रतिभा-

विशेषादर्शयमाणान् नूतनान्निबंधविशेषान् सश्रद्धं लेखयित्वा यथोचितपारितोषिकसमर्पणपूर्वकं प्रतिगृह्य राज्ञो ग्रंथालये स्थापयामासुः। स्वयमपि नानाशास्त्रेष्वद्भुतप्रज्ञाविलासफलभूतान् अन्तर्वाणिजनमनोरमान् बहून् निबंधान् व्यरीरचन्; स्वपुत्रानप्यकारयन् (तेषां ग्रंथानां नामानि समनन्तरं प्रदास्यन्ते)॥

न केवलमेतावदेव; स्वशिष्यस्य राज्ञो राजकार्यनिर्वाहं धर्म्यं चिकीर्षन्त एते, तं नानाशास्त्राध्ययनविनीतबुद्धिं आत्मगुणसंपन्नं अनुद्धतं विद्वत्पक्षपातिनं भगवद्भागवताचार्यभक्तिभरितं सर्वभूतदयापरं कवितारसास्वादरसिकम् विवेकिनं अप्रधृष्यपराक्रमं सकलसद्गुणसंपन्नं चाकारयन्। अतो नैसर्गिक एव नायकराजकुलस्य विद्वत्पक्षपातो ववृधे। स्वयमपि सदस्यानुचक्रुरेते नायकराजा नानाकाव्यनाटकादिनिबंधनिर्माणेषु। तेषु कतिपयेऽद्यापि दरीदृश्यन्तेऽत्र। अत्रान्तरे कुंभघोणादभ्यागता भागवतोत्तमास्तत्रत्यदेवायतने भगवतः श्रीशार्ङ्गराजस्य सन्निधौ देव्याः श्रीकोमलांबायाः पृथगालयनिर्माणं प्रार्थयाञ्चक्रिरे। पूर्वं पृथगेवालय आसीत्; अनन्तरं कश्चित् राजा देव्या आलयं देवतान्तरस्थापनायोपयोक्तुकामः श्रीशार्ङ्गराजस्य भगवतो गर्भगृह एव देवीं श्रीकोमलांबां स्थापयामास, तस्या आलये देवतान्तरं प्रतिष्ठापितवांश्च। अद्यापि श्रीशार्ङ्गपाणेरालयस्य दक्षिणभागे देव्या आलयो महोन्नतप्राकारसंवृतो दरीदृश्यते। स त्विदानीमन्यदेवतास्थानं भवति। तैरभ्यर्थिता एते गुरुचरणाः वृत्तं कार्यमन्यथयितुमनिच्छन्तो भगवतः श्रीशार्ङ्गराजस्यैवालये गर्भगृहाद्दक्षिणतः अनतिविस्तृतं पृथगालयं कारयित्वा तत्र श्रीकोमलांबां विधिवत् प्रतिष्ठापयाञ्चक्रुः। तत एव कारणात् श्रीकुंभघोणक्षेत्रे भगवतः शार्ङ्गराजस्य दिव्यालये श्रीकोमलांबाया आलयोऽतिसंकुचितो दृश्यतेऽद्यापि॥

एवमेव स्वग्रामे नावल्पाक्कामिधानेऽपि श्रीलक्ष्मीनारायणस्य — श्रीनिवासस्यालयं विस्तीर्णं निर्मापयामासुः। तथा स्वशिष्यस्य राज्ञोऽच्युतनायकस्य जन्मभूमौ दीर्घशैलाभिधाने ग्रामेऽपि भगवतः श्रीरामचन्द्रस्यालयं महत्तरप्राकारगोपुरादिनिर्माणेन व्यवीवृधन्। तत्समीपे 'रघुनाथसमुद्रं' नाम ग्रामं प्रतिष्ठाप्य तत्र श्रीरामचन्द्रस्य दिव्यालयं च प्रादुर्भाव्य श्रोत्रियेभ्यो ददुः। दीर्घशैलग्रामे (நெடுங்குன்றம்) नायकराजेन निर्मितो देवालयः अतिरम्यः नानाविधरमणीयशिलाचित्रभरितस्तंभप्राकारगोपुरोपेतोऽद्यापि रसिकानां हृदयामोदनो विराजते। अस्मिन्नालये रघुनाथनायकेन (अच्युतनायकस्य तनुजेन तंजपुरनायकराजेषु तृतीयेन) लिखिता [1] शिलालिपिः वरीवर्ति। विजयनगरराजवंश्यानां शिलारूपं, शासनञ्चात्र दृश्येते। तंजावूरनायकाः विजयनगराधिराजाश्च परस्परं बांधवा इति सुविदितमेवैतत्॥

---

1. See "Inscriptions of the Madras Presidency" by V. Rangacharya M. A., L. T., Vol. I. page 116 & 117, under the heading "Nedungunram" S. Nos. 687 to 693.

इत्थं तत्र तत्र नानाविधानि सर्वलोकहिततमानि धर्मकार्याणि प्रवर्तयन्त आचार्यवर्या एते तंजावूर्नायकराजेषु त्रयाणां राज्यकाले राजगुरुपदमलंचक्रुः (अच्युतनायकः A.D. 1572 to 1614- रघुनाथनायकः A. D. 1614 to 1633- विजयराघवनायकः A. D. 1633 to 1673) एतत्समकालिका बहवो विद्वांसः कलाकोविदाश्च शतशः सहस्रशश्च संमिलिता आसन् तंजावूर्नगरे तदानीम् । स्वयं विद्वांसः कवयश्च नायकराजाः पुष्कलं द्रविणराशिं अन्यांश्च नानाविधान् सत्कारान् तेभ्यस्समर्प्य तान् पालयामासुः । अत्र सर्वत्र निदानभूता एते कुमारताताचार्यवर्या एवेति वक्तव्यम् । तैस्तैर्लिखितानां प्रत्नानां नूत्नानाञ्च प्रबंधानां संरक्षणार्थं ग्रंथालय एकस्तदात्व एव स्थापितोऽभूत् । स एवेदानीं 'सरस्वतीमहाल्' इति व्यपदिश्यते । नायकराजकृतान् तदाहृतविद्वज्जनविरचितान् संस्कृतांध्रभाषामयान् बहून् ग्रन्थानत्र इदानीमपि पश्यामः । अतो नायकराजकाल एवायं ग्रन्थालयः स्थापितो वर्धितश्चेति निर्विवादम् । समनन्तरागतैर्महाराष्ट्रनृपैरपि स्वयं विद्वत्कविभिरयं ग्रंथालयो बहुधा संवर्धितः सश्रद्धं परिपालितश्च । न तावता तदुपज्ञत्वमस्य संभावनीयम् ॥

अनन्तरं कुंभघोणक्षेत्रं प्राप्य श्रीकोमलांबासनाथं भगवन्तं श्रीशार्ङ्गपाणिं निरन्तरमनुभवन्तस्तच्चरणारविन्दयुगलैकप्रवणमानसाः कञ्चित् कालमुषित्वा तत्रैव परमं पदं प्रापुः । तदीयौर्ध्वदैहिकक्रियाकलापस्सर्वोऽपि कुंभघोणनगर एव नायकराजाहृतैस्तत्कुमारैस्स्वनुष्ठितः । तत्र एकादशदिवसे लक्ष्मीनारायणाख्यं द्विजोत्तमं निमन्त्र्य महान्तं द्रविणराशिं नायकराजस्तस्मै समार्पिपत् । सोऽपि द्विजवरः स्वाचार्यकैङ्कर्यं स्वस्यान्वयं श्रेयस्करमवश्यकर्तव्यञ्च प्रतिसंदधानोऽपि तदर्थक्लृप्तं धनसंचयं नाङ्गीचकार । गुरुपुत्रै राज्ञा च पर्यनुनीयमानः स क्रियासाकल्यसिद्ध्यर्थं तत्स्वीकृत्य तथैव भगवतोऽपर्याप्तामृतस्य सन्निधौ समर्पितवान् । तदालये तदानीं प्राग्द्वारगोपुरं नासीत् । अनेन द्रव्येण तत् गोपुरं समुत्थापितं यदद्याप्यभ्रंलिहं दरीदृश्यते । अथ कदाचित्, स्वालयं प्रतिष्ठापितवतो गुरुवरस्यास्य प्रतिमां स्वसन्निधेः पुरस्तात् स्थापयितुं स्वप्नद्वारा श्रीकोमलांबा समादिदेश राजानम् । सद्यस्तत्तथैव निर्वर्तयामास महाराजोऽपि । अद्यापि श्रीकोमलांबाकटाक्षसुधाधारासततमभिषिच्यमाना शिलाधातुमयी श्रीकुमारतातयाचार्याणां प्रतिमा, श्रीकोमलांबासन्निधेः पुरस्तात् स्वालये सुप्रतिष्ठिता दरीदृश्यते । यच्चान्यदेतेषां सर्वलोकक्षेमपर्यवसायि पावनतरं चरितं, तत्सर्वं विस्तरभयादुपेक्षितम् । 'पुण्यकृतो मनसा ध्यायेत्' इति स्मृतिवचनानुरोधेन दिग्दर्शनमात्रं संस्मरणोपयोगितयात्र कृतमस्माभिः । एतेषां गुरुवर्याणां तनुजन्मानः पितृतुल्यप्रभावाः श्रीवेंकटाचार्या एतद्विषयिणीर्बह्वीः कृतीर्व्यातानिषुः । तासु (१) 'अय्याकुमारतातदेशिकसंभावना' (२) 'अय्याकुमारतातदेशिकवैभवप्रकाशिका' इतीदमुभयमत्र विलिख्यते तदीयचरितमूलतया ॥

(Continued)

తంజావూరు
సరస్వతీమహాలు
సందర్శనము

తంజావూరు సరస్వతీమహాలు నిర్వాహకసంఘ గౌరవ కార్యదర్శి యగు
శ్రీయుత ఎస్. గోపాలన్, B. A., B. L., గారిచే
రచియింపఁబడినది.

శ్రీమతి యమ్. ఆదిలక్ష్మి, M. A., గారిచే
ననువదింపఁబడినది.

తంజావూరు సరస్వతీమహాలు నిర్వాహకసంఘార్థమై, గౌరవ కార్యదర్శి యగు
శ్రీయుత ఎస్. గోపాలన్, B. A., B. L., గారిచేఁ
బ్రచురింపఁబడినది.

1957

మూల్యము 50 నయాపైసలు

ముద్రితము :
రత్నం ముద్రాక్షరశాల
11, బద్రయ్యాన్ వీథి,
మద్రాసు-1.

శ్రీ

తంజావూరు సరస్వతీమహాలు సందర్శనము

ప్రపంచమున అత్యద్భుతమైనవి ఆశ్చర్యకరమైనవి అందఱు తప్పక చూచి ఆనందించవలసినవి యేడు విచిత్రములు కలవని యందురు. కాని అవి యేడే కావు. మఱికొన్నికూడ నున్నవి. వానిలో సరస్వతీమహాలు ఒకటి.

ఏదేనొక చిన్న పరిధిలో దీనినిగూర్చి చెప్పుట సాధ్యముకానిపని. అది 'ఇట్టిది' అని చెప్పుటకన్న 'ఇదిమాత్రము కాద'ని చెప్పుట సులభతరము. ఇది కేవలము పురాతత్వవిదుల నాకర్షించు పురావస్తుప్రదర్శనశాల కాదు. ప్రాచీనతను నిరూపించు చిహ్నమాత్రమును గాదు. పాతబడిన ప్రాచీనవిజ్ఞానము భద్రపఱుపబడిన పేటికయును గాదు. ఈ సంస్థ సజీవమై విరాజిల్లుచు నీ కాలమువారమగు మనకు మిక్కిలిగా అభిరుచిని కలిగించునది. ఇతిహాసిక లేక చారిత్రక పరిశోధనకు కేంద్రముగా గణింపదగినది. చరిత్రకే కాక సంగీతము, సారస్వతము, వైద్యము, తదితర విజ్ఞానశాస్త్రముల కన్నిటికి క్షేత్ర మీ స్థలము. అంతేకాదు, విద్వాంసులకు సాహితీగవేషణులకు స్వర్ణయాత్రవంటిది. దక్షిణ హిందూదేశము యొక్క వెలలేని ఆస్తి యిది. భారతదేశమున కంతటికి చివరకు ప్రపంచమున కంతటికి శ్రేయస్సు నాపాదించు రత్నఖని యిది.

ఈ సరస్వతీమహాలు మూడు విభిన్నసంస్కృతీవాహినుల సమ్మేళనవలన కలిగిన త్రివేణీసంగమమువంటి పావనకళాక్షేత్రము. తమిళచోళులు తెలుగు నాయకులు మహారాష్ట్ర మహారాజులయొక్క సంస్కృతి సరిసమైన పాళ్లలో నిచట సంగమించి ఆ యా రాజవంశముల సౌహార్దమును, కళాభిరుచిని వేనోళ్లచాటు దివ్యస్థాన మిది. చిట్టచివరకు ఆంగ్లేయుల ప్రభావము సోకి ఇది పూర్తి సౌభాగ్యము నందుకొన్నది.

చారిత్రకభూమిక :

సరస్వతీమహాలును సందర్శించుటకు ముందు దానికి సర్వోత్తమ మగు స్వరూపము నొసఁగిన పరిస్థితులను, అది యుద్భవించిననాటి వాతావరణమును గూర్చి తెలిసికొనుట ఆవశ్యకమగుచున్నది. ఈ భూమిక యంతయు తంజావూరి చరిత్రయే.

చారిత్రకముగా మనకు తెలియవచ్చిన పాలకులలో 'ముత్తరాసుల'ను వారు ప్రాచీనులు. వీరు తంజావూరుజిల్లాలో 'తిరుక్కాట్టుప్పల్లి' యను నూరి సమీపముననున్న 'సెందలై' అను సారవంతమగు ప్రదేశమునుండి పాలించుచుండిరి. వారికి సెందలై అను నా గ్రామమే రాజధాని. మనకు వారి కాలమునాటి విషయములంతగా తెలియుటలేదు. తొమ్మిదియవ శతాబ్ది మధ్యభాగమున వారు పల్లవులకు సామంతులై యుండిరని, అప్పుడు చోళ చక్రవర్తియగు విజయాలయుడు (క్రీ.శ. 850-907) తంజావూరిని జయించి తన రాజధానిగా జేసికొనెనని మాత్రము తెలియుచున్నది.

ఆహా ! ఆ చోళులనామ మెంత మహత్తరమైనది ! ఎంత ఆకర్షణీయమైనది ! భారతదేశచరిత్రలో చోళుల వృత్తాంతము చాల పుటల నాక్రమించును. ప్రాచీన కాలములో పురాణయుగమున వారు చాల బలవత్తరమైన రాజవంశముగా ప్రఖ్యాతి నొందిరి. వారు పాండవులకు సమకాలికులైనట్లు భారత ముద్ఘోషించుచున్నది. అశోకుని శిలాస్తంభములలో వీరు పేర్కొనబడియుండుటచే క్రీ.పూ. 250 పూర్వమే వీరు ప్రసిద్ధికెక్కినట్లు విదిత మగును. రమారమి 2000 యేండ్లు రాజ్యాధికారము వహించి, రాజకీయముగాను, సాంస్కృతికముగాను ఉన్నతశృంగముల నధిరోహించి 13-వ శతాబ్ది వరకు తమకు సాటి యెవరు లేరని యనిపించుకొన్న శ్రేష్ఠరాజవంశము చోళవంశము.

చోళుల రాజ్యపరిపాలనాకాలమున తమిళభాషయందెన్నో అమరరచనలు వెల్వడినవి. కాబట్టి ఇట్టి చోళచక్రవర్తులకు స్థానమగు తంజావూరు అనేకములగు అమూల్యగ్రంథముల కునికిపట్టై యుండుటలో నాశ్చర్య మేమున్నది.

చోళులకు వెనుక నాయకరాజులు వచ్చిరి. పదునాల్గవ శతాబ్ద్యంతమున చోళమండల మంతయు విజయనగరరాజుల యధీనములోనికి వచ్చినది. అంతవరకు కొందఱు చిల్లర సామంతులు చోళవంశమునకు జెందినట్లు వ్యవహరించుచు తంజావూరు నేలిరి. విజయనగరరాజులు తమ ప్రతినిధుల మూలముగా దక్షిణప్రాంతము నేలుచు వచ్చిరి. క్రీ. శ. 1532 లో అచ్యుతదేవరాయలచే నియమింపబడిన రాజ ప్రతినిధి చెవ్వప్పనాయకుడు తంజావూరికి నాయకవంశమునకు మూలపురుషుఁడు.

నాయకరాజు లందఱును గొప్ప పండితులు; విద్వాంసులు; వారేగాక వారి దేవేరులు సైతము కవయిత్రులు. వారి మంత్రులుకూడ మంచి కవులు, రసజ్ఞులు. ఈ నాయకరాజుల యాస్థానమున సంస్కృతమునందును, తెనుగునందును చక్కని పాండిత్యము గల కవులు, నాటకకర్తలు, విలసిల్లియుండిరి. నాయకరాజుల పరిపాలనాకాలమున, అనగా క్రీ. శ. 1532 నుండి 1673 వరకు రచితములైన ఆంధ్ర గీర్వాణగ్రంథములు నిధులవలె సురక్షితములై యిప్పటికిని ఉత్తమ తరగతి వాఙ్మయముగా ప్రఖ్యాతి నందుచున్నవి.

నాయకరాజుల తర్వాత తంజావూరు కీ. శ. 1674 లో మహారాష్ట్రుల హస్తగతమైనది. ప్రఖ్యాతభారతీయవీరుడు హిందూమతోద్ధారకుడు శివాజీ సోదరుఁడగు ఏకోజీ తంజావూరి నేలిన మొదటి మహారాష్ట్రరాజు. అతని ననుసరించిన తదితర మహారాష్ట్రపాలకులును కళలయం దభిరుచిగలవారై సారస్వతసేవకులై ప్రసిద్ధికెక్కిరి. ఈ మహారాష్ట్రరాజులలో చాలమంది బహుభాషాకోవిదులు. వారు తమిళమును తెలుగును సంస్కృతమును మహారాష్ట్రమును ఆదరించి పోషించిరి. ఈ సరస్వతీమహాలు సమస్తకళాసామగ్రిచే సమకూర్పఁబడి యభివృద్ధినందినది, మహనీయుఁడగు మహారాష్ట్రమహారాజు శరభోజీకాలముననే. అందువలననే ఈ భాండాగారము "మహారాజ శరభోజీయొక్క సరస్వతీమహాలు గ్రంథాలయము" అని అతనిపేర అంకితమై యున్నది. మహారాష్ట్రరాజుల పాలనలో జరిగిన సారస్వతాభివృద్ధి యమోఘము. ఈ కాలపు కావ్యములన్నియు సరస్వతీమహాలు యొక్క సర్వోత్కృష్టసంపదలు.

ఆ వెనుక తుది మహారాష్ట్రరాజుల కాలమున ముఖ్యముగా తులజాజీయు, నతని దత్తపుత్రుఁడు శరభోజీయు ఆంగ్ల, ఫ్రెంచికళలను, సారస్వతమును గూడ పోషించిరి. దీనితో శతాబ్దుల తరబడిని తంజావూరిలో జరుగుచున్న కళారాధన పరాకాష్ఠ నందినది. ప్రాచీనచోళులచే ప్రారంభింపబడిన సారస్వతచిత్రము మెఱుగులు దిద్దబడి సంపూర్ణశోభతో వెలుగొందినది.

చోళుల కాలమునుండి మహారాష్ట్రరాజ్యముయొక్క క్షీణదశ, పతనము వఱకు అనగా క్రీ. శ. 1855 వరకు గల తంజావూరి చరిత్ర అనుబంధమున చేర్చ బడినది.

ఇప్పుడు మనకు సరస్వతీమహాలు నావిర్భవింపజేసిన చారిత్రకపరిస్థితులను ప్రభావములను గూర్చి కొంత అభిప్రాయ మేర్పడినది గదా! ఇక పుస్తకభాండా గారముపై దృష్టి సారింతము.

భాండాగారముపై ఒక దృష్టి:

పుస్తకభాండాగారమునకు వెలుపల యెదుట కొంత బయలుస్థలమున్నది. అందు చక్కని కూటములో ఆకర్షణీయమైన చలువరాతిపై మానవప్రమాణ శిలా విగ్రహ మున్నది. అది మహారాష్ట్రరాజు శరభోజీ మహారాజుది. అది తూర్పు ఇండియా కంపెనీవారిచే అతని జీవితకాలముననే క్రీ. శ. 1807 లో అచట స్థాపింప బడినది. ఫ్లాక్స్‌మాన్ అను ప్రశిద్ధ శిల్పకారునిచే నిర్మించబడినది. భారతీయ సంప్రదాయానుసారముగా నది పుస్తకభాండాగారము నెదుట చేతులు జోడించు భంగిమలో నున్నది. శరభోజీమహారాజుగారి కోరికప్రకారము మొదట యుద్ధ వీరుని భంగిమలో కత్తి బయట లాగియున్న శిల్పము అతిత్వరితకాలములో సరస్వతీ దేవికి అమరాంజలి నర్పించు విధముగా మార్చబడినదని చెప్పుదురు.

ఈ విగ్రహ మొక నున్నని నల్లరాతి పీఠముపై నమర్చబడియున్నది. ఒకే రాతితో, నిగ్గులుదేరు నల్లని కాంతితో, మిక్కిలిగా మెఱుగులు తీర్చిన $18\frac{1}{2}' \times 16\frac{1}{2}'$ కొలతగల జాతి పీఠమిది. ఇది నాయకరాజుల స్మృతిచిహ్నము.

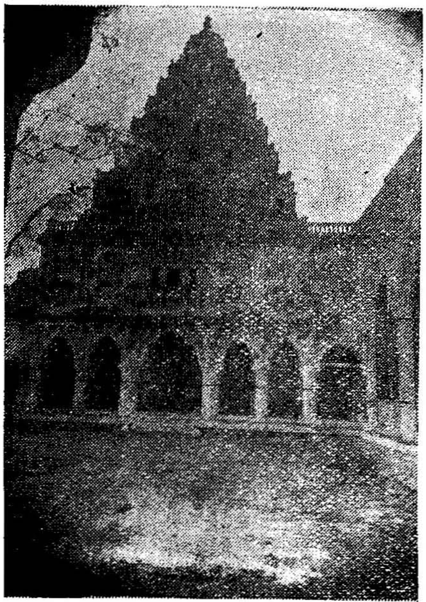

ఆయుధశాల గోపురము

శరభోజీమహారాజు విగ్రహమున్న కూటము 16వ శతాబ్ది నిర్మాణము. ఇది 'నాయకరాజుల కొలువుకూటమ'ని ప్రసిద్ధి జెందినది. ఈ కూటమున విశిష్టధ్వని సంవాహకగుణములు కలవు. మూడు వందల గజములకు పైగా దూరమున నున్న వారికికూడ ఇక్కడి మాటలు సులభముగా వినబడును.

ఇంక శిల్పమున్న హాలునుండి వెనుకకు పుస్తకభాండాగారమునకు వచ్చునప్పుడు ప్రాచీనమైన ఆముధశాల గోపురము ఒకవైపునను, ఘారా బురుజు మరియొక వైపునను గోచరించును. ఈ ఘారాబురుజున నాయకరాజులు సరియైన కాలపరిమాణమును తెలుపు యంత్రవిశేషము నుంచుకొని యుండిరట. శరభోజీ శిలావిగ్రహకూటమునకు పుస్తకభాండాగారమునకు మధ్యనున్న బయలు ప్రదేశము, అత్యున్నతమైన ఆయుధశాల గోపురముతోను, ఘారా బురుజుతోను మనోహరమగు నొక చక్కని దృశ్యముగ కనులకు గట్టును. వదలి వచ్చినను మనస్మృతిపథమున నీ దృశ్యము మాటిమాటికి మెఱయుచునే యుండును.

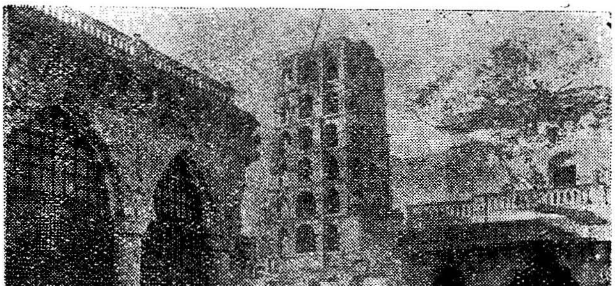

ఘారాబురుజు, రెండువైపుల కళాప్రదర్శన శాలయు.

విగ్రహకూటమును, ఉత్తరమువైపు నున్న నాయకరాజుల పూజాకూటమును ఆయుధశాలా గోపురపు అడివారమున నున్న హాలును నేటి తంజావూరి కళాప్రదర్శన శాలకు స్థానములై యున్నవి.

పుస్తకభాండాగారమున అడుగిడిన వెంటనే మనలో నేదో యొక భక్తి భావ మంకురించును. అది మనలను తన్మయులను గావించును. దీనికి కారణము "సరస్వతీమహా"లను దివ్యనామము. అంతకన్న అచ్చట గోచరించు అవాఙ్మనసగోచరమగు తేజఃపుంజము మనలను కొన్ని క్షణములపాటు రసముగ్ధులను చేయును. ఈ పుస్తకశాల నాయకరాజుల కాలపు విశాలకూటమున నున్నది.

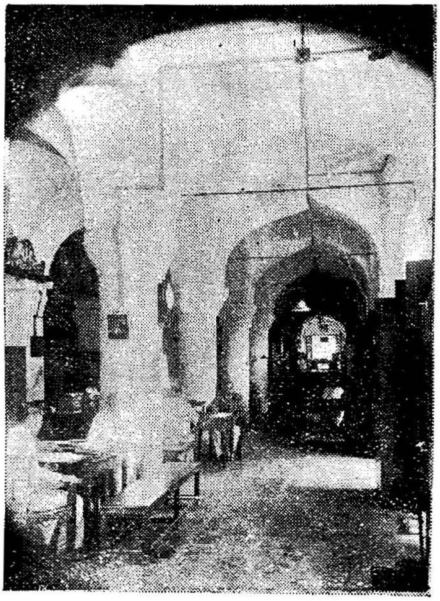

సరస్వతీమహాలు లోపలి దృశ్యము

తంజావూరిలో కనబడు భవనములలో చాలవరకు చోళులచేతను, నాయకరాజుల చేతను నిర్మితములు. మహారాష్ట్రులు గొప్ప యుద్ధవీరులు. భవననిర్మాణమున వారి కభిరుచి యున్నట్లు లేదు. కాని కళయొక్క విలువను గ్రహించిన రసజ్ఞులు కావుననే నూతననిర్మాణముల గావింపకున్నను తమకుముందేలిన రాజుల భవనములను భద్రముగా కాపాడిరి. వారి కాకళాగౌరవమే లేకున్న తంజావూరి భవనము లన్నియు నేనాడో శిథిలములై యుండెడివే.

శరభోజీరాజు యొక్క అపూర్వములగు అచ్చు పుస్తకములు:

సరస్వతీమహాలు భాండాగారమున తమ ప్రాచీనతచే మనలను ముగ్ధుల నొనర్చు వస్తువు లనేకము లున్నవి. పుస్తకములు, వ్రాతప్రతులు, తాళపత్ర గ్రంథములు భద్రపఱుపబడిన పెద్ద కొయ్యబీరువాలు యెన్నో శతాబ్దములనుండి అచట నున్నవి. పుస్తకభాండాగారముయొక్క ఈ శూన్యమూలలలో ప్రాచీనకాలపు

పనితనమును తెలియజేసే పెద్దపెద్ద కొయ్యఅరలలో శరభోజీమహారాజు భద్రపఱచిన ఆంగ్ల అచ్చుపుస్తకము లున్నవి. ప్రతి పుస్తకమునందును నీ విద్వన్మహారాజుయొక్క స్వహస్తముద్ర గలదు. శరభోజీ అత్యాతురత గల గొప్ప చదువరి. అత డనేక భాషలను చదువగలిగి యుండెను. అతని అచ్చు పుస్తకములలో లాటిన్, గ్రీకు, ఇటాలియను, ప్రెంచి మొదలగు విదేశభాషా గ్రంథములును గలవు. ఇక భారతీయ భాషలను గూర్చి చెప్పవలసినదే లేదు. బహుభాషావిశారదుఁడే గాక శరభోజీ వివిధ విజ్ఞానశాఖలయందు సమరసమైన అభిరుచి గలవాఁడు. అతని పుస్తకములు, వ్రాత ప్రతులు వివిధవిషయములకు సంబంధించినవై, ఆ మహారాజుయొక్క సర్వతోముఖ మైన ప్రతిభకు, సర్వంకషమైన ప్రజ్ఞకు తార్కాణములై విలసిల్లుచున్నవి. అతని అచ్చు పుస్తకములలో అమూల్యములైన ఆంగ్ల గ్రంథముల అపూర్వప్రథమ ముద్రణ ప్రతులున్నవి. 'తాకెరే' (Thacheray) వంటి ప్రఖ్యాత రచయితల రచన లతో గూడిన సమకాలీనపు ఇంగ్లీషుదేశ పత్రిక లతిజాగ్రత్తగా బైండు కట్టింపబడి శరభోజీ మహనీయుని పవిత్రస్వహస్తముద్రతో నేటికిని భద్రముగా నున్నవి. ఇంతే గాక ఐరోపీయభాషల కన్నిటికిని, ఆసియాఖండపు భాషల కన్నిటికిని నిఘంటువులు వ్యాకరణగ్రంథములు ఇచ్చట శరభోజీచే చేర్చిపెట్టబడి యున్నవి. వీనితోపాటు వివిధవిషయములను సువ్యక్తము చేయు చిత్రపటసహితములగు పుస్తకము లనేక భాషలలో నున్నవి.

పటములు, ఛాయాపటములు :

శరభోజీమహారాజు భద్రపఱచిన పటములు ఛాయాచిత్రములు కూడ చాల విశిష్టమైనవి. రమ్యములగు ప్రకృతిదృశ్యములు, సమకాలీన ఆంగ్లదేశపు పరిస్థితులు, లండను దృశ్యములు, ఐరోపీయ రాజధానులు, హిమాలయపర్వతపు దృశ్యములు, మొదలగున వెన్నో పటములు, ఛాయాచిత్రములు, కన్నులకు పండువొనగూర్చును. శరభోజీ తన స్వంత చిత్రకారులచే అనుకరణ కళకు చక్కని యుదాహరణము లనదగు చిత్రముల వ్రాయించినాడు. సహజములను దేశీయరంగులతో తాను పెంచిన అపూర్వములగు పక్షులు, అశ్వశాలయందు గోష్ఠమునందు గల ఉత్తమజాతి పశువు లను గుఱ్ఱములను, అంగరక్షకుల దుస్తులను చిత్తరువులు వ్రాయించినాడు.

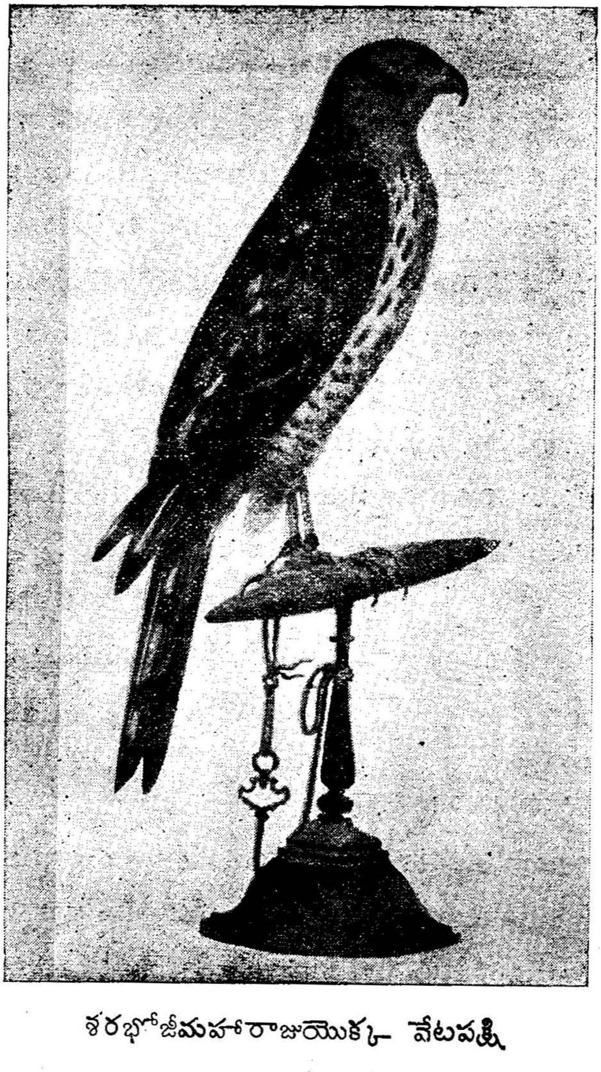

శరభోజీమహారాజుయొక్క వేటపక్షి

శరీరకశాస్త్రమునకు వృక్షశాస్త్రమునకు సంబంధించిన చిత్రఫలకములను పాశ్చాత్యచిత్రకారులచేతను, దేశీయులచేతను వ్రాయించిన కీర్తి శరభోజీ మహారాజుదే. ఇవి సునిశిత పరిశోధనకు పరిశ్రమకు సమున్వైన క్షేత్రములై యున్నవి.

వివిధ దేశీయుల దుస్తులను గూర్చిన అతని పుస్తకము లతిరమ్యములైనవి. యుద్ధశాస్త్రమును గూర్చి క్రీడా విశేషములను గూర్చి అతఁడు సమకూర్చిన పుస్తకము లాకర్షణీయములు. కాని ఈ సందర్భములో ముఖ్యముగా పేర్కొనదగినది ఫ్రెంచి భాషలోని ముఖభావమనోభావవిజ్ఞానశాస్త్రము. (Physiognomy) దీనిలో మానవ ముఖములు జంతుముఖముల ప్రక్క ప్రక్కన చూపబడి యున్నవి. దీనివలన ఆయాఆకృతి గల ముఖముల మానవులకు నడవడికలోని సామ్యత నిరూపించబడినది.

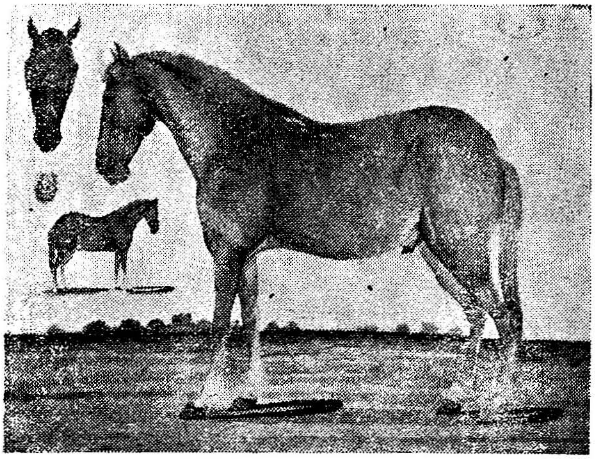

శరభోజీమహారాజుయొక్క గుఱ్ఱములలో నొకటి.

ఈ అచ్చుపుస్తకముల దాటి వెళ్ళితిమేని తూర్పు వరుసలో మహారాష్ట్ర వ్రాతప్రతుల అరలకు వచ్చెదము. చిత్రమైన ఆకాలపు నేత విధానమును, వ్యక్త పఱచు గుడ్డచే చుట్టబడియున్నవి. ముఖ్యముగా నిప్పుడు క్షీణదశలోనున్న లక్కరంగు పరిశ్రమఫలితము లగు కరుప్పూరు వస్త్రము లిందుపయుక్తములై యున్నవి. ఈ వ్రాతప్రతులు వేదాంతము, వాఙ్మయము, సంగీతము, విజ్ఞానము, మొదలగు శాఖలకు సంబంధించినవి. ముఖ్యముగా మహారాష్ట్రభాషయందు తంజావూరి నేలిన రాజులచే రచితములైన నాటకము లున్నవి. శరభోజీకూడ కొన్ని నాటకములను రచించియున్నాడు. భూగోళమునకు సంబంధించిన ఒక విచిత్రగ్రంథ మిక్కడ నున్నది. 'దేవేంద్ర కొరవంజి' అను నాగ్రంథము గేయరూప మగు కృతి. దేశాటనముచేయు ఒక యెఱుకసాని ప్రపంచములో తాను చూచిన విభిన్నస్థల

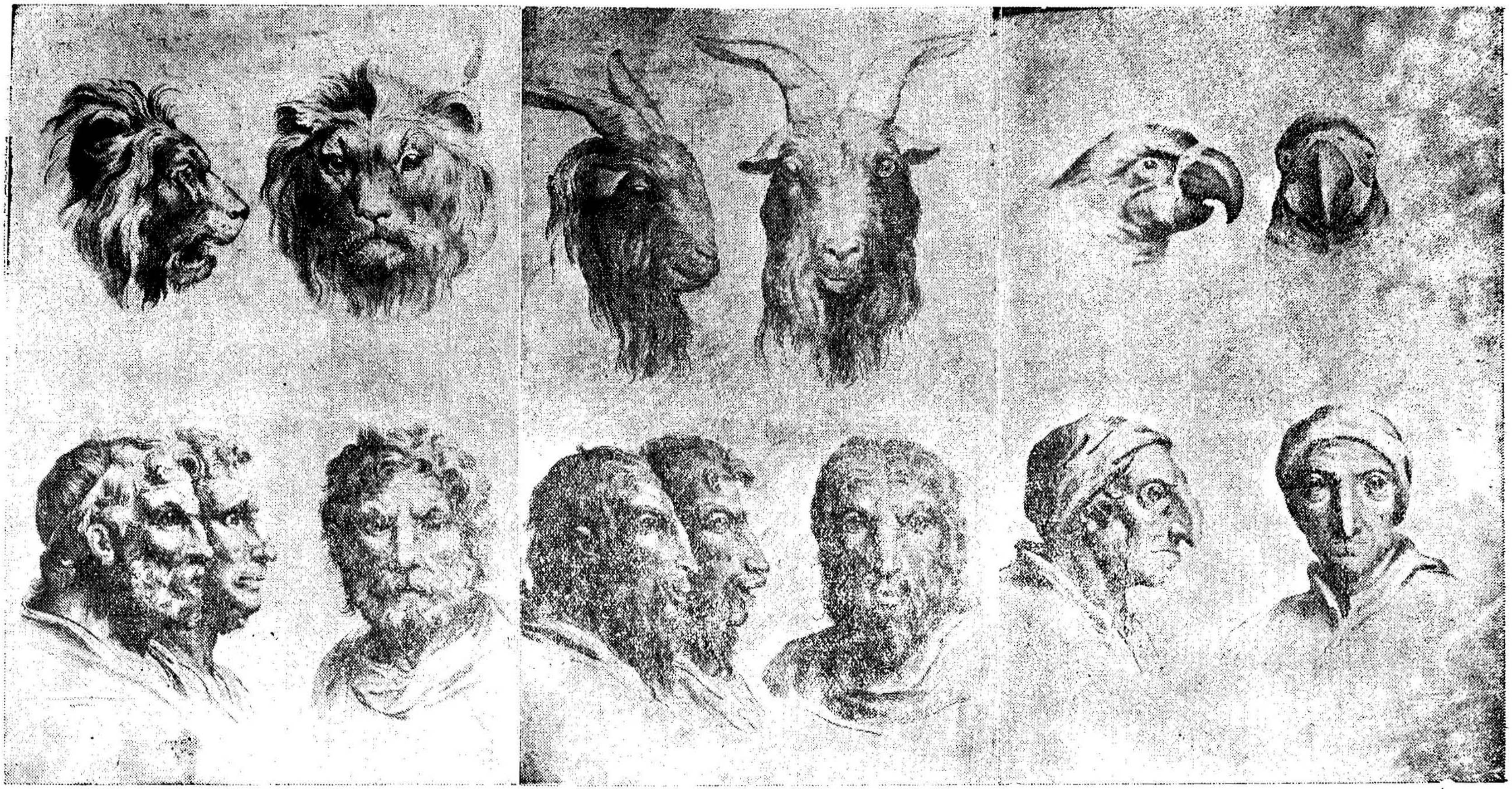

ఫ్రెంచిభాషలోని సాముద్రికగ్రంథమునుండి కొన్ని పటములు.

ములను గూర్చి పాటలుగా పాడినట్లున్నది. దీని రచయిత: శరభోజీమహారాజు. పాఠశాలలో బాలబాలికలకు పాఠ్యపుస్తకముగా నుపయోగించుటకీ గ్రంథము నా రాజు వ్రాసినట్లు చెప్పుదురు.

ఈ భాగములలో గల మఱియొక విశేషము యేమిటంటే, చిత్రపటసహితము లగు మహారాష్ట్ర కాగితప్రతులు, మహాభారతము, భాగవతమునకు సంబంధించిన కథలను కనులయెదుట సాక్షాత్కరింపజేసినట్లుండును. ఈ మాలికలలో గల కట్టలపై అట్టలు అతిరమ్యములైన చిత్తరువులతో గూడినవి. ఉదాహరణకు మహాభారతమునకు సంబంధించిన ప్రతికట్ట అట్టమీదను నా మహాకథకు జెందిన ఏదేని యొక్క ప్రధాన ఘట్టము చిత్రరూపమున వ్యక్తీకరింపబడియుండుటగానన గును. ఈ రచనలన్నియు మాధవస్వామి యను ప్రఖ్యాతుడగు యోగిపుంగవుని పేర నున్నవి. ఈ యోగి మాయూరము సమీపమున నివసించిన ఏకనాథుని శిష్యుడు, వంశీయుడును. ఈ చిత్రపటము 250 సంవత్సరముల క్రితము వ్రాయబడినదైనను రంగులు కొంచెమైన మసకగ్రమ్మక సవీనములుగా నున్నవి.

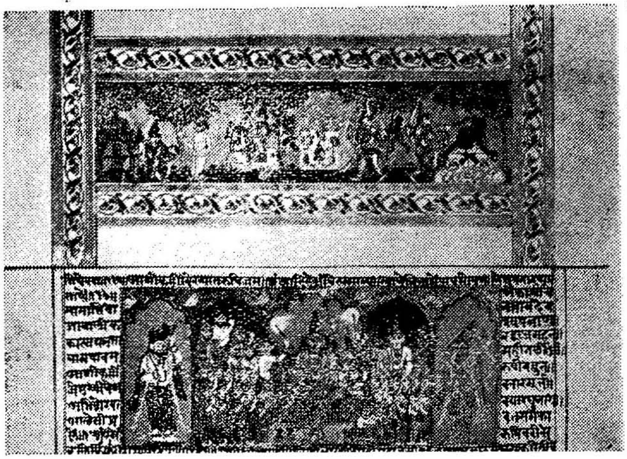

పైన - శుకుడు పరీక్షిత్తుకు భాగవత ముపదేశించుట.
క్రింద - మహాభారత యుద్ధమున శ్రీకృష్ణ సారథ్యము.

ఆ వెనుక మనము తెలుగు పుస్తకములదగ్గరకు వచ్చెదము. నాయకరాజుల తర్వాత తెలుగుభాష తెలుగువాఙ్మయము యెంతమాత్రము తంజావూరిలో క్షీణించలేదన్న విషయము మనము జ్ఞప్తియం దుంచుకొనవలసియున్నది. మహారాష్ట్రరాజు లందఱు తెలుగున గొప్ప విద్వాంసులు. వారిప్రాపున ఆంధ్రసరస్వతి అన్ని భంగిములలో నృత్యముచేసినది. ఫలితార్థ మేమన నాయకరాజుల కాలము నాటివేగాక ఆ వెనుకగూడ చక్కని తెలుగు గ్రంథములు వెలసినవనుట యీ భాగము నిరూపించును. రఘునాథనాయకుడు, విజయరాఘవనాయకుడు మొదలగు తెలుగు నాయకరాజులు, రామభద్రాంబ, రంగాజమ్మ మొదలగు ప్రతిభా

వంతులగు వారి దేవేరులు, ఆ రాజుల నాశ్రయించిన కవులు మెన్నో అమూల్యము లగు రచనలను తరతరముల తెనుగువారికి నుత్సాహము జనించునటుల రచించి యున్నారు. యక్షగాన మను ప్రత్యేక దేశీయ నాటకశాఖకు తంజావూరు ఆచార్య పీఠమువంటిది. నాయకరాజులచేతను వారల ననుసరించిన మహారాష్ట్రరాజులచేతను రచింపబడిన సంగీతరూపకము లీనాటికి 'మెలటూరు' (తంజావూరు జిల్లాలోని గ్రామము) మొదలగు గ్రామములలో ప్రదర్శింపఁబడుచు ప్రసిద్ధి జెందియున్నవి.

ఆయా భాషల గంభీరతను తత్త్వాన్ని తెలియజేయునటుల ఈ భాండాగార మున సంస్కృతకావ్యములు తెలుగులిపిలోను, తెలుగురచనలను నాగరిలిపిలోను తమిళ గ్రంథ లిపులలోను, తమిళ గ్రంథములు తెలుగు నాగరి లిపులలో వ్రాయించ బడియున్నవి.

అపూర్వములగు తెలుఁగు గ్రంథములు:

ద్రవిడదేశమందలి తెలుగువాఙ్మయ మనుశాఖ ఇచటనే యంకురించినది,

పైన - శివాజీ, అతని గురువు సమర్థ రామదాసుస్వామి.
క్రింద - నారాయణ సుధి, (శబ్దభూషణ కృతికర్త)

అభివృద్ధి నందినవి. దక్షిణదేశమందలి ఈ శాఖకుగల విశిష్ట స్థానము నిప్పుడిప్పుడే తెనుగువారు గుర్తించినారు.

ఇచ్చటి తెనుగు కావ్యములలో ముఖ్యముగా పేర్కొనదగినవి 'రఘునాథ నాయకాభ్యుదయము', 'కట్టా వరదరాజు రామాయణము'. రఘునాథనాయకాభ్యుదయమున 400 యేండ్ల తంజావూరు అంతఃపురభవనము వర్ణితమైనవి. ఆయా పరిసరప్రదేశముల గూర్చి గూడ నిందుగలదు. దీనినిబట్టి అంతఃపురద్వారమునకు సరస్వతీమహాలునకు బయట నుండే పొన్న చెట్టు రమారము 400 యేండ్లకు పైగా వయసుగలదని తెలియును. ప్రధానద్వారమున కెదుట ఏనుగుశాలలుండెడి వని, ఇప్పటికిగూడ, ఈ తరమువారుగూడ ధ్వనిశాస్త్రజ్ఞులుకూడ అత్యద్భుతమని ముక్కున వ్రేలిడుకొను సంగీతమహాలు పదహారోశతాబ్ది ప్రథమపాదమందే యుండిన దని తెలియును.

తమిళులకు కంబరామాయణ మెట్టిదో, హిందీమాట్లాడు ఔత్తరాహులకు తులసీరామాయణ మెట్టిదో తెలుగువారికి కట్టావరదరాజు ద్విపదరామాయణ మట్టిది. కావ్యకర్త స్వహస్తముచే లిఖించుకొన్నప్రతి యొకటి ఈ పుస్తకభాండాగారమున సురక్షితమై యున్నది. కట్టా వరదరాజు కరికాలచోళునినుండి తన వంశక్రమమును చెప్పుకొనియున్నాడు. ప్రసిద్ధమైన తెలుగుకావ్యము తమిళదేశపు చోళరాజవంశీయునిచే రచిత మగుట యతిముదావహమైన విషయము.

తంజావూరి నేలిన రెండవ మహారాష్ట్రరాజు శహాజీ భావుకుడగు సంగీతజ్ఞుడు. ఇతడు తాను రచించిన మధురములైన తెలుగుపాటలచే తన వెనుక రాబోవు త్యాగరాజు స్వర్ణయుగమునకు నాందిపూజ యొనర్చినాడు. ఇతనివి ఐదు వందలకు పైగా తెలుగు పాటలు లభ్యములై యున్నవి.

తమిళ వ్రాత ప్రతులు

తర్వాత తమిళ వ్రాతప్రతులను సమీపించెదము. విశేషము ఏమిటంటే చోళుల కాలమునసే గాక తెలుగు నాయకరాజుల కాలమున, మహారాష్ట్రరాజుల కాలమున గూడ తమిళవాఙ్మయము వృద్ధినొందినది. కావుననే ఇంతవరకు కని విని యెరుగని 'తిరుచ్చిట్రమ్బలకోవై యార్' 'తిరువాయ్ మొళి', 'నాలడియార్', 'పెరుందేవనార్ భారతము' మొదలగు గ్రంథములకు విపులవ్యాఖ్య లిచ్చుట

లభ్యము లగుచున్నవి. "తిరుక్కురళ్" యొక్క అపూర్వపాఠములును నిచట దొరికినవి. ఇవి యన్నియు వేనికవియే ప్రత్యేక సాహిత్యఖండముగా భాసించుచు కొన్ని ఇటీవల గ్రంథాలయము వారిచే వెలుగును చూచినవి.

ఈ తమిళభాషాభాగము విజ్ఞానగ్రంథములతో వైద్యగ్రంథములతో నిండియున్నవి. రసాయనములను తయారుచేయు విధము లిఖితప్రతులలో నున్నవి. ముఖ్యముగా శరభోజీమహారాజు వైద్యశాస్త్ర వ్రాతప్రతు లిచ్చట నున్నవి. 'శరభేంద్ర వైద్యవిధానముల'ని పద్దెనిమిది సంపుటము లున్నవి. శరభోజీ తంజావూరిలో తన పాలనాకాలమున 'ధన్వంతరి మహాల'ను వైద్యసంస్థను జరుపుచుండెడివాడు. ఈ విషయ మేలకో రావలసినంత ప్రసిద్ధికిరాలేదు. ఇచ్చట శరభోజీరాజు ఆయుర్వేదము, యునాని, ఆలోపతీ, సిద్ధ, మున్నగు శాఖలలో పరిశోధనలు సాగించు ప్రసిద్ధ వైద్యుల రావించి వివిధములగు రోగముల నిదానములను వాటి నివారణ విధానములను పద్దెనిమిది బృహత్సంపుటములలో నిమిడ్చినాడు. ఈనాడు నవీనముగా పేర్కొనబడు కాంసరు, మధుమేహము, క్షయ మున్నగు వ్యాధుల నివారణకు ఓషధులు రసాయములు పేర్కొనబడియున్నవి. వీనిలో చాలవరకు వైద్యులచే వాడి చూడబడి ఫలితము సానుకూలముగా నుంచుటచే నీ సంపుటములలో ప్రకటితము లైన వానిని వైద్యులందఱు వరప్రసాదములుగా పరిగణించున్నారు.

మోడి లిపి

పుస్తక భాండాగారమున నటునిటు తిరుగుచుండగా మన దృష్టికి పెదపెద్ద కాగితపు వ్రాతప్రతుల కట్టలు కనిపించును. ఇవి 'మోడి' యను వింతలిపిలో నున్నవి. మహారాష్ట్రరాజుల కాలమున మోడి రాజకీయలిపి. అన్ని రాజకీయవిషయములు వ్యవహారములు నీ లిపిలో వ్రాయుచుండెడివారు. ఈ నాటికి మహారాష్ట్ర దేశమున నీ లిపి సజీవమై వ్యాప్తిలో నున్నది. కాని మదరాసు రాష్ట్రమున స్వల్పసంఖ్యాకుల కే ఈ లిపి తెలియును. బెజవాడ వరకు శరభోజీమహారాజు చేసిన పర్యటనవృత్తాంత మిందు గలదు.

సంస్కృత గ్రంథములు

ఇంక మనము సరస్వతీమహాలులోని సంస్కృత వ్రాతప్రతులను చూడవలసియున్నది. సంస్కృతగ్రంథములే ఈ భాండాగారమున నెక్కువగా నున్నవి.

ఇచ్చటి సంస్కృతగ్రంథముల వైవిధ్యమును, సంఖ్యను బట్టియే సరస్వతీమహాలు ప్రపంచమందలి పెద్ద ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారముగా నెన్నబడుచున్నది.

కావున ఇచ్చటి సంస్కృత లిఖిత ప్రతులనుబట్టియే ఈ భాండాగారము ఖ్యాతి దశదిశల వ్యాపించినదని వేఱుగ జెప్పనవసరము లేదుగదా. మంత్రశాస్త్రమునకు వైదికవాఙ్మయమునకు, అజ్ఞాతములైన విషయములకు సంబంధించిన బృహద్గ్రంథములు, వైద్యశాస్త్రమునకు సంగీతము, విజ్ఞానము లలితకళలకు సంబంధించిన అమూల్య గ్రంథములు ఈ భాండాగారపుటరలలో నున్నవి. ఇవి యన్నియు ప్రసిద్ధి కెక్కిన కవులచేతనే గాక నాయకరాజులచేతను మహారాష్ట్రరాజులచేతను వారి ప్రజలచేతను గూడ రచితములైనవి. గోవిందదీక్షితులు త్రయంబకరాయమఖి మొదలగువారి నామము లీనాటికి నీ ప్రాంతములవారు స్మరించుచుందురు. వైద్యము లోను, విజ్ఞానములోను అభిరుచికలవారి కిచ్చట పరిశోధనకు కావలసిన సాధనసామగ్రి లభింపగలదు. ఉదాహరణకు ఒక్క 'ఆనందకందము'ను సంస్కృతగ్రంథమున వైద్యము, రసాయనము మొదలగు విషయములే కాక అణుశక్తికి భౌతికశాస్త్రమునకు సంబంధించిన విషయములు విశేషముగా గలవు. లోహములను చిరకాలము ఛేదములేక కాంతిగా నొనగూర్చు విధానము లిందు పేర్కొనబడియున్నవి.

అశ్వశాస్త్రము — గజశాస్త్రము

ప్రతిదినమును వందలకొలది జనులు పుస్తక భాండాగారమున కరుదెంచి విస్మయమునందు గ్రంథములను ప్రత్యేకముగా పేర్కొనదగియున్నది. ఉదాహరణకు

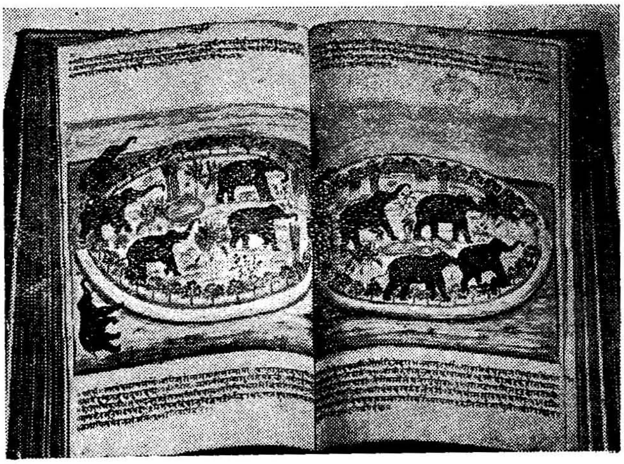

ఏనుగలను పట్టు విధము

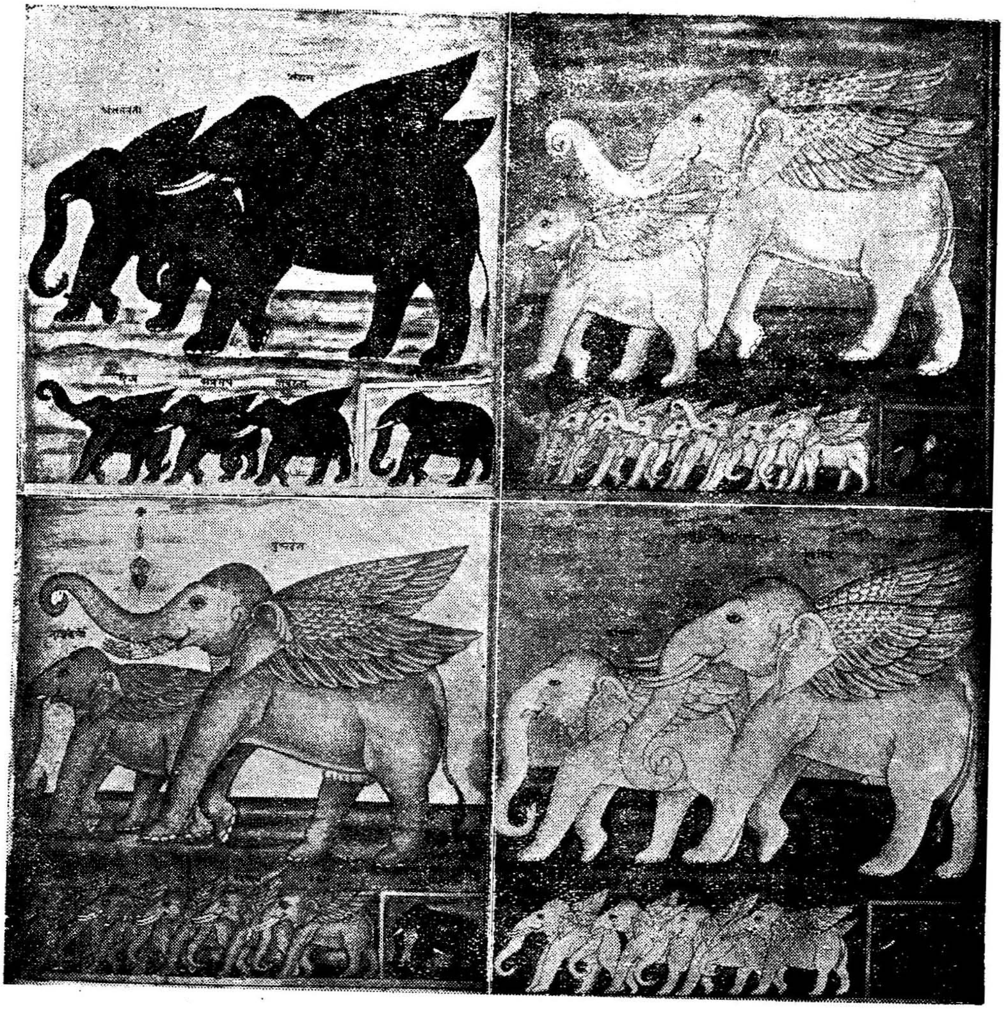

నాలుగుదంతములును ఆరుదంతములును గల దిగ్గజములు.

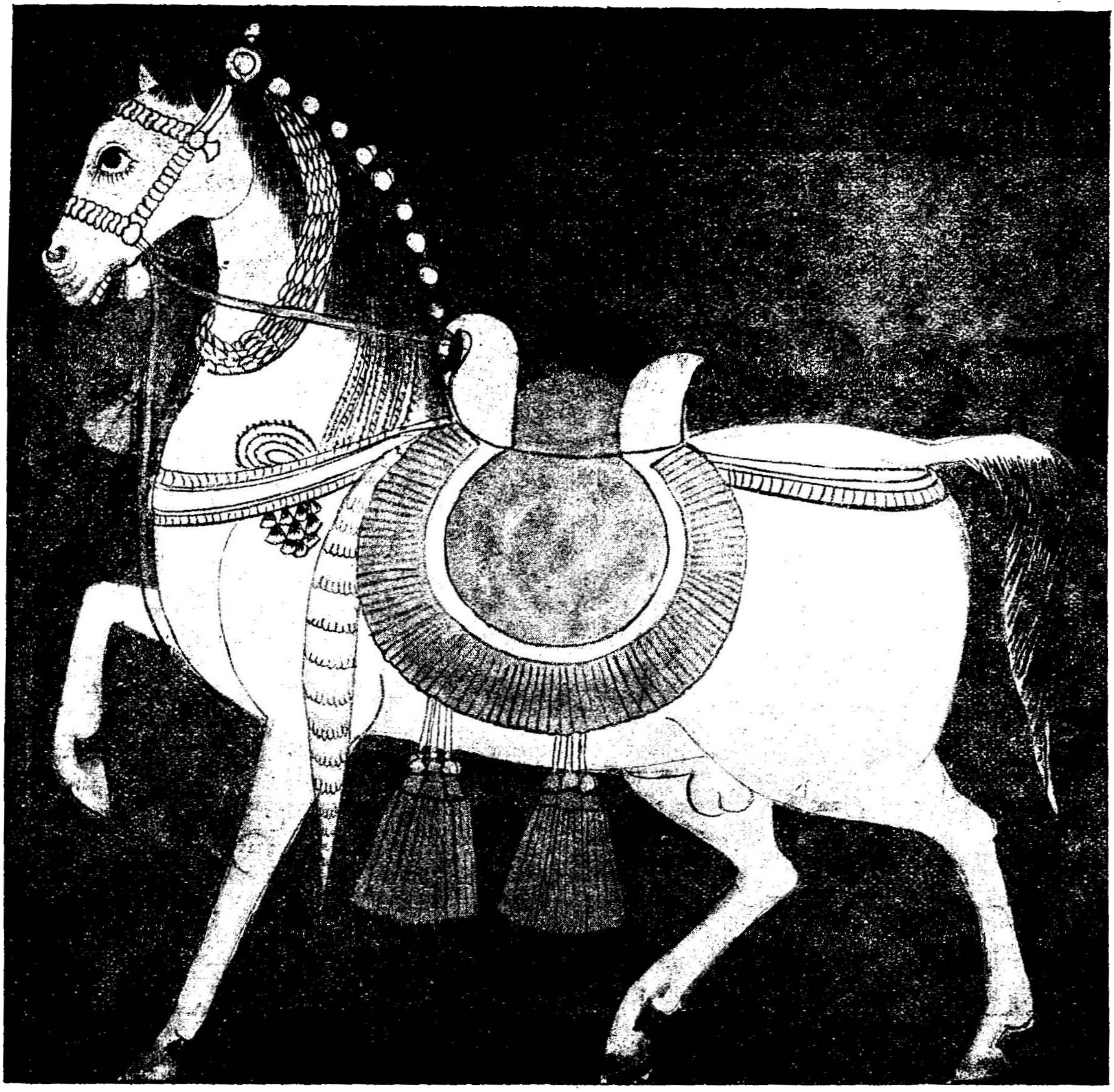

రాజాశ్వము

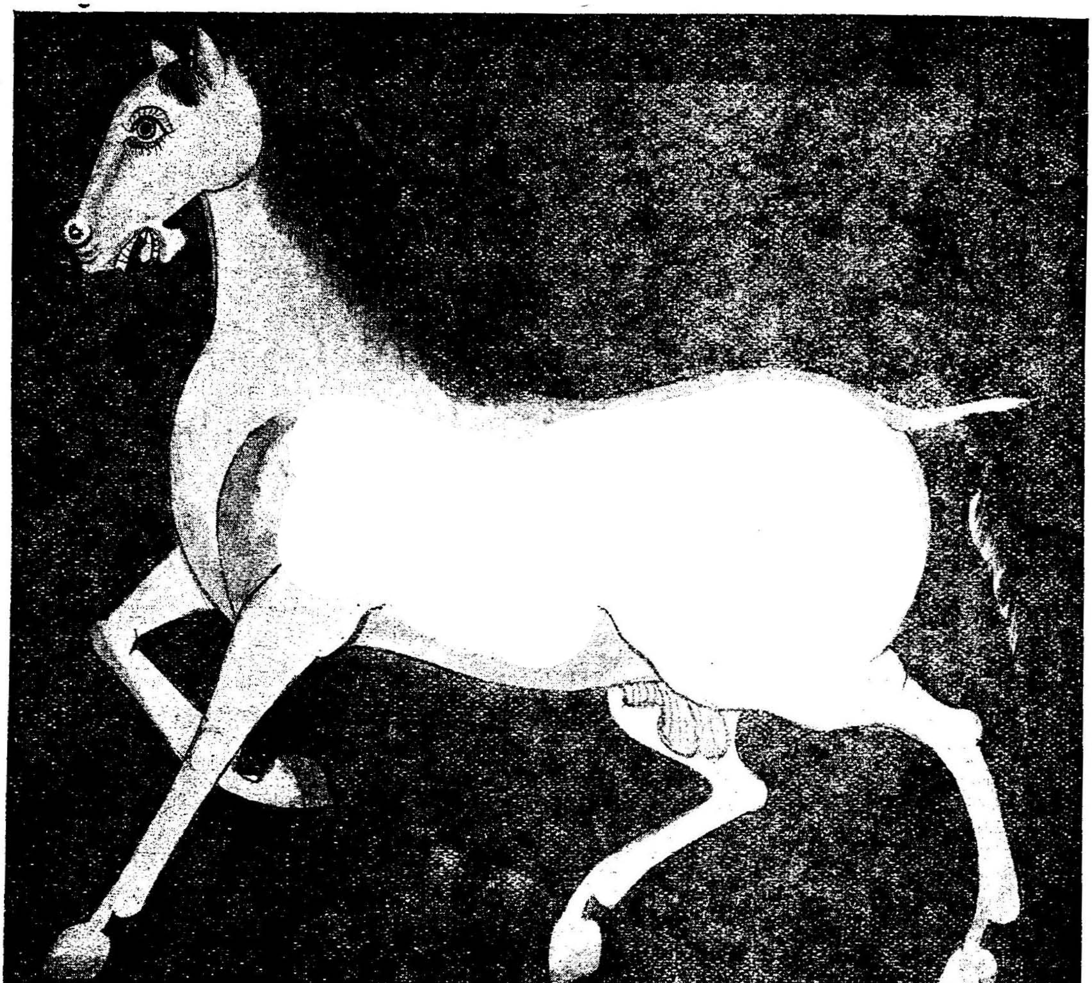

ఉపరంధ్రమను చోట గుర్తుగల అశ్వము

అశ్వారూఢ రతి — అశ్వాకారముగల స్త్రీల సమూహము

గజశాస్త్రము, అశ్వశాస్త్రము, కొన్ని సూక్ష్మదర్శినికి వీలుపడు వ్రాతప్రతు లున్నవి. గజశాస్త్రము, అశ్వశాస్త్రము చిత్రపటసహితము లగు ఉద్గ్రంథములు. ఇందు ఆయా జంతువుల శారీరకావసరములు, పెంచు విధానము, వాటి రోగములు వాటి నివృత్తిమార్గములు కలవు. ఈ విషయములలో ఈ గ్రంథములు ప్రామాణిక ములు. అమెరికా విద్వాంసు డొకడు ఇక్కడి వ్రాతప్రతులను వినియోగించుకొని 'మాతంగలీల ' లేక ' హిందువుల గజసంపద ' అను పుస్తకమును వెల్వరించినాడు. సరస్వతీమహాలు అశ్వశాస్త్రమును కొన్ని ముఖ్య చిత్తరువులతో ప్రకటించి యున్నారు. వీనిలో గల చిత్రపటము లన్నియు నిత్యానందదాయకములు. ఈ చిత్ర ములలో ఱెక్కలుగల గుఱ్ఱములు, ఏనుగులు, చిత్రితములై యుండుటను జూచి కేవల మివి పుక్కిటిపురాణములకు జెందినవేగాని జంతువిజ్ఞానమును నిరూపించునవి గా వని కొందఱు అభిప్రాయపడవచ్చును. కాని జీవశాస్త్రరీత్యా పరిణామదశలో జంతువులకు ఱెక్కలుండెడి వని నిరూపిత మగుటచే వీని యథార్థత నిర్ధారితమైనది. ఇంతేకాక గజశాస్త్రములో నుదహరింపబడిన రెండుమూడు జతల దంతములుగల యేనుగులు కూడ ఊహామాత్రములు కావని మొనమొన్న బెల్జియను కాంగోలో వధింపబడిన రెండు జతల దంతములుగల యేనుగ నిరూపించుచున్నది.

సూక్ష్మాక్షరములు

చర్మచక్షువులకు సునాయాసముగా గోచరింపని అక్షరజాలముతో గూడిన వ్రాతప్రతులు కొన్ని యున్నవి. సూక్ష్మదర్శిని సహాయమున వానిని నతిప్రయాసచే చూడవచ్చును. ఆ కాలపు వ్రాయసగాండ్ర నైపుణ్యము నీ వ్రాతప్రతులు చెప్పక చెప్పుచున్నవి.

చిత్రపట సహితములైన ఋగ్వేదపు వ్రాతప్రతులు చక్కని తీర్చి దిద్దిన లిపికి తోరాణములై చూపరుల నాశ్చర్యమగ్నుల జేయునవై యున్నవి.

సంస్కృత లిఖిత పుస్తకములను గూర్చి సరిగా చెప్పదలచుకొన్న దంతటిని చెప్పుట సుసాధ్యము కాదు. ఈ భాగమునకు సంబంధించిన క్యాటలాగులే ఇరువది సంపుటము లున్న వనిన ఈ దీని విస్తృతిని వైవిధ్యమును గూర్చి చిన్న పరిధిలో తెలియపఱచుట యెంత దుష్కరమో వెల్లడి కాగలదు.

పై విధముగా వివిధ భాషలకు సంబంధించిన వ్రాతప్రతులే గాక ప్రస్తుతము అచ్చులోలేని యెన్నో అపూర్వ తాళపత్రగ్రంథములు, కాగితపు ప్రతులు అచ్చు

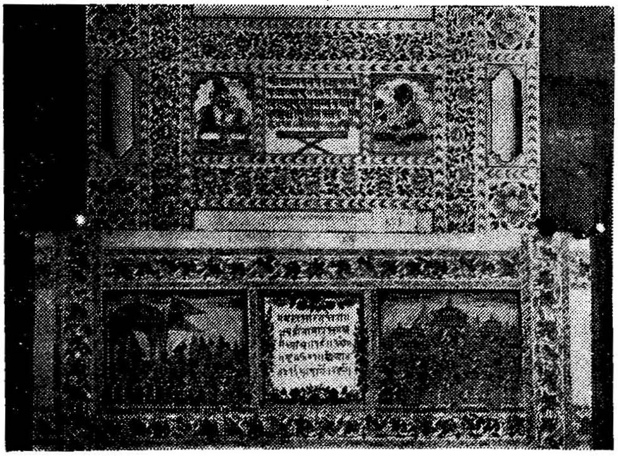

పొత్తము లీ భాండాగారమున ననేకము లున్నవి. ఈ ముడి సరకు సాహాయ్యమున హిందూ దేశ చరిత్రను పునర్నిర్మాణము చేయుటకు వీలగుచున్నది. ముఖ్యముగా బ్రిటిషు పాలనకు ముందు చరిత్రకు సంబంధించిన విషయములు, ప్రతాపసింహుని, తులజాజీ పాలనకు జెందినవి తెలియవచ్చినవి. 1730 నుండి ఏబది యేండ్ల కాలములో జరిగిన సంఘటనలు దక్షిణ హిందూదేశచరిత్రలో మైలురాళ్లు. తూర్పు ఇండియా కంపెనీ రాజ్యాధికారి కావడము, మహారాష్ట్ర పీష్వాలు ప్రతిఘటించడము, హైదరలీ టిప్పుసుల్తానుల దండయాత్రలు, తంజావూరికి కర్ణాట నవాబుకు జరిగిన సంఘర్షణ మొదలగు వానిపై ఈ భాండాగారమందలి విషయములు వెలుగును ప్రసరింపజేయును. పై సంఘటనలకు చాలవాటికి తంజావూరు కేంద్రముగా పని చేసినది. దేశీయులగు హిందూరాజులకు సుల్తానులకు ఒకవైపు ఫ్రెంచివారితోను, మఱొకవైపు ఇంగ్లీషువారితోను జరిగిన యుద్ధముల కిది రంగస్థలముగా నుండినది. ఈ భాండాగారమున నున్న రికార్డులు పై చారిత్రక విషయాలపై క్రొత్త వెలుగును ప్రసరింపజేస్తాయి. విస్మృతభారతవీరులపై గల దురభిప్రాయములు వీడిపోయి వారికి భారత దేశ చరిత్రలో సరియైన స్థాన మీ రికార్డుల పరిశీలనవలన లభింపగలదు.

సరస్వతీమహాలు నంతటిని చూచి ఒకవైపు కూర్చుంటిమేని శరభోజీమహారాజు ఆత్మీయత ప్రతిచోట మన జ్ఞాననేత్రముల యెదుట తాండవమాడుచున్నట్లొక అనుభూతికి లోనగుదుము. శరభోజీదిగ్విజయము యుద్ధసంబంధి కాదు. సాంస్కృతికముగా, సాహిత్యముగా, కళాపరముగా శరభోజీరాజేంద్రుఁడు సాధిం

చిన విజయము సర్వవిధముల మహోత్కృష్టమైనది. బ్రిటిషువారి వ్యాప్తివలన శరభోజీ రాజకీయ బాధ్యతలనుండి పూర్తిగా బుద్ధిని మరలించి శాంతియుతముగా కళారాధనను గావించినాడు. యుద్ధఫలితముగా గలిగే రాజ్యవిస్తృతి వీరయశస్సు కన్న శాంతివలన తాను సాధించిన కళావిజయ మున్నతమైన దని శరభోజీ తన సరస్వతీమహాలువలన నిరూపించినాడు.

శరభోజీమహారాజు ధీపటిమ కళాభిరుచి సర్వతోముఖమైనది. సరస్వతీ మహాలే అతని విశేషపాండిత్యమునకు వివిధవిషయపరిజ్ఞానమునకు మహత్కర తార్కాణము. కేవలము యెడతెగని చదువరియేగాక, విజ్ఞానమున, వైద్యమున పరిశోధనలను సాగించిన జిజ్ఞాసువు. ధన్వంతరీమహాలులో జరిపిన వైద్యవిషయిక ములగు సమావేశములు, సాధనలు, 18 వైద్య గ్రంథములును, ఇతని వ్యావహారిక మనస్తత్వమునకు మచ్చుదునుకలు. తంజావూరిలో ప్రాచ్యపాశ్చాత్యవిజ్ఞానము లను వ్యాప్తి నొందించుటకు రెండు విభిన్నసంస్థలను నెలకొల్పిన సాహిత్యాభిమాని శరభోజీ. ఇంతేగాక కళాపోషకుడును స్వయముగా రచయితయు నై విఖ్యాతినొందిన వాడు. తంజావూరిలో మొట్టమొదట ముద్రణయంత్రమును స్థాపించి గ్రానైటు పైపులను ప్రవేశపెట్టినాడు. అతడట్లు ముద్రింపించిన పుస్తకము లిప్పటికిని సరస్వతీ మహాలులో నున్నవి. పైగా శరభోజీ దేశము నంతటను పర్యటించినవాడు. ఆ ప్రయాణములలో తనకు గలిగిన అనుభవములను తన రచనలలో వినియోగించు కొన్నాడు. బిషప్పు హేబర్ 1826లో శరభోజీని సందర్శించి కొంతకాల మాత నితో సరస్వతీమహాలున గడిపెను. అతడు 'నే నెందఱో రాజులను చూచియున్నాను కాని ఇంతటి గంభీరమైన పవిత్రమైన నడవడికను చూచియుండలేదు. నడవడికయే గాదు, ఇతనిలోగల ధీకుశలత, సర్వంకషమగు విషయపరిజ్ఞానము చూపరుల కాశ్చర్యము గొలుపునవి. అన్నిటికి మించి ఇతని నిరంతరపరిశ్రమయు దాని సత్ఫ లితమును మనలను ముగ్ధులను జేయును' అని చెప్పియున్నాడు.

తంజావూరిలో శరభోజీకి సంబంధించిన కథలెన్నో వ్యాప్తిలో నున్నవి. పాండిత్యమున నతనికి గల యభిరుచి వాని యన్నిటిలోను వ్యక్తమగును. ఒకసారి శరభోజీరాజుగారి యొద్ద ధనము ఒత్తిడి యెక్కువగా నున్నప్పుడు, దూరదేశము

నుండి విద్వాంసుడొకడు కొన్ని వ్రాతప్రతులను తెచ్చి చూపెను. రాజుగారు వానిని వదలిపెట్టుట కిష్టపడక తన హారము నొసగి గైకొనెను. ఇట్టి యీ మహాత్ముని పేర నీపుస్తకభాండాగారము "తంజావూరు మహారాజా శరభోజీ సరస్వతీ మహాలు" అని పిలువబడుట తగియున్నదిగదా! ఏ చక్రవర్తియు నిట్టి యమర సామ్రాజ్యమును వదలివెళ్లి యుండలేదు.

మహారాష్ట్ర రాజ్యపతనానంతరము గూడ కడపటిరాజు శివాజీ వంశీయులు ఈ భాండాగారమును సురరక్షితముగా గాపాడుచువచ్చిరి. 1918 లో దీనిని కైవస మొనర్చుకొనుట కొక కమిటీ యేర్పాటు చేయబడినది. ఈ సమయములో రాజ కుటుంబము వ్యవహారమునకు లోనై పుస్తకభాండగారమును సైతము పంచుకొను

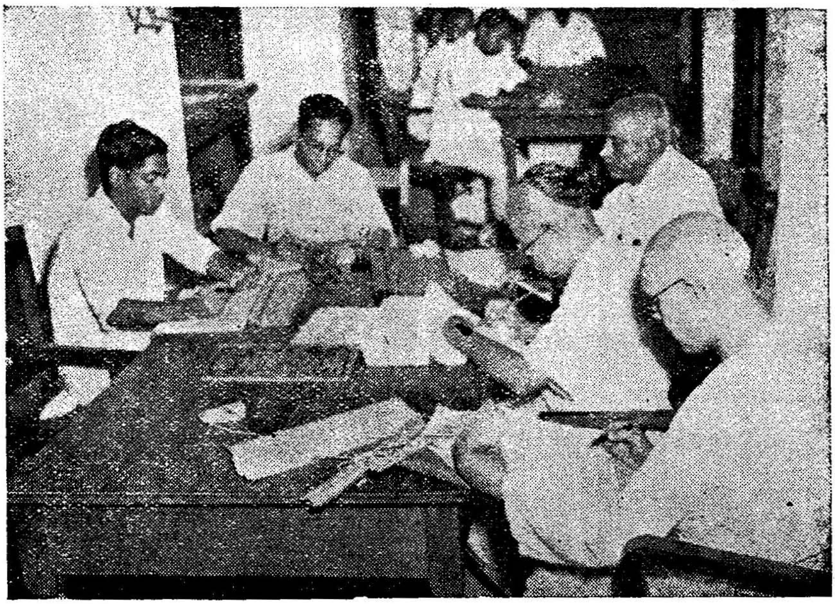

పరిశోధకబృందము — సరస్వతీమహలు

స్థితిలో నుండెను. కాని కళాప్రియు లగు రాజకుటుంబీకు లందఱు నొడంబడి దీని నెంత మాత్రము విచ్ఛిన్నము చేయరాదని ఒక లక్షరూప్యములు రక్షణకై వేఱుపఱుప

నేర్పాటు చేసిరి. వారి సమ్మతిపై కోర్టువారు ఈ భాండాగారము నొక 'ప్రజా సంస్థ'గా చేసి మద్రాసు ప్రభుత్వమువారిచే నియుక్తమైన కమిటీ సభ్యులచే నిర్వహింపబడునట్లు యేర్పాటుచేసిరి.

తొట్టతొలుత 1918 లో ఈ కమిటీవారు కార్యరంగమున ప్రవేశించిరి. అప్పటినుండి భాండాగారనిర్వహణ వారి చేతులమీదనే కొనసాగుచున్నది.

నిర్దేశింపబడిన లక్షరూపాయలనుండి వచ్చు ఆదాయముతో సరస్వతీమహాలు ఆవశ్యకతలు పరిపూర్తి నందుటలేదు. మదరాసు ప్రభుత్వ మొసగిన ధనముతో (1930-1936) సంస్కృతమున, తెలుగున, తమిళమున, మహారాష్ట్రమున నిచటగల పుస్తకముల పట్టికలు తయారుచేయబడినవి. 1947 లో స్వరాజ్యోదయమైన వెనుక మదరాసు ప్రభుత్వము పుస్తకభాండాగారనిర్వహణకు, కొన్ని ముఖ్యవ్రాతప్రతులను వ్రాయించుటకు ధనమును మంజూరుచేయుచు వచ్చుచున్నారు. మదరాసు ప్రభుత్వపువారి ఆదరణమున కొన్ని విలువగల వ్రాతపుస్తకములు ముద్రణసౌభాగ్యము నందినవి. ప్రజల కుపయోగపడుచున్నవి. కాని ఇంకను ఎన్నో కాపీలు వ్రాయించవలసినవి, అచ్చొంతించవలసినవి మిగిలియున్నవి. ఈ కార్యనిర్వహణమునకు ప్రజల ఆదరమును కేంద్ర రాష్ట్రప్రభుత్వముల సాహాయ్యమును నెంతేని యవసరము కాగలవు.

అనుబంధము

తంజావూరి సంక్షేప చరిత్ర

చోళరాజులు - కరికాలచోళుఁడు

చరిత్రకు తెలిసిన ప్రథమ ప్రఖ్యాతచక్రవర్తి కరికాలచోళుడు, ఇతఁడు క్రీ. పె. 50 నుండి 95 వరకు పాలించెను. కరికాల చోళుఁడు గొప్ప యుద్ధవీరుఁడు. రాజకీయ వేత్త. నిర్మాణవిదుఁడు. పాండ్య చేర భూపతుల సైన్యమును తంజావూరికి తూర్పున పదునైదు మైళ్ల దూరమున నున్న 'కోయిల్ వెన్ని' యుద్ధరంగమున జయించినాఁడు. కావేరీనదిపైన గొప్ప అనకట్టను నిర్మించిన వీరుఁ డితఁడే. ఈతఁడే కావేరిపూం పట్టణమును నిర్మించి దానిని గొప్ప రేవుపట్టణ మొనరించిన ఘనుఁడు. అతని కాలమునకు జెందిన "పట్టణప్పాలై" అను గ్రంథమున నప్పటి వాణిజ్యోన్నతి రవాణా సౌఖ్యములను గూర్చి విపులవర్ణనలు గలవు. తమిళవాఙ్మయసరస్వతికి కిరీటమై భాసిల్లు "శిలప్పదికారము" కరికాలచోళుని ఉత్తరదిగ్విజయయాత్రను, మగధ పాలకుని శరణాగతిని, అవంతి మొదలగు ప్రదేశములను జయించుట అను విషయములను తెలియఁజేయుచున్నవి.

కరికాలచోళరాజును అతని దగ్గరి వంశీయులను "సంగకాలపు చోళు"లని వ్యవహరింతురు. వారికాలమున తమిళమున నెన్నో అమర కావ్యములు వెలసినవి.

విజయాలయచోళుఁడు

ఐదవ శతాబ్దిప్రాంతమున చోళు లజ్ఞాతదశయం దుండిరి. అప్పుడు పల్లవులు తలయెత్తి క్రమముగా దక్షిణదేశమున కధిపతులై తొమ్మిదవశతాబ్ది మధ్యభాగము వరకు యేలుచుండిరి. విజయాలయుఁ డను చోళరాజు తన పూర్వీకుల గౌరవమును నిలబెట్టుచు రాజ్యాధికారమును కైవసమొనర్చుకొనెను. అతని పరిపాలనాకాలము

క్రీ. శ. 850 - 871 వరకు. ఇతడే తంజావూరు పట్టణమును 'ముత్తరాసు'ల పాలన నుండి తప్పించి తనకు రాజధానిగా నొనర్చుకొనెను. విజయాలయుని కాలమునుండి తంజావూరిచోళుల చరిత్ర ప్రారంభమైనది.

ఆదిత్యచోళుఁడు

విజయాలయుని కుమారుఁడు ఆదిత్యుఁడు తండ్రిని మించిన పుత్రుఁడు. "శ్రీపురంబియమ్" అనుచోట పాండ్యులను జయించిన వీరుఁడు. ఈ అపజయము నుండి పాండ్యవంశీయులు చాలకాలమువరకు తేరుకొనలేదు. ఆదిత్యుఁడు క్రీ. శ. 907 వరకు రాజ్యమేలెను. తర్వాత అతని కుమారుఁడు మొదటి పరాంతకుఁడు క్రీ.శ. 953 పాలించెను. ఇతనివెనుక మరల క్రీ. శ. 985 వరకు చోళుల ఖ్యాతి వెనుక కొదిగెను.

రాజరాజచోళుఁడు

రాజరాజచోళచక్రవర్తి నామమును విననివా రెవరును తమిళప్రాంతమున నుండరు. చోళవంశపయఃపారావారమునకు చంద్రునివంటివాఁ డీ రాజరాజు. ఇతని జైత్రయాత్రలు ప్రసిద్ధములు. ఇతనిరాజ్యము సింహళప్రాంతము, మైసూరు ప్రాంతముతో గూడి నేటి సంపూర్ణ చెన్నరాష్ట్ర మంతయును వ్యాపించియుండెను. ఇతని కాలమున వాణిజ్యముతోపాటు కళలును సంపూర్ణముగా నభివృద్ధి నందినవి. ఇతఁడు నౌకాసైన్యము నభివృద్ధిపరచి తద్ద్వారా తూర్పుఇండియా దీవులలో కొన్నిటిని, మలయా, ఇండోచైనా, బర్మాలను జయించెను.

రాజరాజచోళుని ఘనకార్యములలో ముఖ్యమైనది తంజావూరిలో బృహదీశ్వరాలయనిర్మాణము. శిల్పకళాసౌభాగ్య మంతయు రాశీభూతమై ఈ దేవాలయము భారతదేశమునకే గర్వసూచకమై యున్నది. దీనిని ప్రజలు 'పెద్ద దేవాలయ'మని పిలుతురు. రాజరాజు క్రీ. శ. 985-1014 మధ్య చోళరాజ్య మేలెను.

రాజేంద్రచోళుఁడు

తర్వాత ఇతని కుమారుఁడు రాజేంద్రచోళుఁడు (1012 - 1044) కూడ ప్రఖ్యాతిజెందిన వీరుఁడు. పితృదత్తరాజ్యమును మఱింత విస్తరింపజేసి, సముద్రముపై గూడ చోళుల సంపూర్ణాధికారమును నిరూపించిన చక్రవర్తి రాజేంద్రుడు. రాజ

రాజచోళుని కుమార్తెను తూర్పుచాళుక్యరాజు విమలాదిత్యుని కిచ్చిరి. ఆమె పుత్రుండే రాజరాజనరేంద్రుండు. ఆంధ్రమహాభారతప్రోత్సాహకుండు. రాజేంద్ర చోళుని కుమార్తెనే వేంగిరాజగు పై రాజరాజనరేంద్రున కిచ్చి వివాహమొనర్చిరి. వీరిపుత్రుండే కులోత్తుంగుండు.

రాజేంద్రచోళచక్రవర్తి ఉత్తరహిందూస్థానమును గూడ తన హస్తగత మొనర్చుకొనెను. కావుననే యితనికి "గంగైకొండ చోళుండ"ను అన్వర్థనామ మేర్పడినది. 'గంగైకొండచోళపుర' మను క్రొత్త రాజధానిని నెలకొల్పి అందొక దేవాలయమును పుష్కరిణిని నెలకొల్పెను. మలయాద్వీపకల్ప మానాడు 'కదర' మని పిలువబడుచుండెను. రాజేంద్రుండా దేశముపై తన విజయమును సూచించుటకై కొన్ని గ్రామముల కా పేరును బెట్టెను.

రాజేంద్రుని వెనుక అతని కుమారులు రాజాధిరాజు, రాజేంద్రదేవుండు, వీర రాఘవుండను వారలు కీర్తిప్రతిష్ఠలతో తంజావూరి నేలిరి. వీరందరు వీరులు. చోళ నౌకాదళమును బలపరచినవారు.

మొదటి కులోత్తుంగచోళుండు

1070 లో మొదటి కులోత్తుంగుండు తెనుంగు భారత కృతిభర్త రాజరాజనరేంద్రుని కుమారుండు దౌహిత్రాంశమున చోళరాజ్యమునకు వారసుండయ్యెను. అతడు వేంగిదేశమున తన పుత్రులను రాజప్రతినిధులుగా నియమించి చోళ సింహాసన మధిష్ఠించెను. రాజ్యమును తీర్చిదిద్ది, శాంతిని నెలకొల్పిన రాజీతండు. చైనా, మలయా, సుమాత్రాల కీతండు రాయబారముల నంపి వాణిజ్యాభివృద్ధియేగాక ఆయా ప్రాంత చోళసామంతులతో స్నేహమునుగూడ నభివృద్ధి పఱచెను.

ప్రథమకులోత్తుంగచోళుని కుమారుండు విక్రమచోళుండు, మనుమండు రెండవ కులోత్తుంగుండు క్రీ. శ. 1150 వరకు రాజ్యమేలిరి. వారి వంశీయులు 1279 వరకు చోళరాజ్యమును పాలించుచుండిరి. కడపటి చోళరాజు మూడవ రాజేంద్రుండు.

చోళులు కేవలము పరాక్రమోపేతులగు యుద్ధవీరులు, రాజ్యకాంక్షులే గాక, గొప్ప రాజకీయవేత్తలు, నిర్వహణకార్యధురంధరులు. అంతేకాదు గొప్ప కళాప్రియులు. వారి శిల్పములు, దేవాలయములు, తమిళకావ్యములు వారిని అమరుల నొనర్చినవి.

నాయకరాజులు

పదునాల్గవశతాబ్దిలో విజయనగరము నేలిన రాజులు తంజావూరిని తమ సామ్రాజ్యమున చేర్చుకొనిరి. వారు తమ ప్రతినిధులమూలముగ నేలుచు వచ్చిరి. అట్టి ప్రతినిధులలో నొకఁడగు చెవ్వప్పనాయకుఁడు తంజావూరి నాయకవంశమునకు మూలపురుషుఁడు. ఇతఁడు 1532 లో అచ్యుతరాయలచే రాజప్రతినిధిగా తంజావూరిలో నియుక్తుఁడయ్యెను.

చెవ్వప్పనాయకుఁడు

చెవ్వప్పనాయకుఁడు క్రీ. శ. 1560 వరకు పాలించెను. ఇతడు గొప్ప భవన నిర్మాత, కళాప్రియుడు. ఇతడు చాల మతసహనము కలవాడు. క్రైస్తవులు, మహమ్మదీయులు, బౌద్ధులు అందఱు నితని యాదరణకు పాత్రులై యుండిరి. వారలందఱు నితనిని మిక్కిలిగా ప్రేమించుచుండిరి. ఇతని కాలములోనే బుడతకీచులు మొట్టమొదట నాగపట్టణమున నెలకొనిరి. ఇతనికి ఆప్తసఖుఁడు గోవింద దీక్షితుఁడు. ఇతఁడే చెవ్వప్పనాయకుని కుమారుఁడు అచ్యుతప్పనాయకుని కాలమున, మనుమఁడు రఘునాథనాయకుని కాలమున మంత్రిగా నుండెను.

అచ్యుతప్పనాయకుఁడు

అచ్యుతప్పనాయకుఁడు 1560-1600 వరకు రాజ్యమేలెను. ఇతడు కుశాగ్ర బుద్ధి గలవాఁడు, సూక్ష్మగ్రాహి, మహమ్మదీయులతోను, బుడతకీచులతోను నితడు పోరాడవలసి వచ్చెను. జాఫ్నాద్వీపపు రాజులకు బుడతకీచులకు కలిగిన కలహములలో జోక్యము కలిగించుకొని జాఫ్నా రాజునకు నాశ్రయమిచ్చెను.

రఘునాథనాయకుఁడు

అచ్యుత దేవరాయపుత్రుఁడే నాయకమణి రఘునాథనాయకుఁడు (1600-1634). నాయకరాజవంశమునకు శాశ్వతకీర్తి నాపాదించిన వాఁడీతఁడే. ఇతని కాలమున, నీతని ప్రాపున తంజావూరు గొప్ప విద్వత్కేంద్రముగా, కళాకూటముగా విలసిల్లినది. సంగీతసాహిత్యములకు పుట్టినిల్లై సంస్కృతి కాటపట్టై తంజావూరు ధన్యమైన దీతని కాలముననే. ప్రతిభావ్యుత్పత్తులు సమానముగా గలిగిన కవియు, పండితుఁడునై, సంగీతశాస్త్రవేత్తయు సాహిత్యజ్ఞుఁడునై ఖ్యాతినొందిన ఈ రఘునాథనాయకుఁడు 'ఆంధ్రభోజుఁ' డన్న కీర్తి గడించినవాఁడు. ఇతని సభయందు కవులు కవయిత్రులు నిరంతరము గోష్ఠి సలుపుచుండెడివారు. వారిలో రంగాజమ్మ, రామభద్రాంబ, గోవిందదీక్షితులు, యజ్ఞనారాయణదీక్షితులు సుప్రసిద్ధులు. వీరి రచనలు నేటికిని రేపటికిని ఆంధ్రగీర్వాణసరస్వతుల కర్పూరార్వాలంకారములుగా భాసిల్లగలవు.

రఘునాథనాయకుఁడు గొప్ప యుద్ధవీరుఁడుకూడ. తోపూరు యుద్ధరంగమున మధురజింజీ పాలకులను జయించినవాఁడు. తెలుగు ద్విపదరామాయణకర్త కట్టా వరదరాజు తాతగూడ రఘునాథనాయకుని దండయాత్రలలో కుడిభుజమై పోరాడుచుండెను.

రఘునాథనాయకుఁడు సముద్రమును దాటి సింహళమునకు వెళ్లి జాఫ్నాలో బుడతకీచులను తరిమివేసి, నిర్వాసితుఁడై తన యాశ్రయములో నున్న ఆ దేశపు రాజును మఱల సింహాసన మధిష్ఠింపఁ జేసెను.

విజయరాఘవనాయకుఁడు

రఘునాథనాయకుని కుమారుఁడు విజయరాఘవనాయకుఁడు (1634-1673). ఇతని కాలమున తంజావూరు నొకవైపు మధురరాజులును మఱియొకవైపు బీజపూరు సుల్తానులును ముట్టడించిరి. 1653 నుండి 1659 వరకు బీజపూరువారి యధీనమున తంజావూ రుండవలసివచ్చెను. విజయరాఘవనాయకుఁడు రాజధానిని వీడి పాఱిపోవలసివచ్చెను. కాని 1659 లో సంభవించిన క్షామము మహమ్మదీయులను తంజావూరున నిలువనీలేదు. అదేసమయమున 'కల్లరు' లనువారి సైన్యము వల్లముకోట నుండి తురుష్కులను తఱిమివేసెను.

మహమ్మదీయులు పారిపోయిన తర్వాత విజయరాఘవనాయకుఁడు తంజావూరిని యేలుచుండెను. కాని 1673 లో తంజావూరి నాయకవంశమునకు తుదిఘడియలు సమీపించినవి. మధుర నాయకరాజగు చొక్కనాథుఁడు తంజావూరును ముట్టడించెను. విజయరాఘవనాయకుఁడు నతని కుమారుఁడు మన్నారుదేవుఁడును రణరంగమున పోరాడుచు మరణించిరి. అంతఃపురాంగనలు 'జోహారు'ను నొనర్చిరి.

మన్నారుదేవుఁడు ధీమంతుఁడగు రాజకుమారుఁడు. ప్రసిద్ధ రచయిత, మంత్రికుమార్తెను ప్రేమించి తండ్రికోపాగ్నికి పాత్రుఁడు కావలసివచ్చెను. ఈ యపరాధమునకై తండ్రి యాతని కారాగృహమున బంధించి యుంచెను. మధుర రాజులు దండెత్తివచ్చినప్పుడే విడుదలచేసెను. ఆ యుద్ధముననే తండ్రి కొడుకు లిరువురు మరణించుట జరిగినది, కాని కారాగారవాసమున మన్నారుదేవుఁడు 'విజయరాఘవాభ్యుదయ' మను కావ్యమును రచించెను.

ఈ నాయకరాజుల కాలముననే బుడతకీచులు, డచ్చివారు, ఆంగ్లేయులు, పరాసులు మొదలుగాగల విదేశీయులు మన దేశమున నెలకొనిరి. ఇదియే తర్వాత విదేశీయుల పాలనలోనికి భారతదేశము వచ్చుటకు పునాదియైనది. ఐరోపీయ వ్యాపారులు మిషనరీలు నాయకరాజులను గూర్చి విపులముగా వ్రాసియున్నారు. వీనివలన ఆయా రాజుల గొప్పదనమును మనము తెలిసికొనవీలగును. విదేశీయుఁడొకఁడు తురుష్కులు ముట్టడించినప్పటి తంజావూరి పరిస్థితిని కనులకు కట్టినట్లు (17 వ శతాబ్ధి మధ్యభాగమున) తన యుత్తరము మూలముగా వివరించియున్నాఁడు. "తంజావూరు వైభవోపేతమైన పట్టణము, సారవంతమైన మైదాన ప్రదేశమున నున్నదని, ఐరోపాలోని బలవత్తరమైన పుటభేదనముల కెంతమాత్రము తీసిపోదని, సుశిక్షితమైన సైన్యముతో రక్షింపబడియున్నది, ఒక్క ఫిరంగియు లేక శత్రువుల నెదుర్కొనగలద"ని చెప్పియున్నాఁడు.

విజయరాఘవనాయకుఁడు పవిత్ర మగు తులసిని శత్రువు లెంతమాత్రము త్రొక్కరని యెంచి వీథులంతయు తులసీదళములచే నింపెను. కాని అది శత్రువుల నాటంకపఱుపలేదు, సరిగదా మెత్తని పఱుపువలె సహాయ మొనర్చెను. ఈ కట్టు

కథను మహారాష్ట్రరాజులకుగూడ జోడించుచుందురు. విజయరాఘవుఁడు బలహీనుఁడన్నమాట వాస్తవమే రాజ్యమును వీడి రెండుమార్లు పారిపోయి బీజపూరునకు సామంతుఁడైనవాఁడు. కాని మధురరాజులను ధైర్యముతో నెదుర్కొని కొంతవరకు తనకు వచ్చిన పిరికిపేరును తుడిచివేసుకొన్నాఁడు. వీరవతంసులని పేరుబడిన మహారాష్ట్రులకును పై కథ యంటగట్టుటయు పొసగదు. కావున నది కల్పనామాత్రమే.

అళగిరిపాలనము

విజయరాఘవునికి వెనుక తంజాపూరు మధురరాజ్యమున చేరినది. మధురరాజు చొక్కనాథనాయకుఁడు తన సోదరుఁడగు అళగిరిని 1673 లో తంజాపూరి కధికారిగా నియమించెను. అతని సలహాదారులలో నొకఁడగు రాయసం వెంకన్న విజయరాఘవనాయకుని మనుమఁడగు సెంగమలదాసును రాజ్యమునకు ప్రతినాయకునిగా నిలువబెట్టెను. ఈ సెంగమలదాసును అంతఃపురాంగనలు 'జౌహారు' ను జరుపునప్పు డెట్లో బయటికి దెచ్చి నాగపట్టణమున నొక వర్తకునియింట గుప్తముగా పెంచుచుండిరి. రాయసం వెంకన్న బీజపూరుసుల్తానుకు సెంగమలదాసుకు సహాయము చేయవలసినదిగా ప్రార్థనపత్రమును పంపెను. సుల్తాను వెంకోజీ లేక ఏకోజి అను మహారాష్ట్ర సైన్యాధీశునితో కొంతసైన్యమును పంపెను. ఏకోజీ చొక్కనాథనాయకుని అయ్యంపేట యుద్ధక్షేత్రమున 1674 లో నోడించి సెంగమలదాసును రాజ్యాధికారిని చేసెను.

ఇంతలో సెంగమలదాసు పెంపుడుతల్లికి రాయసం వెంకన్నకు మధ్య స్పర్థలు చెలరేగినవి. ఆమె అధికారమునకు లొంగ నిష్టపడక వెంకన్న దిగ్విజయయాత్రలో తత్పరుడైయున్న ఏకోజికి సహాయము చేయవలసినదిగా కబురుపంపెను. ఈ యవకాశమును పురస్కరించుకొని ఏకోజి నడిచప్పుడులేక, ఒక్క ఫిరంగినైన నుపయోగించక తంజాపూరిని స్వాధీనము చేసుకొనెను. కుజ్జువాఁడగు సెంగమలదాసు అరియలూరికి పారిపోవుటచే మహారాష్ట్రుల నడ్డుపెట్టు వారెవరును లేరైరి. అప్పటినుండి తంజాపూరున మహారాష్ట్రపాలన ప్రారంభమయ్యెను.

ఏకోజీ (1676-1683)   శహాజీ (1684-1712)   శరభోజీ (1712-1728)

మహారాష్ట్రరాజులు-ఏకోజీ లేక వెంకోజీ

ఏకోజీ 1676 నుండి 1683 వరకు తంజావూరి నేలెను. ఇతఁడు ముందు వెనుక లాలోచింపక యుద్ధరంగమున నుఱుకు వీరుఁడు. కాని తంజావూరిలో నెలకొన్న తర్వాత రాజ్యమును స్థిరపఱచి మహారాష్ట్రరాజ్యవంశమును దక్షిణమున స్థాపింపవలె నన్న యభిలాష ఇతనిలో గలిగినది. ఉత్తరమున మొగలుసుల్తానులకు సింహ స్వప్నముగా నున్న శివాజీమహారాజు తమ్మునితో కలిసి యావద్భారతదేశమున హిందూధర్మపునరుద్ధరణను గూర్చిన కలలను గాంచెను. కాని ఏకోజీ తన స్వాతంత్ర్యము భంగ మగు నని సోదరునితో నేకీభవింపలేదు.

ఏకోజీ తంజావూరున శాంతిభద్రతలను నెలకొల్పి, వ్యవసాయము నభివృద్ధి పఱచి వైభవోన్నతిని పెంపొందించెను. తంజావూరిపై కన్ను వేసిన మైసూరు రాజులతోను మధురవారితోను ఏకోజీ పోరాడి విజయమును గాంచెను. రాజకీయ కల్లోలము లున్నను ఏకోజీ సాహిత్యమును కళలను నభివృద్ధి పఱచెను. గీర్వాణాంధ్రము లీతనిసభలో చేతులుకలుపుకొని నృత్యమాడినవి. శివరామకవి యను ఏకోజీ సమకాలీన కవి రచనగా భావింపబడు 'కామకళానిధి' యను గ్రంథమున తిరుచునాపల్లి కోటను మైసూరివారి బారినుండి ఏకోజీ కాపాడిన వీరగాథ వర్ణితమైయున్నది.

ఏకోజీ తాను బ్రతికియుండగనే తన ముగ్వురు కుమారులకు, శహాజీ, శరభోజీ, తుక్కోజీలకు రాజ్యాధికారము నొసగెను. శహాజీ తంజావూరినుండి, శరభోజీ సాక్కోట నుండి (కుంభకోణమునకు దగ్గర నున్నది) మన్నారుగుడి సమీపమున నున్న మహాదేవి పట్టణమునుండి తుక్కోజీ యేలుచుండిరి.

శహాజీ 1684 నుండి 1712 వరకు రాజ్యపాలన గావించెను. ఇతఁడు గొప్ప విద్వాంసుఁడు, ధీమంతుఁడు, అభ్యుదయగామి. తన తండ్రిగారి మంత్రుల సహాయముచే యుద్ధమునందును రాజ్యనిర్వహణమునందును శహాజీ నిపుణుఁడయ్యెను. జింజీకోటపై దండెత్తివెళ్లి యచ్చట నున్న శివాజీమహారాజుపుత్రుఁడు రాజారాము

నకు మొగలులను తఱుమగొట్టుటకు సహాయపడెను. కాని తత్ఫలితముగా శహాజీపై మొగలుసేనాని జుల్ఫేకర్ ఆలీఖాన్ మూడుమార్లు దండెత్తివచ్చుట సంభవించెను. శహాజీ అతనికి గొప్ప మొత్తమును కప్పముగా సమర్పించవలసివచ్చెను.

శహాజీకాలమున తెలుగు సంస్కృతములు అభివృద్ధినంది ఆయా భాషలలో చక్కని కావ్యములు వెలసినవి. ఏకోజీకాలమున మంత్రిగా నున్న గంగాధరమఖి కుమారుఁడు త్ర్యంబకమఖి శహాజీకి మంత్రి. అతఁడే 'ధర్మాకూత' మనుపేర విజ్ఞానసర్వస్వ మనఁదగు రామాయణవ్యాఖ్యను సంస్కృతమునఁ రచించిన పండితుఁడు. 'మహారాష్ట్ర దర్బారుహాలు' శహాజీ నిర్మించె నందురు. దేశమం దంతటను, ధర్మశాలలు, వసతిగృహములు, వైద్యమందిరములను నిర్మించెను. తిరువారూరు నందలి త్యాగరాజస్వామికి పరమభక్తుఁడై ఆ దేవుని మధ్యాహ్ననైవేద్యము, పూజ ముగిసిన వని తెలియజేయు ఘంటానాదము వినిగాని భుజించెడువాఁడుకాఁడు.

శహాజీ సాహితీపరుల కందరికి ఒక గ్రామమును దానముచేసి అచ్చట రచనాకార్యక్రమమున కనువగు వసతులను కల్పించెను. 'తిరువిసనల్లూర' ను నీ గ్రామమున రాజుగారి పండితులు నలుబదిమంది నివసించుచు కావ్యరచన చేయుచుండిరి. ఈ గ్రామమునకు 'శహాజీరాజపుర' మను పేరు ప్రసిద్ధమైనది.

శహాజీ పోషించిన పండితులలో నొకఁడగు వేంకటకృష్ణదీక్షితులు నటేశ విలాసము, ఉత్తరచంపువు, అను గ్రంథములను రచించెను. శహాజీ స్వయముగా కవి, పండితుఁడు, సంగీతజ్ఞుఁడు. కర్ణాటకసంగీతముపై నీతఁడు సమకూర్చిన వ్రాఁత ప్రతులు పరిశోధకులకు తఱుగని నిగనులై యున్నవి.

శరభోజీ-తుక్కోజీ

శహాజీ వెనుక శభోజీ తుక్కోజీ కలిసి రాజ్యపాలన చేసిరి. (1712 - 1728) శరభోజీ గొప్ప యుద్ధవీరుఁడు. రామనాథపురము సేతుపతిని మధురనాయకరాజును గెల్చెను. శివగంగ జమీందారీని యేర్పఱచిన దితఁడే. 1725 లో సతారాలోని

మహారాష్ట్రరాజు 'సాహు' సహాయముతో నైజాముసుల్తాను సైన్యమును తఱిమి వేసినాఁడు. అతనికి పిల్లలు లేరు. అతని రాణి యొకర్తె చాకలిబాలు నొకని తన పుత్త్రుఁ డని నాటకమాడ ప్రయత్నించినది, గాని ఆ గుట్టు త్వరలోనే బయల్పడినది.

శరభోజీకి వెనుక నతని తమ్ముఁడు తుక్కోజీ లేక ప్రథమ తులజాజీ 1728 లో రాజ్యమునకు వచ్చెను. తిరుచినాపల్లిలో నున్న చందాసాహేబితనిని యుపద్రవ పెట్టుచుండెను. కావున నైజాముతో సంధిచేసికొనవలసి వచ్చెను. ఇతఁడు ప్రఖ్యాత మధురరాణి మీనాక్షికి, చందాసాహేబునకు వ్యతిరేకముగా సహాయపడెను. కాని తురుష్కులచే మధురహిందూరాజ్య మంతమొందుటను నివారించలేక పోయెను. తన పూర్వీకులవలెనే ఇతఁడును బహుభాషావిదుఁడు, విద్వాంసుఁడు, కళారసికుఁడు. ఇతఁడే హిందూస్థానీసంగీతమును తంజాపూరులో ప్రవేశపెట్టెను. అతఁడు రచించిన 'సంగీతసారామృత' మను గ్రంథమే యతని సంగీతమందుగల ప్రజ్ఞకు, అభిరుచికి తార్కాణము. ఘనశ్యాముఁ డను అతని మంత్రి అరువదినాలుగు గ్రంథములను రచించినవాఁడు. ఘనశ్యాముని భార్యలు సుందరీకమలలుగూడ ప్రసిద్ధరచయితలే.

ఇతని కాలముననే తంజాపూరికి తూర్పుగా మూడుమైళ్ల దూరములో నున్న మారియమ్మవారి కోవెల నిర్మించబడినది. ఇతని గురువు సదాశివ బ్రహ్మేంద్రుఁ డీ దేవాలయమునకు ప్రోక్షణాదులను చేతులారఁ జేసి పవిత్ర మొనర్చినాఁడు.

ఏకోజీ యను బాబాసాహేబు-సుజనాబాయి

మొదటి తులజాజీ కుమారుఁడు ఏకోజీ 1736 నుండి యొక సంవత్సరము పాటు రాజ్యమేలెను. ఇతనికి 'బాబాసాహే'బను నామాంతరము కలదు. రాజ్యము నందలి అంతఃకలహముల నవకాశముగా తీసుకొని చందాసాహేబు మామగారైన 'సయ్యదు' అధికారమును ప్రాప్తింప యత్నించెను. ఇంతలో ఏకోజీమృతి సంభవించినది. కుమారుఁడు "ప్రతాప్" చిన్న బాలుఁడు. కాబట్టి రాణి సుజనాబాయి కొలదికాలము పాలించినది. నైజాముసుల్తాను సయ్యదుమూలమున తంజాపూరిలో కుట్రలను చేయించుచుండెను. తులజాజీసోదరుఁడు శరభోజీకుమారుఁ డని

పేరుపెట్టి "కాట్టురాజా" (1737) అను నతనిని సింహాసన మధిష్ఠింపఁజేసెను. సుజనా ఖాయిని అన్యాయముగా చంపివేసిరి. ఒక గోడ అలమారులో నామె నాభరణ సహితముగా కూర్చుండబెట్టి పైన గచ్చుపూసిన ట్లొక జనశ్రుతి యున్నది. కాట్టురాజా సయ్యద్, చందాసాహేబుల సాహాయ్యముతో కొలఁదికాల మేలెను. చందాసాహే బాతని మోసగాఁడని తీర్మానించి రాజ్యభ్రష్టుని గావించెను.

తర్వాత తుక్కోజీ కుమారుఁడు ప్రతాపసింహుఁడు 1739 లో రాజ్యము నకు వచ్చెను. తంజావూరు పురప్రముఖు లాతని రాజ్యమును స్వీకరింపు మని కోరి నట్లు చెప్పుదురు. మహారాష్ట్రమహారాజులలో తుదివాఁ డీతఁడనియే చెప్పవచ్చును. ఇతఁడు గొప్పవీరుఁడు, విద్వాంసుఁడు, మహమ్మదీయుల ధాటినుండి హైందవ సంస్కృతిని కాపాడిన ఘనుఁ డీతఁడు. 'సయ్యద్'ను రూపుమాపి తంజావూరున అంతఃకలహముల నంతమొంద జేసినాఁడు. సతారాలోని మహారాష్ట్రరాజును కలుపుకొని కర్ణాటకనవాబును ఓడించి చందాసాహేబును కారాగారమున బంధిం చెను. కాట్టురాజా యొక్క వారసత్వమును బలపఱచుచు అతనికై పోరాడవచ్చిన ఆంగ్లేయులను 'దేవకోట' నిచ్చి తన వైపునకు త్రిప్పుకొనెను. కాని అదేరీతిని ఫ్రెంచివారు పోరాడ వచ్చినప్పుడు మానోజీ అను తన సైన్యాధిపతిసహాయమున యుద్ధముచేసి వారి నోడించెను.

తంజావూరిపై కర్ణాటకనవా బనేకమార్లు దండయాత్రలు సలిపి పరాజితుఁ డయ్యెను. కాని ఆంగ్లేయు లానవాబుకు సహాయముగా వచ్చినప్పుడు ప్రతాపసింహుఁ డెంతో ధనమును కప్పముగా చెల్లింపవలసి వచ్చినది. ఆ కాలమున తంజావూరు కర్ణాటకయుద్ధములకు కేంద్రముగా నుండెడిది. ప్రతాపసింహ్మ్ఁడును, అతని సైన్యాధీశులు నీ యుద్ధములందు నిమగ్నులై యుండిరి.

రెండవ తులజాజీ

ప్రతాపసింహుఁడు కీర్తి ప్రతిష్ఠలతో రాజ్యమేలి 1763 లో దివంగతుఁ డయ్యెను. అతని కుమారుఁడు రెండవ తులజాజీ రాజ్యమునకు వచ్చి 1787 వరకు

యేలెను. తులజాజీ కూడ గొప్ప విద్వాంసుఁడు. అనేక భాషలను నేర్చినవాఁడు. కళలకు సాహిత్యమునకు నాశ్రయ మిచ్చి గౌరవించినవాఁడు. కాని అతని కాలమున బ్రిటిషువారు తంజావూరిరాజకీయములలో నెక్కువగా జోక్యము గలిగించుకొను చుండిరి. కర్ణాటకనవాబు తంజావూరును తనరాజ్యమున కలుపుకొన నుద్యుక్తుఁడై యుండెను. తూర్పుఇండియా కంపెనీవారు కర్ణాటకనవాబును కలసి తంజావూరును 1773లో ముట్టడించి ఆక్రమించిరి. క్రీ. శ. 1776 వరకు తంజావూరు తురుష్కుల పాలనలో నుండెను. ఇంగ్లాండులో తూర్పుఇండియా కంపెనీ యధికారులు, తమ స్నేహితుఁ డగు తులజాజీని రాజ్యభ్రష్టుని గావించిన కారణములను తెలుపు మని భారతదేశమందలి కంపెనీవారిని కోరిరి. దానితో మరల తులజాజీని రాజును జేసిరి. కాని ఆంగ్లేయుల ప్రాభవము దినదినాభివృద్ధి నందుచుండెను. తులజాజీ అంత్య కాలమున పుత్రుల నందఱిని గోల్పోయెను. తుదకు శరభోజీ అను బాలుని దత్తు తీసుకొనెను.

అమరసింగ్

శరభోజీ బాలుఁడై నందున 'ప్రతాపసింహుని పుత్రుఁడ' నని అమర సింహుఁడు తూర్పుఇండియా కంపెనీవారి సహాయముతో రాజ్యమునకు వచ్చి 1786 నుండి 1798 వరకు నేలెను. తన రక్షణలో నున్న శరభోజీని అమర సింహుఁడు కష్టముల పాలుగావించెను. కాని దేవునివలె డచ్చి ఫాదరీ 'స్క్వార్ట్సు' సహాయపడకున్నచో శరభోజీ అమరసింహుని కుట్రలకు బలి యయ్యెడివాఁడే.

అమరసింహుఁడు శరభోజీదత్తత న్యాయపూర్వకము గాదని నిరూపింప యత్నించెను. స్క్వార్ట్సు నిశితముగా రాచవ్యవహారములను పరిశీలించి దత్తత న్యాయమైన దని ఆంగ్లేయులకు నచ్చజెప్పి కృతకృత్యుఁ డయ్యెను.

శరభోజీపై పన్నిన కుట్రను మినహాయించి అమరసింహుఁడు ప్రజారంజకుఁ డగు పాలకుఁ డని పేరుగాంచెను. కాని ఆంగ్లేయులపాలన నెదుర్కొన్న కారణమున గాబోలు ఇతనిని గూర్చి యంతయు మలీమసచరిత్రయే గానవచ్చుచున్నది.

శరభోజీ

శరభోజీ 1798లో రాజ్యపాలన యంతయు తూర్పుఇండియా కంపెనీవారి కొసంగి తనకాలము నంతయు విజ్ఞానార్జనమునకు వినియోగించెను. ప్రాణదాత యగు స్క్వార్ట్సు ఇతనికి గురువై ఐరోపీయభాషలను నేర్పెను. అంతేగాక భారతీయ భాషావిదులగు విద్వాంసులను రాజునకు విద్యనేర్పుటకై యేర్పాటుగావించెను. అనతికాలములోనే శరభోజీ సకలభాషాప్రవీణుఁడును, విజ్ఞానవిశారదుఁడు నయ్యెను. సమకాలీనులును సుప్రసిద్ధులును నగు బిషప్పు హేబర్, వాలెన్షియా మొదలగువారీతని సూక్ష్మబుద్ధిని, విశాలజ్ఞానమును, సర్వతోముఖప్రతిభను మెనోన్న సంపుటములలో పొగడియున్నారు. రాజ్యభారమును ఆంగ్లేయుల కప్పగించి తన శక్తి నంతయు విజ్ఞానకలనకు వినియోగించి శాశ్వతకీర్తిని బడసినవాఁడు శరభోజీ. సంగీతమున, విజ్ఞానమున, వైద్యమున, పరిశోధనలను జరిపి గ్రంథములవ్రాసి వ్రాయించిన కళారాధకుఁడు, శాస్త్రవేత్త శరభోజీ.

సరస్వతీమహా లీ మహారాజు సాహిత్యకృషియొక్క ఫలితమే. అతఁడు క్రీ.శ. 1832 లో కీర్తి శేషుఁ డయ్యెను.

శరభోజీ కుమారుఁడు శివాజీ తంజావూరి మహారాష్ట్రపాలకులలో కడపటివాఁడు. అతఁడుగూడ తండ్రి యడుగుజాడలలో నడచుచు కళను, సాహిత్యమును, సంగీతము నభివృద్ధిపఱచెను. అతని కళాభిరుచి విజ్ఞానజిజ్ఞాస కీర్తింపఁదగినవి.

1849 - వ సంవత్సరము అతఁడు చేసిన ఖర్చు 1,45,439 రూప్యములు. దానిలో 21, 589 సరస్వతీమహాలు కొఱకు వినియోగింపఁబడినవి. క్రీ. శ. 1855 లో అతని మరణానంతరము తంజావూరు ఆంగ్లేయుల పాలనలోనికి పూర్తిగా వచ్చి వారి సామ్రాజ్యములో నంతర్లీనమైనది.

REVIEWS

ĀRYA VAIŚYA TRIKĀLA SANDHYĀ VANDANAM-Edited by Sri V. Sundara Sarma and Sri T. K. Tiruvenkatacharyulu — Published by Sri V. Bhadrachala Ramiah, Santhapet, Chittoor (Andhra Pradesh) Price Rs. 0-4-0 (25 Naye Paise) 1957.

This publication which gives in Telugu script with directions in Telugu the daily Sandhya Vandanam for the morning, noon and evening of the Arya Vaiśyas is a long-felt need of that community which is wellknown for its deep devotion, faith and unbroken observance of traditional practices. The publication is based on an old paper manuscript preserved in the family of hereditory purohits in Chittoor. The text has been edited with necessary corrections of scriptorial blunders by two Sanskrit Pandits and therefore bears the stamp of correct version.

The community of Arya Vaiśyas owe a deep debt of gratitude to the Publisher and Editors of the book.

K. Vasudeva Sastry.

ஸத்வித்யா :— ஓர் மாத சஞ்சிகை ஆண்டு 1, மதி 1. தஞ்சை தெற்கு வீதி ஹேரம்பா கன்ஸர்ன்ஸாரால் வெளியிடப்பட்டது. சஞ்சிகை 1க்கு ரூ. 1/– வருஷ சந்தா ரூ. 12.

'ஸத்வித்யா' என்ற மாத சஞ்சிகையில் முதல் ஆண்டின் முதல் மாத மலர் கிடைக்கப்பெற்றோம். மிகவும் மகிழ்ச்சியுற்றோம். நம் நாட்டு ஞானக்களஞ்சியம் புதையுண்டு மண் மூடிவரும் இந்நாளில் அதைத் தோண்டி எடுத்து அதிலுள்ள விலைமதிக்க முடியாத தனத்தை நம் நாட்டாருக்கு வழங்கும் அரும் பெரும் பணியில் இந்த சஞ்சிகை ஈடுபட்டிருக்கிறது. தர்மம், காமம், முதலிய புருஷார்த்த நூல்களையும் யோகம், வைத்தியம், ஜ்யோதிஷம் முதலான உடலுக்குடன் பயனளிக்கும் நூல்களையும் ஆழ்ந்ததும் தெளிவுள்ளதுமான குறிப்புகளுடன் இந்த சஞ்சிகை பொது மக்களுக்குத் தந்துதவ முன்வந்திருக்கிறது. நமது தென்னாட்டில் கி. பி 1300 முதல் 1400 வரையில் ஏற்பட்ட கலவரத்தில் ஸம்ஸ்கிருதம் தமிழ் இரண்டிலுமுள்ள நூல்கள் அழிவுற்றன. பிறகு அந்தக் கலவரத்தை அடக்கி அமைதியை நிலைநாட்டி நமது கலைகளுக்குப் புத்துயிரளித்தவர்கள் துங்கபத்ரா நதிக்கரையில் ராஜ்யம் ஏற்படுத்திய விஜயநகர மன்னர்கள். அவர்களும் அவர்களுடைய பிரதிநிதிகளும் தமிழ்நாடு உள்பட கிருஷ்ணா நதிக்குத் தெற்கே உள்ள நாடுகளை 300 வருஷம் ஆண்டு நமது கலைகளுக்குப் புத்துயிர் அளித்தனர். அவ்வரசர்களுடைய தாய் மொழி தெலுங்காதலால் பல அரிய நூல்களைத் தெலுங்கில் மொழிபெயர்க்கச் செய்தனர். அவர்கள் காலத்தில் தென்னாடு முழுவதிலும் தெலுங்குக்கு

ஏராள மதிப்பு ஏற்பட்டது. ஸம்ஸ்கிருதம் அல்லது தெலுங்கில் பாண்டித்தியம் இல்லாதவர்களுக்கு மதிப்பில்லாமல் இருந்தது. அந்த மதிப்பு நாயக்க மன்னர்கள் காலத்திற்குப் பிறகும் நம் தமிழ் நாட்டில் சுமார் 150 வருடங்களுக்குமேல் நிலை நின்றிருக்கிறது. நாயக்கருக்குப் பின் தஞ்சையை ஆண்ட மகாராஷ்டிர மன்னர் பலரும் தெலுங்கில் பாண்டித்தியம் உடையவர்களேயன்றி தமிழில் பாண்டித்தியம் பெற்றவர்களல்ல. அதன் பிறகு ஆங்கிலேய ஆதிக்கத்தினுல் ஆங்கிலத்திற்கே மதிப்பு ஏற்பட்டுவிட்டது. அதனுல் கி. பி. 1400 முதல் 1947 வரையில் தமிழ் நாட்டில் தமிழுக்கே மதிப்பு இல்லாமற் போய்விட்டது. மூலை முடுக்குகளில் உள்ள தமிழ் ஜமீந்தார்கள் சிற்றரசர்களே தமிழைப் பேணி வந்தனர். அதனுல்தான் ஸம்ஸ்கிருதத்திலுள்ள பல அரிய நூல்களுக்கு தமிழில் மொழி பெயர்ப்பு கிடைப்பதில்லை. பெரியதோர் இந்தக் குறை தமிழ் நாட்டாருக்கு இருந்து வருகிறது. நம் நாட்டுப் பழைய நூல்களிலுள்ள அருமையான பல விஷயங்களை அறிந்துகொள்ளாமையால் பலர் நம் நாட்டுக் கலாசாரத்தைத் தவருகக் குறை கூறியும் ஸம்ஸ்கிருதம் நமக்கு எதற்கு என்று எண்ணியும் வர ஆரம்பித்திருக்கிருர்கள். இவ்வித குறை தீரவேண்டியது அவசியம். அதற்காக முயற்சி எடுத்துக்கொள்ளப்பட்டிருப்பது மிகவும் வரவேற்கத் தக்கது.

இதில் கட்டுரைகள் எழுதியிருக்கும் வித்துவான்களில் பெரும்பாலோர் சரஸ்வதிமஹால் நூல்நிலையத்தில் ஆராய்ச்சி செய்துவரும் வித்துவான்கள் என்பது எமது தனியான மகிழ்ச்சிக்குரிய விஷயம். அவர்கள் எழுதியிருக்கும் கட்டுரைகளிலுள்ள ஆழ்ந்ததும் நுண்ணியதுமான கருத்துக்கள் மிகவும் போற்றற்குரியன. நமது நூல்நிலையத்திற்கே பெருமை தரக்கூடியன.

இவ்வித சஞ்சிகை மேலும் ஓங்கி வளர்ந்து நம் நாட்டில் சூழ்ந்திருக்கும் இருளை அகற்றும் சூரியனுக விளங்குமாக.

கி. வாஸுதேவ சாஸ்த்ரீ.

OUR EXCHANGES

1. The Divine Life, Sivanandanagar, Rishikesh, U. P.
2. Mysore Information Bulletin, Govt. of Mysore.
3. Madras Information, Govt. of Madras.
4. The Journal of Oriental Research, Madras.
5. The Journal of University of Bombay.
6. Bulletin of the Govt. Oriental Manuscripts Library, Madras-5.
7. American Newsfile of the U. S. Information Service.
8. The Journal of the Travancore University Oriental Mss. Library, Trivandrum.
9. Agra University Journal of Research, Agra.
10. Tirumalai Tirupathi Devasthanam—Monthly Bulletin, Tirupathi.
11. Commonwealth Today.
12. The Adyar Library Bulletin, Adyar, Madras-20.
13. Fortnightly Review of News and Events of British Information Service.
14. Journal of Sri Venkateswara University, Oriental Institute, Tirupathi.
15. Journal of the Oriental Institute, Baroda.
16. Britain Today.
17. Annals of the B. O. R. Institute, Poona-4.
18. Sentamil (Tamil) Madurai Tamil Sangam, Madurai.
19. Gnanasambandam (Tamil) Dharmapuram.
20. Tamil Pozil (Tamil) Karanthai Tamil Sangam, Tanjore.
21. Vaidya Chandrika (Tamil) Teppakulam, Trichi.
22. Eeelakesari (Tamil) Ceylon.
23. American Reporter—Tamil Edition.
24. Vijayavani (Telugu) Buckinghampet P. O., Vijayawada-2.
25. Traimasik, Bharat Ithihasa Samshodhak Mandal, Poona.
26. Samshodhak, Rajwade Samshodhan Mandal, Dhulia.
27. Quarterly Journal of Mythic Society, Bangalore.
28. Jaina Siddhanta Bhaskar & Antiquary, Arrah. (Bihar)
29. Udyana Patrika, Tiruvaiyaru, Tanjore Dt.
30. UNESCO Bulletin for Libraries, 19, Avenue, Klēber, Paris-16^e^, France.
31. Dharma Chakram, Sri Ramakrishna Tapovanam, Tiruparoiturai, Trichy Dt.
32. Sutantiran (Tamil weekly) Colombo.
33. Bulletin of the Ramakrishna Mission Institute of Culture, Calcutta.
34. The Indo-Asian Culture, Pataudi House, New Delhi-1.
35. Sri Ramakrishna Vijayam, Sri Ramakrishna Matam, Madras-4.
36. News Bulletin, Embassy of the people's Republic of China, New Delhi.
37. News from Yugoslovia, Yugoslav Embassy, 13, Sundaranagar, New Delhi.
38. SOCIĒTĒ ASATIQUE, 1, Rue de Seine, Paris VIe.

39. Devasthana Patrika, Srirangam.
40. Astrological Magazine, Bangalore.
41. Kurukshetra, The Publication Division, Old Secretariat, Delhi-8.
42. Sivaji, Teppakulam P. O., Tiruchirapalli.
43. Sārasvati Sushamā, Benaras.
44. Kumaraguruparan, Srivaikuntam.
45. Sri Vaishnava Sudarsanam, 3, Puthur Agraharam, Tiruchirapalli.
46. Abhyudaya, Progressive Writer's Association, Vijayawada-2.
47. Sri Sajjanatoshini Patrika, 3-A/80, W. E. A. Korol Bagh, New Delhi.
48. Annals of Oriental Research, University of Madras, University Buildings, Madras-5.
49. Indian Philosophy and Culture, Vaishnava Research Institute, V. T, University, Vrindaban, U. P.
50. American Labor Review, American Embassy, New Delhi.
51. Soviet Land, (English & Tamil Editions) Information Department of the USSR Embassy in India, 25, Barakhamba Road, New Delhi.
52. Journal of the Ganganath Jha, Research Institute, Allahabad.
53. China Today, Embassy of the People's Republic of China in India, New Delhi.
54. Neetee, (A Non-Party English weekly) 35, Stephen House, 4, Dalhousie Square East, Calcutta-1.

వ. అని మందలించి యామించుఁబోణిని బంచి యుల్లంబు బల్లవింప రతిసమయసముచిత శృంగారంబు బొంగార భోజరాజతనూజభవనరాజంబునకు రాఁగోరి బయలుదేరి సూనశరగురుండు బయలుజిమ్ముచు హాయిలుమీరుచు కేకవేయుచు రాకజూపుచు మలయుచు సొలయుచు మారులేని వీరాధివీరుండై చేరవచ్చె నట యెటువలెను.

దరువు - ఘంటారవం - ఆది.

ఆరజపుశింగార మమర గనుపట్ట - ఆరాజమన్నారు అందముగ వచ్చె.

వ. ఈ చందంబున దనమందిరంబునకు వచ్చిన కందర్పగురుని కాయిందువదన యెదురుగా వచ్చె నట యెటువలెను.

దరువు—నాదనామక్రియ—ఆది.

చెలువము మీరఁగా చెలువమన్నారుకు - నెలమితో రుక్మిణి యెదురుగా వచ్చె.

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన యా వేదండగమన వేదండవరదునికి గైదండ యొసఁగి మురువుగా జఱునవ్వు నవ్వి మేనుమేను జేర్చి గారవించి మించి కాంచనభద్రపీఠంబుననుంచి నెత్తమాడఁ దలంచు చిత్తజగురుని చిత్తవృత్తి దెలిసి కనుసన్నసేయ నొక మగువ పగడసారెలు దెచ్చె నట యెటువలెను.

దరువు—ఆహేరి—జంపెతాళం.

చొక్కమౌ గుజరాతి కెంపుల - సొగసైన కిరీటిపచ్చల
నెక్కుడై కనుపించు మగరా లింద్రనీలముల -
చెక్కడపు పనిచేత దీరిన జీనిబంగరు పగడసారెలు
నొక్క చెలి గొనివచ్చి - చెంగట నొడ్డె నపుడు.

వ. ఆ సమయంబున నిద్దఱు ముద్దుగుమ్మలు వద్దజేరి యొద్దికయై యెత్తులు దెలుపఁ దాను పెన్నుద్ధులై ద్యూతకేళీసన్నద్ధులై భోజకన్యారాజగోపాలకులు పరస్పరవచన రచనలు మెఱయ హరువుగా సారెలు నడపి రట యెటువలెను.

పదం—కాంబోది—అటతాళం.

పచ్చసారెకే ఓరి! రచ్చసేసేవుగా - హెచ్చుపందెము లాడి నన్నెదుర గెలవా,
పచ్చసారెనే నిన్ను పచరించి గెలిచితే నీ - పచ్చ కప్పురవిడెము బాలించే వేమే. 1

పల్లవి.

చక్కని మన్న! నే గెల్చిన సమరతి నేలేవా ని
న్నొక్క మెత్తున గెల్చే గాని యుపరతి సలిపేవా.

వ. అని పలుకుచు చిలుకలకొలికియు నా కలికిగోపాలుండు వేడుకతోడ జోడుగూడి సొక్కి సొక్కించి సొలసి సొలయించి వలచి వలపించి దక్కితిని చిక్కితి నని మైమఱపించి దయ బలియించి పెనంగి యనంగసామ్రాజ్యం బేలించి తేలించి లాలించిన వగ లెల్ల నాతెగమగువ విన్నవింపకమున్నె శకునపరంపరలవలన యా నీలవర్ణుని దుర్ణయంబు నిర్ణయించి విత్రస్తచిత్తయై సత్రాజిత్తనూజ చిరసమయవిరహజనితమదన వేదనాదోదూయమానమానసయై నిలిచినచోట నిలువక కళవళింపుచుఁ దడబడుచు నుడిగంపుపడుచులపైఁ జిడిముడిబడుచుఁ బడకిల్లు వెడలి చెలువుమీరు కొలువు కూటముఁ జేరవచ్చె నట యెటువలెను.

దరువు—కాంభోది—ఏకతాళి.

పదముల తడబాటు యెద జారుపయ్యెద నీటు - వదలబారెడు నీవి వాడిన మోవి
చెదరిన కస్తూరిరేక చెలువొందు తనవేక - సుదతి సత్యభామ సొలయుచు వచ్చె.

వ. ఇత్తెఱంగునఁ జేరి యత్తలోదరి చిత్తజకరోన్ముక్తశరోన్మత్తచిత్తయై కన్నులఁ గనుఁ గొన్నరీతిఁ జెన్నారు మన్నారును గుఱించి సైరించరాని విరహంబున నే మనుచున్నది.

కల్యాణి—తెగదమానం.

పల్లవి.

రారా రాజగోపాల! నీకు మొక్కేర - యేరా మోహనాకార!

పదం.

కంటికి నిదుర రాదాయెఁ గాముండు పగదాయె - నొంటి నుండఁగలేర ఓ ధీర!
ఇంటికి వచ్చి యీవేళ నెలమి సేయవేల? ని - న్నంటియున్న వాలుగంటి యెట్లాతాళు! 1
వెన్నెల వేఁడాయె విరహ మగ్గలమాయెఁ - గ్రొన్నన వాఁడాయె నిన్నెడబాయ
కన్నులవిలుకాఁడు కాంతాళించియున్నాఁడు నా - కన్న లాన నేను కల్లలాడ లేను. 2
సన్నజాజుల శయ్య సారెకు లక్ష శయ్య - మన్ననతోఁగూడి మన్నారు! మగుడి
కన్నళవి సేసేది కాదురా నీ కిది - వన్నెకాఁడ! చాలా వాదు సేయ మేలా. 3

PRINTED AT THE SRI VANI VILAS PRESS, SRIRANGAM ; 18—3—57.